

Timo Ala-Vähälä, Jari Lämsä,
Jarmo Mäkinen & Sanna Pusa

Liikunnan talous Suomessa vuonna 2018

Timo Ala-Vähälä

Jari Lämsä

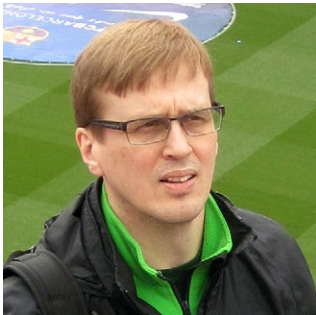
Jarmo Mäkinen

Sanna Pusa

Liikunnan talous Suomessa vuonna 2018



FT **Timo Ala-Vähälä** (s. 1958) on julkaissut tutkimuksia ja raportteja sekä korkeakoulututkimuksen että liikunnan palvelujen aloilta. Hänen väitöskirjansa käsitteli korkeakoulutukseen liittyvää Bolognan prosessia. Liikunnan osalta Ala-Vähälä on osallistunut useisiin erityisliikunnan tai soveltavan liikunnan palveluja käsittelevään arviointeihin. Hän on myös julkaissut raportteja liikunnan taloudesta, personal trainer -alasta ja liikunnan ammatillisten tutkintojen suorittaneiden työ- ja opintourista. Kuva: Salla Karjalainen



LitM **Jari Lämsä** (s. 1968) toimii Kilpa ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa yhteiskuntatieteiden johtava asiantuntijana. Hän on toteuttanut useita huippu-, kilpa- ja harrasteturheiluun liittyviä kansallisia selvitys-, arviointi- ja tutkimushankkeita sekä vastannut kansainväliseen SPLISS-tutkimukseen (Sport Policy Factors Leading to International Sporting Success) Suomen osuudesta. Lämsän työn alla oleva väitöskirjatutkimus käsittelee ammattiurheilun organisatorisen kentän rakenteistumista Suomessa. Kuva: Jari Lämsän kotialbumi



YTT **Jarmo Mäkinen** (s. 1964) toimii erityisesti urheilun rakenteita selvittävänä erikoistutkijana Kilpa ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa. Mäkinen on tutkinut muun muassa kilpa- ja huippu-urheilun rahoitusta Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. Hän on osallistunut myös aikuisväestön liikuntaharrastuksia ja vapaaehtoistyötä selvittäneeseen hankkeeseen. Kuva: KIHU



LitM **Sanna Pusa** (s. 1994) työskentelee projektitutkijana Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa. Hän on osallistunut useisiin erilaisiin liikunnan ja urheilun tutkimus-, selvitys- ja arviointihankkeisiin, joissa on käsitelty muun muassa urheiluseurojen laatujärjestelmää, epäasiallista käytöstä kilpaurheilussa ja maajoukkueurheilijoiden arkea. Kuva: KIHU

Sisällys

Lukijalle	4
Tiivistelmä	5
1. Johdanto	6
1.1 Selvityksen tavoite	6
1.2 Liikunnan talouden raja	6
1.3 Rahavirtojen analyysin malli	7
1.4 Raportin sisältö	9
2. Valtion ja kuntien tuki liikunnalle	11
2.1 Valtion rooli liikunnan taloudellisena tukijana	11
2.2 Kunnat liikunnan palvelujen rahoittajina ja tuottajina	13
2.3 Kunnat liikuntapaikkojen rakentajina ja ylläpitäjinä	14
2.4 Liikunta-alan koulutus ja tutkimus sekä koulujen liikuntakasvatus	17
3 Liikunnan kansalaistoiminta ja ammattiurheilu	19
3.1 Kansalaistoiminnan valtakunnallinen rakenne ja raportin tietopohja	19
3.2 Seurat ja seuratason toiminta	19
3.2.1 Mikä on liikunta- ja urheiluseura?	19
3.2.2 Seurojen jakautuminen jäsenmäärän mukaan	21
3.2.3 Seurojen kokonaistalous jäsenmäärän perusteella	22
3.2.4 Havaintoja seurojen julkisesta tuesta ja henkilöstä	23
3.3 Lajiliittojen talouslukuja	23
3.3.1 Suurimmat 20 lajiliittoa numeroina	25
3.3.2 Lajiliittojen säätiöt ja yhtiöt	29
3.4 Muut valtion yleisavustusta saavat järjestöt	29
3.5 Ammattiurheilun taloudellisesta volyymista Suomessa	30
3.5.1 Liigamuotoisen urheilun talouden volyymi	31
3.5.2 Muusta ammattiurheilusta Suomessa	34
3.6 Liikunnan kansalaistoiminnan ja liigaurheilun rahavirrat tiivistetysti	35
4. Liikuntavälineiden valmistus ja kauppa sekä liikunnan kaupalliset palvelut	37
4.1 Liikunta-alan yritystoiminta Suomessa	37
4.2 Liikuntavälineiden ja vaatteiden ulkomaan- ja vähittäiskauppa	40
5. Kotitaloudet ja yritykset liikunnan rahoittajina	42
5.1 Kotitalouksien kulutus	42
5.2 Yritykset liikunnan rahoittajina	46
6. Liikunnan ja urheilun talous osana yhteiskuntaa	47
6.1 Urheilun televisiointiin liittyvät rahavirrat	47
6.2 Urheiluveikkaus ja vedonlyönti	49
6.3 Liikunta ja kansanterveys, ja liikkumattomuuden kansantaloudelliset vaikutukset	50
6.4 Liikunta työllistäjänä	50
6.5 Liikuntaan liittyvän talouden tuottamat verotulot	53
6.6 Sukupuolen suhde liikunnan ja urheilun talouteen	54
7. Yhteenveto	57
7.1 Liikunnan talouden volyymi	57
7.2 Mikä selittää laskelmien erilaiset tulokset?	58
7.3 Liikunnan työllistävä vaikutus ja verotulot julkiselle sektorille	59
7.4 Tutkimustarpeita ja kehittämisohdotuksia	59
Kirjallisuus	60

Lukijalle

”Raha ratkaisee” lauloi Irwin Goodman vuonna 1966. Niin usein myös liikunnassa ja urheilussa. Liikuntakulttuurissa risteilevistä rahapuroista kasvaa suuria eurovirtoja. Timo Ala-Vähälän, Jari Lämsän, Jarmo Mäkisen ja Sanna Pusan raportti tuo esiin liikuntakulttuurin ja talouden moninaiset yhtymäkohdat. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama selvitys luo yleiskatsauksen liikunnan talouden tilanteeseen vuonna 2018.

Liikunnan ja urheilun rahavirrat koostuvat valtion, kuntien, yritysten, järjestöjen ja kotitalouksien toiminnasta. Ala-Vähälä käsittelee julkista valtaa, yrityksiä ja yksityisiä kansalaisia. Lämsä, Mäkinen ja Pusa keskittyvät kansalaistoimintaan sekä ammatillisurheiluun.

Osaa liikunnan taloudesta määrittää liikuntapoliittinen työnjako ja laajemminkin valtion ja kuntien rooleja koskevat säädökset. Julkinen varainkäyttö eri muodoissaan selittää vajaan kolmanneksen liikunnan rahavirroista. Merkittävin maksaja ovat kotitaloudet runsaan 40 prosentin osuudella.

Liikuntasektori on palveluyhteiskunnalle ominainen kasvuala, joiden työllistävä vaikutus on merkittävä. Suomalaisista työssäkävijöistä vähintään prosentti työskentelee liikunta-alalla.

”Kun rahat ei riitä” jatkoi Irwin Goodman talousteemasta vuonna 1968. Tämä selvitys ei ota kantaa varainkäytön määrään tai riittävyyteen. Raportti tarjoaa sen sijaan perustietoa liikunnan talouden ymmärtämiseen.

Liikunnan ja urheilun talous Suomessa vuonna 2018 kertoo liikuntakulttuurin rahavirroista koronapandemiaa edeltävältä ajalta. Koronarajoitukset ovat vaikuttaneet liikunnan ja urheilun palvelutannon rahavirtoihin. Poikkeusolot ovat luoneet toisaalta jonkin verran uudenlaista kysyntää.

Pandemiasta huolimatta monet liikunnan talouden perustekijät ovat pysyneet likipitään samoina kuin raportin tarkasteluvuonna. Tämän vuoksi työ tarjoaa hyviä lähtökohtia liikunnan taloudesta käytyyn keskusteluihin. Lukuja ei ole tempaistu hatusta, vaan ne on kaivettu vaivalla esiin lukuisista eri tilastoista. Liikuntatieteellinen Seura kiittää tekijöitä vaikeaselkoisen aihepiirin tietämystä oleellisesti lisäävän selvityksen laatimisesta.

Jouko Kokkonen

toimituspäällikkö

Liikuntatieteellinen Seura

Tiivistelmä

Vuosina 2020–2021 toteutetun hankkeen tavoitteena oli selvittää liikunnan ja urheilun talouden kokonaisvolyyymi sekä kuvata talouden luonnetta liikunnan eri osa-alueilla vuonna 2018. Selvityksen perusteella liikunnan talouden ydinalueen volyyymi oli vuonna 2018 hieman yli 3 miljardia euroa rahoituksen näkökulmasta tarkasteltuna. Tavaroiden ja palvelujen tarjonnan näkökulmasta tehty laskelma antoi tulokseksi 4,5–4,6 miljardia euroa.

Noin 1,5 miljardin euron erosta osan selittää se, että arvio etenkin kotitalouksien kulutuksesta on todellista tilannetta pienempi. Keskeisin syy on liikuntasektorin sisäinen liiketoiminta. Seuroilla, järjestöillä ja liikunta-alan yrityksillä voi olla erilaisia alihankinta- ja yhteistyösuhteita, joihin liittyy rahaliikennettä. Siksi liikuntasektorin sisällä liikkuva raha näkyy useamman yrityksen tilinpäätöksessä.

Liikunnan ja urheilun keskeisimmät rahoittajat ovat (1) kotitaloudet (n. 1,2 Mrd €), (2) julkinen sektori (valtio ja kunnat, n. 0,7 Mrd €) ja (3) yritykset, jotka tukevat työntekijöiden liikuntaa ja sponsoivat urheilua (n. 0,6 Mrd €). Tärkeimpiä tavaroiden ja palvelujen tarjoajia ovat (1) yksityinen sektori liikuntavälineiden ja -tarvikkeiden tuottajina (n. 2,3 Mrd €), (2) liikunnan kansalaistoiminta (seurat, järjestöt ja ammattilaisurheilu (1,2 Mrd €), ja (3) kunnat infrastruktuurin ylläpitäjinä ja palvelujen tarjoajina (n. 0,7 Mrd €).

Liikunta ja urheilu työllistivät Tilastokeskuksen mukaan suomalaisia vuonna 2018 noin 25 000 henkilötyövuoden verran. Lukuun sisältyvät seuroissa ja järjestöissä toimivat, liikunta-alan yritysten työntekijät, kuntien liikuntatoimissa työskentelevät sekä koulujen liikunnanopettajat. Eurostat-tilastojen mukaan liikunta-alalla oli tuohon aikaan yli 30 000 työntekijää. Huomattavasti Tilastokeskuksen ilmoittamia henkilötyövuosia korkeammat luvut viittaavat siihen, että ala työllistää paljon osa-aikaisia työntekijöitä.

Valtio ja kunnat saavat liikunnan taloudesta verotuloja ja muita maksuja. Verotuloja koskevat laskelmat ovat osin karkeita arvioita. Valtio näyttää kuitenkin olevan liikunnan taloudessa nettohyödynsaaja. Kuntasektori on puolestaan maksaja: sen liikunnasta saamat verotulot eivät kata palvelujen järjestämisestä koituvia menoja.

Liikunnan talouden volyyymilla tarkoitetaan selvityksessä ensinnäkin kokonaismäärää, jolla liikunnan palvelujen sekä liikuntavälineiden ja -tarvikkeiden tuotantoa rahoitetaan. Toisaalta kyse on niiden liikunnan palvelujen ja tavaroiden kokonaisarvosta, jonka liikunnan järjestöt ja seurat, kunnat ja yritykset kuluttajille ja muille käyttäjille tuottavat.

Liikunnan ja urheilun piiri on rajattu selvityksessä liikunnan palvelujen sekä liikuntavälineiden ja tarvikkeiden tuotantoon, kauppaan ja kulutukseen. Selvityksessä käydään lävitse myös urheiluveikkaus, urheilun televisiointi ja esitellään aikasarjoja liikuntaa lähellä olevien vapaa-ajan vieton muotojen taloudesta. Näitä ei ole kuitenkaan otettu mukaan varsinaiseen liikunnan taloutta koskevaan laskelmaan. Liikunnan ammatillinen koulutus ja alan tutkimus on rajattu myös laskelmasta pois, mutta mukaan on otettu koulujen liikunnanopetus.

Hankkeen toteuttivat 2020–2021 Liikuntatieteellinen Seura ja Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU. Raportin kirjoittamiseen osallistuivat KIHUsta tutkijat Jari Lämsä, Jarmo Mäkinen ja Sanna Pusa. Liikuntatieteellisestä Seurasta mukana oli projektitutkija Timo Ala-Vähälä. Hanketta rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö.

Avainsanat: *Liikunnan talous, urheilun talous, huippu-urheilun talous, veikkaus, urheilun televisiointi, liikunta-alan yritykset, liikunta-alan palvelut, kuntien liikuntapalvelut, liikunnan investoinnit*

1. Johdanto

1.1 Selvityksen tavoite

Tässä raportissa käydään lävitse liikunnan ja urheilun talouden keskeiset rahavirrat Suomessa vuonna 2018. Tavoitteena on ensinnäkin selvittää liikunnan palvelujen, tavaroiden ja infrastruktuurin tuotannon arvo ja tuottajat. Toisaalta kohteena ovat palveluiden rahoittajat.

Raportti on poikkileikkaus vuoden 2018 tilanteesta, mutta tuloksia suhteutetaan aikasarjoihin ja osin vuoteen 2005, jota edellinen vastaava selvitys tarkastelee (Ala-Vähälä 2008). Koska tilastointikäytännöt ovat muuttuneet, ja tutkimustilanne on erilainen, vuodet eivät ole täysin vertailukelpoisia.

Kun raportissa esitellään aikasarjoja, luvut on muutettu vuoden 2018 arvoon kohteen luonnetta vastaavan indeksin mukaisesti. Indeksien valinta vaikuttaa jonkin verran ajallisten vertailujen tuloksiin, ja tätä asiaa pohditaan aikasarjaversailujen yhteydessä. Ajalliset vertailut eivät kata samoja vuosia, koska yritysten toimintaa ja kotitalouksien kuluista kuvaavat tilastot alkavat eri aikaan tai sijoittuvat eri vuosiin.

1.2 Liikunnan talouden rajaus

Tiihonen (2014) toteaa liikunnan käsitteitä erittelevässä raportissaan, että liikunta on oma kulttuurin osa-alueensa, joka muun kulttuurin lailla kehittyi historian myötä. Tämän myötä muuttuvat myös liikunnalle annetut määritelmät tai rajaukset. Tiihonen tuo aiempaa tutkimuskirjallisuutta referoiden esiin, että 1900-luvun alusta 1960–70-luvuille asti liikunnan määritelmät ja rajaukset korostivat kilpaurheilun merkitystä. Tuolloin mukaan tuli kuntoliikunta. Vuosituhannen vaihduttua on korostunut, että liikunnan piiriin voi kuulua hyvin monen tyyppistä liikkumista, jolla on yhteys terveyden edistämiseen ja hyvinvointiin. Koska liikunta on osa yhteistä kulttuuria, saman kulttuurin piirissä elävillä on tietystä määrin sama käsitys siitä, mitä liikunta voi olla. Samaan aikaan liikuntakulttuuri on kuitenkin jakautunut moniksi eri alakulttuureiksi, joten meillä ei ole yhtä, kaiken kattavaa tapaa määritellä liikunnan käsitettä.

Voimassa oleva liikuntalaki määrittelee liikunnan osa-alueiksi huippu-urheilun, muun omatoimisen liikunta- ja urheilutoiminnan, sekä muun terveyttä ja hyvinvointia edistävän fyysisen aktiivisuuden. (Liikuntalaki 390/2015, 3 §.) Liikuntaa määrittää siis kaksi asiaa: fyysinen liikkuminen ja toisaalta liikunnan tavoitteellisuus tai tarkoitus, joka voi olla osallistuminen kilpaurheiluun, mukanaolo urheiluseuratoiminnassa tai terveyden ja toimintakyvyn ylläpito ja edistäminen.

Tässä selvityksessä liikunnalla ja urheilulla tarkoitetaan kilpaurheilua, harrasturheilua ja muuta liikkumista silloin kun on kyse liikkumisen avulla rentoutumisesta, yhdessäolosta sekä ruumiillisen kunnon ja terveyden ylläpitämisestä. Liikunnan piiristä on rajattu pois liikkumisen muodot, joihin liittyy jokin muu ensisijainen tavoite, kuten taiteeseen yhdistyvä liikkuminen, esimerkiksi taide-esitykseen liittyvä tanssi, tai ruumiillinen työ.

Työntekoon, muuhun arkeen ja harrastuksiin voi liittyä liikkumista, jonka ensisijainen tavoite ei ole liikunta. Osa ihmisistä voi kuitenkin valita, meneekö kauppaan tai työpaikalle autolla, polkupyörällä tai kävellen, ja jos ihminen valitsee esimerkiksi pyöräilyn, kyse on liikunnallisesta vaihtoehdosta. Yhteiskunta voi tukea liikunnallisia vaihtoehtoja esimerkiksi rakentamalla kevyen liikenteen väyliä. Tämän vuoksi selvityksessä tarkastellaan lyhyesti myös kevyen liikenteen väyliä, luontoliikunnan verkostoja ja vastaavia liikunnallisten vaihtoehtojen tarjoajia.

Myös ”talouden” käsitteen rajaaminen on mutkasta. Tässä selvityksessä liikunnan ja urheilun talouden tarkastelun piiriin luetaan ensinnäkin yritysten toteuttama liikuntavälineiden tarvikkeiden valmistus ja myynti sekä palvelujen kauppa. Kuntien osalta tarkastelun kohteena ovat liikuntaan liittyvän infrastruktuurin rakentaminen ja ylläpito sekä kuntien tuottamat palvelut ja tuki paikallisille järjestöille. Valtion osalta tarkastellaan ensisijaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön kautta liikunnalle, liikuntaan liittyviin hankkeisiin ja liikunnan yritystoimintaan kohdistettavaa tukea.

Tarkasteluun sisältyy myös liikunnan kansalais-toiminnan talous, eli käytännössä liikuntajärjestöjen,

liigojen ja urheiluseurojen talous. Tämän osa-alueen hahmottamista vaikeuttaa taloudellisen toiminnan logiikan monimuotoisuus: järjestöt ja urheiluseurat saavat rahoituksensa jäsenmaksuista, julkisena tukena, yrityssponsorointina ja jossain määrin myös kilpailutoiminnan tuloina. Urheiluseurojen toimintaan liittyy myös vapaaehtoistyötä, jonka arvoa ei voi yksiselitteisesti määritellä. Vapaaehtoistyöllä on oma merkittävä taloudellinen arvonsa, mutta siltä osin kuin kyse on palkattomasta talkootyöstä, se ei näy yhdistysten tilipääteoksissa, eikä sen vuoksi tule näkyviin myöskään taloutta kuvaavissa tilastoissa.

Liikunnan talouden piiriin lasketaan myös peruskoulujen ja lukioden liikunnanopetus, joka siis tässä tulkitaan liikunnan harrastamiseksi. Liikunnan ammatillinen koulutus ja alan tutkimus on rajattu liikunnan ydinalueen ulkopuolelle, mutta niistä esitetään oma selvityksensä, koska ne liittyvät läheisesti liikuntaan ja urheiluun. Liikunnan talouden lähipiiriä tai siihen saumattomasti kytkeytyviä ovat urheilun televisiointi sekä urheiluun liittyvä veikkaus- ja vedonlyöntitoiminta. Ne ovat urheilusta riippuvaisia talouden aloja ja lisäksi osa urheilun rahoitusta.

Urheiluun ja liikuntaan liittyy myös harmaata taloutta tai talousrikollisuutta, kuten doping-aineiden kauppaa sekä vedonlyöntiin liittyvää urheilutulosten manipulointia (ks. esim. Andreff 2019a; 2019b). Näiden laajuudesta ei ole Suomen osalta kattavaa tutkimusta ja sen vuoksi aihe on rajattu tämän selvityksen ulkopuolelle.

1.3 Rahavirtojen analyysin malli

Liikunnan ja urheilun taloutta tarkastellaan kahdesta suunnasta: toisaalta tavaroiden ja palvelujen tuottajien, toisaalta näiden tavaroiden ja palvelujen maksajien näkökulmista.

Laskentatapa vastaa tietyin varauksin yleisiä bruttokansantuotteen (BKT) laskemisen periaatteita. BKT voidaan laskea ensinnäkin tuotannon näkökulmasta, jolloin kerätään tiedot valmistavan teollisuuden ja palvelujen tarjoajien loppukäyttäjille tarjoaman kulutuksen arvosta sekä julkisen sektorin tuottamien arvosta. Saatuun tulokseen lisätään investoinnit ja huomioidaan ulkomaankaupan merkitys. Toinen tapa on tarkastella bruttokansantuotetta kuluttajien ja rahoittajien näkökulmasta. Kolmas tarkastelutapa on selvittää kunkin tuotannon tason maksamien palkkojen, palkkioiden, korko-

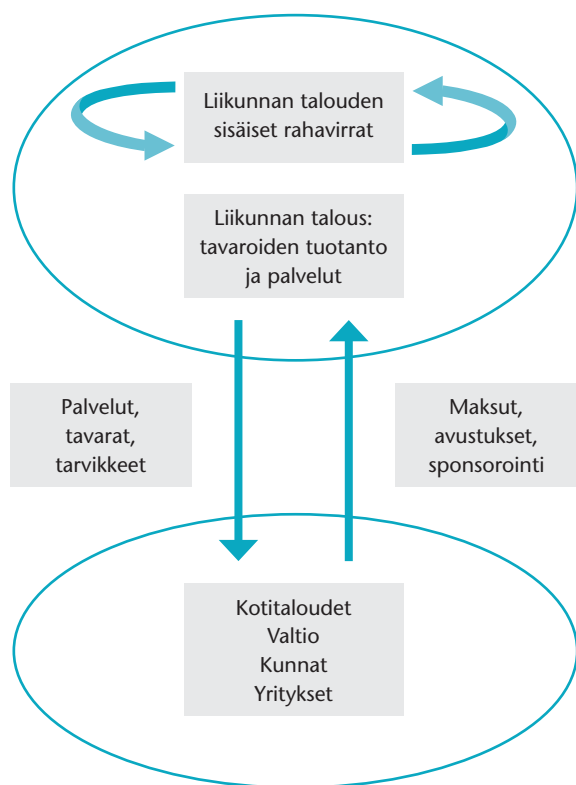
jen ja osinkojen kokonaismäärä. Tässä selvityksessä sovelletaan kahta ensimmäistä näkökulmaa.

Kun bruttokansantuotetta tarkastellaan tuotannon näkökulmasta, voidaan tavaroiden ja palvelujen arvoa koskeva laskelma tehdä ensinnäkin selvittämällä kuluttajille tulevien lopputuotteiden ja palvelujen arvo. Valmistusketju voidaan myös analysoida portaittain, jolloin kunkin tuotantoketjussa mukana olevan yrityksen tuoma lisäarvo lasketaan mukaan, ja bruttokansantuote on lisäarvojen summa. Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista tehdä systemaattista lisäarvolaskelmaa, joten laskelma perustuu ensimmäiseen vaihtoehtoon, eli arvioon liikunnan tavaroiden, varusteiden ja palvelujen lopputuotteiden arvosta.

Kaikkien kolmen laskutavan pitäisi periaatteessa antaa sama lopputulos. Tilastojen aukollisuudesta ja erimitallisuudesta johtuen se ei tässä tapauksessa onnistu. Lisäksi tuotannon arvon määrittämiseen sisältyy metodinen ongelma. Kun liikunnan taloutta käsitellään tavaroiden tai palvelujen tuottajien näkökulmasta, osa rahavirroista lasketaan kahteen tai useampaan kertaan. Laskelmassa summataan liikunta-alalla toimivien yritysten, järjestöjen ja seurojen liikevaihdot, joihin sisältyy liikuntasektorin sisäisiä liiketoimia: kotitalous voi esimerkiksi maksaa seuralle lapsen harjoittelukuluja, ja seura tilittää niistä osan urheilutilat tarjoavalle hallille. Samalla tavoin kuluttaja voi ostaa kuntosalilta personal trainer -palveluita, jotka yritys tilaa alihankkijana toimivalta PT-ohjaajaltaan. Kun näiden kahden yrityksen liikevaihdot summataan, kuluttajan (toiminnan rahoittaja) maksama raha näkyy kummankin palvelun tuottamiseen osallistuneen yrityksen liikevaihdossa, ja tulee lasketuksi kahdesti, kun alan toimijoiden liikevaihto lasketaan yhteen.

Tämän vuoksi voidaan olettaa, että laskettaessa liikunnan talouden volyymia rahoittajan näkökulmasta annettu arvio antaa pienemmän tuloksen kuin palvelujen tarjoajien näkökulmasta tehty arvio. Arvioiden erotus puolestaan kertoo – erilaiset virheet ja epätarkkuudet huomioiden – siitä, mikä on liikuntasektorin sisäisen rahaliikenteen volyymi.

Keskeisiä liikunnan ja kilpaurheiluun liittyvien palvelujen tuottajia ovat kunnat, liikuntaseurat ja kaupalliset palvelujen tarjoajat. Liikuntapalvelujen rahoittajia ovat yksityiset kuluttajat, urheilua sponsorivat yritykset, valtio ja kunnat. Kuntien rooli on siis kaksitahoinen: ne sekä rahoittavat liikunnan palveluja että tuottavat niitä itse.



Kuvio 1. Liikunnan talouden tarkastelun malli.

Kotitaloudet rahoittavat liikuntaa suoraan osallistumalla seurojen toimintaan sekä ostamalla yrityksiltä liikuntavälineitä ja -tarvikkeita. Ne myös ostavat kuntien ja yritysten tuottamia palveluja. Välillisesti kotitaloudet ottavat osaa rahoitukseen maksamalla veroa valtiolle ja kunnalle sekä rahoittamalla Ylen toimintaa Yle-verolla. Kotitaloudet ostavat myös katseluaikaa maksullisilta urheilukanavilta ja lyövät vetoa Veikkaus Oy:n palvelujen kautta. Koska tarkastelussa on mukana sekä kunto- ja virkistysliikunta että huippu-urheilu, kuluttajien rooli näyttäytyy kahtalaisena. Kuluttajat toisaalta maksavat voidakseen liikkua itse ja toisaalta maksavat myös voidakseen seurata urheiluviihdettä, jolloin he rahoittavat ammattiuurheilijoiden työtä.

Vaikka tämä selvitys käsittelee pääosin liikuntavälineiden, -tarvikkeiden ja -palvelujen rahoitusta ja tuottamista, aihetta kannattaa tarkastella joiltain osin myös lopputuotteiden ostojen ja myyntien rajapintaa laajemmin. Urheiluveikkaus ei itsessään ole liikuntaa, mutta se on ilmiönä olemassa vain urheilun ansiosta. Pääosa opetus- ja kulttuuriministeriön kautta ohjatusta liikunnan tuesta perustuu toistaiseksi veikkausvoittovaroihin. Kuluttajat veikkaa-

vat ja lyövät vetoa urheilusta, Veikkaus tilittää puhtaasta tuotostaan valtiolle, joka jakaa veikkausvoittovarat yleishyödyllisiin tarkoituksiin, kuten liikunnan edistämiseen. Samantapaisia rahoitusketjuja liittyy myös urheiluviihteeseen: televisioyhtiöt maksavat liigoille tai kilpailujen järjestäjille ja rahoittavat toimintaansa mainostuloin ja kuluttajilta perittävien verojen ja maksuina.

Urheiluun liittyvä liiketoiminta tukee julkista taloutta useita reittejä: valtio perii palvelujen ja tavaroiden kaupasta arvonlisäveroa, ja liikuntapalvelujen työllistämät ihmiset maksavat valtiolle tuloveroa ja kunnille kunnallisveroa. Lisäksi alan yritykset maksavat yhteisöveroa ja myös kiinteistöveroa kunnille, jos ne omistavat maa-alueita. Liikunnan harrastamisella on lisäksi laajempi kansantaloudellinen merkitys: se parantaa terveyttä ja hyvinvointia, ja voi sitä kautta vaikuttaa ihmisten työuriin ja toisaalta terveydenhuollon menoihin.

Liikunta-ala voidaan hahmottaa myös laajemmin, jolloin saatetaan esimerkiksi puhua laajemmasta *liikunnan ekosysteemistä*, eli liikunnan ja urheilun ympärille rakentuvasta liiketoiminnasta. Tätä kokonaisuutta on tarkasteltu tarkemmin työ- ja elinkeinoministeriön selvityksessä (TEM 2014), jossa liikunnan ekosysteemin piiriin kuuluvaksi määritellään kaikki liiketoiminta, jonka sisällöllisenä lähtökohdana on liikunta ja urheilu.

Termi ”ekosysteemi” viittaa siihen, että yritykset ovat keskenään vahvasti verkostoituneita, ja yksittäisen yrityksen menestys riippuu koko ekosysteemin menestyksestä. Työministeriön raportin mukaan liikuntaliiketoiminnan ekosysteemin erottaa muista liiketoiminta-aloista julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin vahva yhteen kietoutuminen. Julkinen sektori, etenkin kunnat, tuottavat palveluja ja ylläpitävät liikuntapaikkoja. Liikunta- ja urheiluseurat ovat puolestaan keskeisessä roolissa liikunnan ja urheilun organisoijina.

Urheilu- ja liikuntaklusteri on liikunnan ekosysteemiä muistuttava tapa koota yhteen talouden alat, jotka rakentuvat urheiluun ja liikuntaharrastuksiin liittyvien palvelujen, liikuntapaikkojen, tutkimuksen ja koulutuksen ympärille. Samoin kuin liikunnan ekosysteemissä, myös urheilu- ja liikuntaklusterissa keskeisessä roolissa on julkinen sektori. (Lith 2013.)

Lith (2013) lukee liikuntaklusteriin esimerkiksi urheiluun liittyvät fysioterapiapalvelut, urheilulääketieteen palvelut, urheiluun liittyvän viestinnän, urheiluveikkauksen ja vedonlyönnin. Urheiluväli-

neiden ja -tarvikkeiden tuotannon puolelta klusteriin kuuluvat liikuntaan liittyvät mittalaitteiden valmistus ja myynti (esim. sykemittarit). Osa klusteria ovat liikuntaan yhdistyvät maksuliikennepalvelut kuten liikuntasetelijärjestelmät.

Liikunnan taloudesta olisi mahdollista laskea niin kutsuttu *satelliittikirjanpito*, eli arvio liikunnan talouden osuudesta koko kansantaloudessa. Euroopan komissio on tukenut tähän tähtäävän eurooppalaisen järjestelmän rakentamista, mutta toistaiseksi satelliittikirjanpidolle ei ole yhteisiä eurooppalaisia ohjeistoja.¹ Vastaava – Euroopan unionin suositukseen perustuva laskelma – on olemassa matkailusta. Kulttuurista on tehty vastaavia laskelmia (myös Suomessa), mutta myöskään niiden pohjaksi ei ole määritelty yhteisiä eurooppalaisia tai muita kansainvälisiä ohjeistoja. Sen vuoksi eri maissa toteutettujen laskelmien toteutustavat vaihtelevat.

Matkailun satelliittikirjanpito on Tilastokeskuksen kehittämä, mutta käytännön toteutus on vuodesta 2020 ollut Visit Finland -organisaation vastuulla. Matkailun satelliittikirjanpito sisältää erikseen tiedot ulkomaisten ja kotimaisten matkailijoiden kulutuksesta, matkailijoiden kulutuksesta Suomessa tuotteittain ja matkailumuodoittain, tiedot matkailuelinkeinon tuotannosta ja tulonmuodostuksesta, kotimaisesta matkailutarjonnasta ja -kysynnästä tuotteittain, matkailun työllistävästä vaikutuksesta ja tiedot alan yritysten ja palvelujen määristä (matkailun fyysiset indikaattorit). Matkailukirjanpidon aineistoina hyödynnetään osin Tilastokeskuksen kokoamia kansantaloutta kuvaavia tilastoaineistoja, joita on täydennetty esimerkiksi ulkomaisten matkailijoiden haastatteluilla.

Tämä liikunnan taloutta koskeva selvitys noudattaa pääpiirteittäin samoja periaatteita. Raportissa keskitytään pääosin varsinaiseen liikunnan talouden rajapintaan: liikuntavälineiden, -tarvikkeiden ja -palvelujen tuottamiseen ja toisaalta rahoitukseen. Tarkastelutapa antaa liikunnan volyymin suppeamman kuvan kuin ekosysteemin tai liikuntaklusterin tarkastelu.

Satelliittikirjanpitojen ongelmana on talouden alan raja: esimerkiksi matkailun, liikunnan ja kulttuurin taloudet ovat osin päällekkäisiä. Osa ihmisistä treenaa tanssia toteuttaakseen taiteellisia tavoitteitaan, osa parantaakseen kuntoaan. Hiihtokeskuksessa työskentelevien osalta lienee vaikea arvioida,

miten paljon heitä työllistää ihmisten halu rentoutua ja viettää vapaa-aikaa, ja missä määrin halu harastaa liikuntaa. Ampuma-aseiden ja -tarvikkeiden osalta on vaikea erottaa, paljonko niitä käytetään metsästykseseen tai ampumaurheiluun. Veneilyyn liittyvät samantapaisia ongelmia.

Tässä selvityksessä on pyritty keskittymään liikunnan ja urheilun palvelujen rajapintaan siten, että mukaan tulisivat liikunnan ja urheilun ydinalueet. Rajaus pienentää päällekkäisyyksien ja yritysten toiminnan kahteen kertaan laskemisen riskiä. Lisäksi tarkempi varsinaisiin liikunnan palveluihin ja tavaroiden kauppaan liittyvä tarkastelu mahdollistaa talouden käsittelemisen sekä palvelujen ja tavaroiden tuottamisen ja myymisen näkökulmasta ja toisaalta ostamisen ja rahoituksen näkökulmasta.

Rajauksesta huolimatta liikunnan palvelujen ja tavaratuotannon ja -kaupan yhteydessä tarkastellaan myös liikunnan ja urheilun kanssa rinnakkaisia ja osin päällekkäisiä vapaa-ajan vieton aloja, kuten retkeilyä, metsästystä ja veneilyä. Varsinaisen ”liikuntarajapinnan” lisäksi tarkasteluun otetaan omina kokonaisuuksinaan liikunta-alan koulutus, tutkimus ja koulujen liikuntakasvatus, urheiluveikkaus ja vedonlyönti sekä urheilukilpailujen televisiointi.

1.4 Raportin sisältö

Tämä raportti koostuu johdannosta, jossa määritellään selvityksen tavoitteet, sisältö ja keskeiset menetelmät viidestä talouden eri aiheita käsittelevästä pääluvusta ja yhteenvedosta.

Luvussa 2 käsitellään ensisijaisesti julkisen sektorin (kunnat ja valtio) roolia urheilun ja liikunnan rahoittajina sekä kuntia liikunnan palvelujen toteuttajina. Liikunnan investointien yhteydessä tehdään vähimmäisarvio yksityisten investointien volyymin. Luvussa käydään lävitse myös liikunta-alan koulutuksen ja tutkimuksen rahoitusta ja kuluja.

Luvussa 3 käydään lävitse liikuntaseurojen ja -järjestöjen sekä mestaruussarjojen ja ammattiurheilun taloutta.

Luvussa 4 tarkastellaan liikuntaan liittyvää liiketoimintaa niissä yrityksissä, jotka eivät ole urheiluseuroja tai -järjestöjä. Tarkastelun piiriin otetaan urheiluvälineiden valmistus, tukku- ja vähittäiskauppa sekä ulkomaankauppa. Lisäksi käydään lävitse liikunnan palvelujen tuotannon volyymin.

¹ Satelliittikirjanpitojen tilanteesta Euroopan unionin alueella ks. Euroopan komissio 2018 ja 2016.

Luvussa 5 käsitellään kotitalouksien ja yritysten roolia liikunnan talouden rahoittajina. Kotitalouksien osalta tämä tarkoittaa niiden liikuntaan kohdistuvan kulutuksen arviointia. Yritysten kohdalla tarkastelussa ovat niiden työntekijöidensä liikuntaan ja urheilusponsorointiin käyttämät varat.

Luvussa 6 tarkastellaan erilaisia liikunnan ja urheilun ”ydinaluetta” sivuavia teemoja. Tarkastelussa ovat ensinnäkin urheiluun liittyvää televisioviihde, veikkaus ja vedonlyönti. Kohteena ovat myös liikunnan merkitys kansantaloudelle kansanterveyden näkökulmasta, liikunta työllistäjänä, liikunnan tuottamat verotulot sekä sukupuolten tasa-arvo liikunnan talouden näkökulmasta.

Yhteenvedossa esitetään arvio liikunnan talouden volyyymista sekä rahoituksen että palvelujen ja tavaroiden tuottamisen näkökulmista. Lisäksi tehdään lyhyt yhteenveto liikunnan ydinaluetta sivuavien talouden alojen luonteesta ja keskustellaan lyhyesti kansalaistoiminnan luonteesta. Päätteeksi arvioidaan tämän selvityksen tietopohjaa, ja tuodaan esiin tutkimustarpeita.

Kirjoittajien vastuut jakautuvat seuraavasti: **Timo Ala-Vähälä** on kirjoittanut johdannon, luvut 2, 4, 5 ja 6 sekä yhteenvedon. Liikunnan kansalais-toimintaa, järjestöjä, liigoja ja ammattilaisurheilua käsittelevän luvun 3 ovat kirjoittaneet **Jari Lämsä**, **Jarmo Mäkinen** ja **Sanna Pusa**.

2. Valtion ja kuntien tuki liikunnalle

Liikuntalain mukaan valtion vastuulle kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kautta liikuntapolitiikan yleinen johto, yhteensovittaminen ja kehittäminen sekä liikunnan yleisten edellytysten luominen valtionhallinnossa. Liikunnan aluehallintoa hoitavat aluehallintovirastot. Valtion tulee tarpeen mukaan tehdä yhteistyötä kuntien, kansalaisjärjestöjen ja muiden liikunta-alan toimijoiden kanssa. Kuntien tehtävänä on huolehtia liikunnan yleisten edellytysten luomisesta. Ne järjestävät liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa, tukevat kansalaistoimintaa sekä rakentavat ja ylläpitävät liikuntapaikkoja. (Liikuntalaki 390/215, 4–5 §.)

Liikuntalaki määrittelee myös, miten valtio tukee kuntia, liikunnan alueellista hallintoa, ja miten se voi avustaa liikunnan valtakunnallisia järjestöjä. Valtio ja kunnat tekevät yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa siten, että valtio tukee valtakunnallisia järjestöjä ja jossain määrin seuratuksen muodossa urheiluseuroja. Kunnat avustavat lähinnä paikallisia seuroja ja muita paikallisia liikuntatoimintaa järjestäviä organisaatioita.

Liikunnan harrastamista, liikuntaan liittyvää yritystoimintaa ja liikunnan infrastruktuuria tukevat suoraan tai välillisesti myös muut ministeriöt. Sosiaali- ja terveysministeriö avustaa veikkausvoittovaroin kansalaisjärjestöjä ja osa tästä ministeriön tukemasta toiminnasta pyrkii parantamaan esimerkiksi vanhusten tai vammaisten toimintakykyä liikunnan avulla. Työ- ja elinkeinoministeriö tukee liikunta-alan yrittäjyyttä. Liikenne- ja viestintäministeriön vastuulla on maantieverkon kevyen liikenteen väylien rakentaminen ja ylläpito. Myös liikuntaan liittyvä televiestintä kuuluu sen vastuualueelle. Ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriöille kuuluu luontoliikunnan edellytysten kehittäminen. Puolustusministeriö vastaa puolustusvoimien liikuntakoulutuksesta, varusmiesten yleisestä liikuntakasvatuksesta ja puolustusvoimien urheilukoulusta.

Maa- ja metsätalousministeriö tukee veikkausvoittovaroin hevosurheilua ja siihen liittyvää taloudellista toimintaa.

2.1 Valtion rooli liikunnan taloudellisena tukijana

Valtio tukee opetus- ja kulttuuriministeriön kautta liikunnan kansalaistoimintaa, jakaa liikunnan valtionosuudet kunnille, sekä tukee liikunnan tutkimusyhteisöjä ja liikuntaan liittyvää vapaata kansansivistystyötä, jota toteuttaa 11 valtakunnallista ja kolme alueellista liikunnan koulutuskeskusta.¹ Nämä menot rahoitetaan suurelta osin veikkausvoittovaroin. Valtio rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kautta myös liikunta-alan koulutusta yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa sekä yhteistyössä kuntien kanssa liikunnan ammatillista koulutusta. Lisäksi valtio rahoittaa valtionosuusmaksujen avulla lukion ja peruskoulujen liikunnanopetusta.

Vuonna 2018 opetus- ja kulttuuriministeriö jakoi pääosin veikkausvoittovaroista liikunnan tukea yhteensä 173,4 miljoonan euroa.² Lukuun ei sisälly liikunnan ammatillinen koulutus eikä koulujen liikunnanopetus. Muiden ministeriöiden tuki liikunnalle käydään lävitse tuonnempana.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tuki vuonna 2018 ”liikunnallisen elämäntavan edistäminen” -osion kautta kahta suurta hankekokonaisuutta: Kunnossa kaiken ikää ja Liikkuva koulu -ohjelmia.³ Kunnossa kaiken ikää oli opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhdessä vuosina 1995–2019 rahoittama ohjelma (nykyisin Liikkuva aikuinen). Ohjelman kautta rahoitettiin kuntien ja järjestöjen aikuisten liikunnan kehityshankkeita. Vuonna 2018 sen veikkausvoittovaroihin perustunut rahoitus tuli opetus- ja kulttuuriministeriön kautta, ja oli yhteensä 2,1 miljoonaa euroa. Vuodesta 2010 toiminutta Liikkuva koulu -ohjel-

¹ Liikunnan valtakunnallisia koulutuskeskuksia kutsutaan urheiluopistoiksi ja alueellisia koulutuskeskuksia liikuntaopistoiksi.

² Veikkaus Oy:n toiminta ja tuotot käydään tarkemmin lävitse luvussa 6.2.

³ Tätä kirjoitettaessa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaa kuutta eri väestöryhmien liikunnan edistämiseen tähtäävää Liikkuvat-ohjelmaa: Liikkuva perhe, Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva koulu, Liikkuva opiskelu, Liikkuva aikuinen sekä Ikiliikkuja. <https://minedu.fi/liikunnan-edistaminen>.

maa opetus ja kulttuuriministeriö tuki vuonna 2018 liikunnallisen elämäntavan edistämisen varoista 2,8 miljoonalla eurolla ja 7 miljoonan erillisellä budjet-tirahoitteisella määrärahalla.

Taulukko 1. Valtion vuonna 2018 jakamat liikunnan määrärahat (toteutuneet).

	M€	%
Liikunnan kansalaistoiminta	46,9	26,8
Liikunnan yhdenvertainen saavutet-tavuus (pääosin rakennushankkeita)	44,8	25,8
Kuntien liikuntatoiminta	19,5	11,3
Liikunnan koulutuskeskukset, vapaa sivistystyö	18,3	10,6
Muut momentit	15,2	8,8
Huippu-urheilu	12,5	7,2
Liikunnallisen elämäntavan edistäminen	8,7	5
Tutkimus- ja kehitysyhteisöt sekä koulutustoiminta	4,1	2,4
Liikuntatiede ja tutkimukset	3,8	2,2
Yhteensä	173,4	100

Lähde: Liikuntatoimi tilastojen valossa 2018 (OKM 2020a).

Opetus- ja kulttuuriministeriön jakamien määrärahojen arvo kasvoi 2010-luvulla tasaisesti vuoteen 2018 asti. Vuonna 2009 liikuntamäärärahat olivat indeksikorjattuna 140 miljoonaa euroa. Vuotta 2005 koskevan selvityksen aikaan määrärahat olivat 117 miljoonaa euroa. Kehityssuunta on kuitenkin kääntymässä, tai ainakin resurssien kehityksen suunta on epävarma. Kun vuonna 2018 ministeriön jakaman tuen määrä oli noin 173 miljoonaa euroa, niin vuonna 2019 määrärahoja leikattiin noin 160 miljoonaan euroon (OKM 2020). Vuoden 2021 talousarvioesityksessä liikunnan määrärahat olivat yhteensä noin 156 miljoonaa euroa.⁴

Kehitykseen vaikuttavat liikunnalle ohjautuvien veikkausvoittovarojen pieneneminen⁵ ja tarve kompensoida menetystä muilla budjettivaroilla. Vuoden 2021 talousarvioesityksen mukaan vuonna 2018 liikunnan määrärahoista 163 miljoonaa euroa katettiin veikkausvoittovaroin, ja 8,5 miljoonaa euroa budjettivaroin. Vuoden 2021 tulo- ja menoarvioesityksessä veikkausvoittovarojen osuus oli 109 miljoonaa euroa ja budjettivarojen osuus 47 miljoonaa euroa. (Val-

tion tulo- ja menoarvioesitys 2021.) Veikkausvoittovarojen osuuden väheneminen lisää tarvetta muuhun rahoitukseen ja tuonee paineita liikunnan tuen leikkaamiseen.

Valtio tuki lisäksi opetus ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kautta liikunta-alan koulutusta Jyväskylän yliopistossa ja neljässä ammattikorkeakoulussa, ja valtionosuusjärjestelmän kautta kuntien vastuulle kuuluvaa liikunnan ammatillista koulutusta ja koulujen liikunnanopetusta. Tätä teemaa käsitellään luvussa 2.3.

Muut ministeriöt tukivat liikuntaa vuonna 2018 yhteensä noin 160 miljoonalla eurolla. Liikuntaa tukevia hankkeita ja tukea ei voi yksiselitteisesti määritellä, joten edellä esitetty luku on vähimmäisarvio ja todennäköisesti siis liian pieni.

Osa ministeriöiden tuista kohdistui investointeihin tai toimintoihin, joilla oli pääosin muita tavoitteita kuin liikunnan edistäminen, mutta samalla ne tukivat liikunnan harrastamista. Tuki kohdistui muun muassa liikkumisen infrastruktuuriin, kuten kevyen liikenteen väylien ja luontoliikunnan reittien rakentamiseen ja ylläpitoon, ja toisaalta osin kyse oli tuesta liikunta-alan yrityksille tai erilaisille hankkeille. Tuen lähteitä olivat muun muassa veikkausvoittovarat ja EU:n rakennerahastot. Suoran tuen lisäksi työ- ja elinkeinoministeriö tuki yrityksiä Fin- nveran kautta erilaisin lainojen takausjärjestelmin.

Seuraavat tiedot muiden ministeriöiden kuin opetus- ja kulttuuriministeriönministeriöiden jakamista tuista perustuvat Valtion liikuntaneuvoston ministeriöiden antamien tietojen pohjalta kokoomaan raporttiin ”Ministeriöiden tulokortit liikunnasta ja liikkumisesta” (Valtion liikuntaneuvosto 2019). Luettelo ei ole tyhjentyvä, eikä yllä yhteissummaltaan edellä vähimmäisarviona esitettyyn 160 miljoonaan euroon.

Sosiaali- ja terveysministeriö tuki vuonna 2018 veikkausvoittovarojen tuotoilla yhteensä noin 14 miljoonalla eurolla hankkeita, joihin sisältyi liikunnan edistämistä. Tukea sai muun muassa Voimaa vanhuuteen -hanke, jolla etsitään tapoja edistää ikäihmisten liikuntaharrastusta. Vuonna 2018 hanke sai tukea 350 000 euroa.⁶

Liikenne- ja viestintäministeriö jakoi vuonna 2018 kävelyn ja pyöräilyn investointitukea 3,5 M€

⁴ Budjettilukuja ei ole indeksikorjattu.

⁵ Veikkauksen toiminnan pelikate eli pelaajien sijoittaman rahan ja heille jaettujen voittojen erotus on pienentynyt vuodesta 2016 lähtien. Vuonna 2020 pudotus oli pääosin koronapandemian aiheuttaman pelisalien ja -laitteiden sulkemisen vuoksi poikkeuksellisen voimakas, 25 prosentin luokkaa. (Soininvaara ym. 2021.)

⁶ Sosiaali- ja terveysministeriön veikkausvoittovaroista jakamat avustukset löytyvät STEA:n tietokannasta. <https://avustukset.stea.fi>.

sekä rahoitti kevyen liikenteen väylien rakentamista ja ylläpitoa yhteensä 38–43 miljoonalla eurolla. Ministeriön ja sen alaisen viraston (Traficom) vastuulle kuuluu valtion maantieverkko, jolle määritetty tuki on suuntautunut. Kuntien hallinnoimien kevyen liikenteen väylien rakentamis- ja ylläpitokuluista ei ole valtakunnallisia tilastoja.

Maa- ja metsätalousministeriö jakoi liikuntaan tavalla tai toisella liittyviä hankeavustuksia noin 10–12 miljoonaa euroa. Lisäksi se myönsi metsähallitukselle tukea luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun edistämiseen (5,8 M€ vuonna 2019). Ministeriön suurin panostus urheiluun oli veikkauusvoittovaroista maksettu tuki hevostalouden edistämiseen (40,2 M€ vuonna 2019).⁷

Ympäristöministeriö on toinen luonnon virkistyskäytön keskeinen tukija. Se rahoitti metsähallituksen toimintaa 14,1 miljoonalla eurolla. Kansallispuistojen retkeilypalvelujen tuki kuuluu ympäristöministeriölle, ja valtion retkeilyalueiden ylläpitotuki puolestaan maa- ja metsätalousministeriölle.

Työ- ja elinkeinoministeriö arvioi jakavansa liikunnan ja urheilun yritystukea ja tukea alan innovaatiotoimintaan yhteensä lähes 6 M€:n edestä. Lisäksi se hallinnoi EU:n rakennerahastojen kautta tulevaa tukea liikuntaa ja urheilua edistäville hankkeille (noin 14 M€). Lisäksi TEM tuki FinnVeran kautta liikunnan ja yritystoiminnan rahoitusta. FinnVeran tuki aloittavalle yritykselle voi olla esimerkiksi laina tai lainan takaus. Ministeriö ilmoitti sen arvoksi vuoden 2018 osalta 23 miljoonaa euroa.

Puolustusministeriön liikuntakasvatukseen liittyvät henkilöstömenot (urheilukoulu mukaan lukien) olivat yhteensä noin 5 M€ vuodessa. Lisäksi ministeriö käytti kansainväliseen kilpailu- ja valmennustoimintaan, kilpailujen järjestämiseen ja Urheilukoulun valmennustoimintaan yhteensä noin miljoona euroa vuodessa. Ministeriön hallinnonalan kautta kulkee varuskuntien liikuntapaikkojen rakentamisen ja ylläpidon rahoitus, joukko-osastojen liikuntaan liittyvät hankinnat ja valmennustoiminta sekä henkilöstön työhyvinvointiin liittyvien liikuntapalvelujen rajoitus. Niiden rahallista arvoa ei kuitenkaan voi erottaa muista toiminnan kuluista.

Euroopan unioni kanavoi liikunnalle tukea muun muassa liikunnan eurooppalaisia verkos-

toja rahoittavan Erasmus Sport -ohjelman kautta. Vuonna 2018 kuudessa eurooppalaisessa verkostossa oli suomalainen koordinaattori. Näiden verkostojen Erasmus Sport -ohjelmalta saama tuki oli yhteensä 1,4 miljoonaa euroa. Näiden lisäksi suomalaisia toimijoita oli mukana neljässätoista muussa hankkeessa, joiden saaman tuen yhteismäärä oli noin 4,9 miljoonaa euroa.⁸ Suomalaisten toimijoiden saamien avustusten osuudesta ei ole tietoa, mutta oletettavasti se on – ottaen huomioon, että hankkeissa on useita ulkomaisia kumppaneita – korkeintaan noin miljoonan euron luokkaa. Tuen jako ja ohjelman hallinto on keskitetty EU:n koulutuksen ja kulttuurin toimeenpanovirastoon Brysseliin. Suomessa opetushallitus tiedottaa hausta ja neuvoo hakuprosessissa.

2.2 Kunnat liikunnan palvelujen rahoittajina ja tuottajina

Kuntien tehtäväksi on liikuntalaissa määritelty yleisen liikunnan edellytysten luominen asukkailleen. Liikuntalain mukaan kunnat toteuttavat tehtävänsä järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen; tukemalla kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoiminta sekä rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja. (Liikuntalaki 2015/390, 5 §.) Laissa mainittu seuratoiminnan tukeminen tarkoittaa esimerkiksi järjestöavustusten jakamista liikuntaseuroille.

Päävastuu liikuntapalvelujen tuottamisesta kuuluu liikuntatoimelle⁹, mutta liikuntaryhmiä järjestävät myös sosiaali- ja terveystoimi vanhus- ja vammaisryhmille ja esimerkiksi työväenopiston ja kansalaisopistot asiakkailleen. Ryhmätoiminta muodostaa kuitenkin vain osan kuntien liikuntatoimien palveluista. Liikuntatoimien vastuulla on tyypillisesti liikunnan infrastruktuurin rakentaminen ja ylläpito, ja se huomioiden liikuntatoimien rooli liikuntapalvelujen tarjoajina on huomattavasti muita hallinnonaloja suurempi.

Vuonna 2018 kuntien ja kuntayhtymien liikunnan käyttökulut olivat noin 730 miljoonaa euroa. Luku on kasvanut melko tasaisesti suhteessa aikaisempiin tarkasteluvuosiin. Summaan ei sisälly pois-

⁷ Hevosurheiluun liittyvän veikkauksen volyymin käsitellään myöhemmin luvussa 6.2.

⁸ Terhi Liintola (OPH), sähköpostiviesti 7.5.2021.

⁹ Liikuntatoimilla tarkoitetaan tässä yhteydessä organisaatiota, joka vastaa liikuntapalvelujen koordinoinnista ja taloudesta, sekä suurelta osin palvelujen tuottamisesta. Käytännön järjestelyt, kuten mahdolliset alihankintasuhdet ja nimikkeet voivat vaihdella kunnasta toiseen.

tojen ja arvonalennuksien määriä. Niitä käsitellään tuonnempana investointien yhteydessä.

Taulukko 2. Laskelma kuntien liikuntatoimien tuloista ja menoista vuosina 2006, 2012 ja 2018.

	2006 M€	2012 M€	2018 M€
Kuntien ja kuntayhtymien liikuntatoiminnan käyttökulut (ilman poistoja ja arvonalennuksia) *	558,3	621,9	728,8
Kuntien ja kuntayhtymien liikuntatoimien tulot yhteensä **	110,6	126,3	157,3
Valtionosuudet ***	20,6	20,1	19,5
Kuntien oma rahoitustarve (verotulot + mahdollinen lainan otto) ****	427,2	475,6	552,0

Stat.fi. Indeksikorjaus, Julkisten menojen hintaindeksi, Kuntatalous tehtävittäin, tehtäväalueet yhteensä, 2005 = 100.

* Käyttökulut = toimintamenot + vyörytyskulut + palautusjärjestelmän arvonalisävero.

** Tulot = toimintatuotot + valmistus omaan käyttöön + vyörytystuotot.

*** Lähde. Liikuntatoimi tilastojen valossa 2015, Vuoden 2018 tiedot: Sari Virta, OKM, sähköpostiviesti 11.11.2020.

**** Kuntien oma rahoitus: arvio saatu vähentämällä käyttökuluista tulot ja valtionosuudet.

Kunnat jakoivat liikunnan edistämiseen avustuksia 2010-luvun loppupuolella vuosittain hieman yli 50 M€. Vuonna 2018 Manner-Suomen kuntien avustusten määrä oli 53,9 M€, ja seuraavana vuonna määrä nousi 57,8 M€:n tasolle. (Tilastokeskus, Kuntien käyttötalous.) Tilastosta ei ilmene, miten suuri osa tuesta kohdistui seuratoimintaan.

2.3 Kunnat liikuntapaikkojen rakentajina ja ylläpitäjinä

Liikuntapaikkainvestointeja tarkasteltaessa on muistettava, että vaikka kunnat ovat alan suurin toimija, tarkastelun ulkopuolelle jää merkittävä määrä yksityisen sektorin toimintaa. Aluehallintovirastojen peruspalveluja koskevassa arvioinnissa on laskettu Lipas-tietokantaan tukeutuen kuntien omistavan liikuntapaikoista noin 70 prosenttia (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2020). Laine (2015) on laskenut saman tietokannan vuotta 2014 koskevien tietojen pohjalta, että kunnat omistivat tuolloin peruspalveluiksi määritellyistä liikuntapaikoista noin 87 pro-

senttia. Muistakin liikuntapaikoista merkittävä osa on kuntien kokonaan tai osittain omistamien yritysten ylläpitämiä (Liikuntatoimi tilastojen valossa 2018).

Suurista liikuntapaikoista uimahallit olivat tyypillisesti kuntien omistamia (78 %). Jäähalleista kunnat omistivat noin puolet ja yritykset noin 37 prosenttia. Muista liikuntapaikoista yksityisten omistamia olivat tyypillisesti sulkapallohallit (92 %), golf-kentät (87 %), salibandyhallit (70 %) ja keilahallit (64 %).

Laine ja Vehmas (2021) avaavat tarkemmin kuntosalien omistajatietoja vuoden 2021 osalta. Suuret, kuntosalin- ja ryhmäliikuntapalveluja tarjoavat kuntokeskukset olivat lähes täysin yksityisessä omistuksessa (509/517). Kuntosaliharjoitteluun keskittyneistä kuntosaleista 37 prosenttia (512/1378) oli yksityisten omistamia, ja voimailusaleiksi luokitelluista saleista (painonnosto, osin nyrkkeily) 43 prosenttia (64/153) oli yksityisten omistamia.

Lipas-tietokannan perusteella kuntien omistamista liikuntapaikoista noin 39 prosenttia oli ulko-kenttiä ja liikuntapuistoja. Seuraavaksi yleisimpiä olivat maastoliikuntapaikat (lähes 20 %) ja sisäliikuntatilat (noin 18 %). (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2020.)

Tilastokeskuksen mukaan kunnat ja kuntayhtymät investoivat vuonna 2018 liikuntapaikka-rakentamiseen yhteensä noin 260 miljoonaa euroa. Näihin investointeihin kunnat saivat valtiolta tukea noin 20 miljoonaa euroa.¹⁰ Lisäksi kunnilla oli investointeihin liittyviä tuloja, mutta pääosan investoinneista kunnat joutuivat rahoittamaan itse.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tuki vuonna 2018 liikuntapaikkarakentamista noin 45 miljoonalla eurolla, josta 21,5 miljoonaa euroa meni suoraan kuntien liikuntapaikkarakentamiseen, joten muille tahoille tukea ohjautui noin 23 miljoonan euron edestä.¹¹

Kuntien raporttoimien taloustietojen mukaa ne käyttivät vuonna 2018 investointeihin 260,5 miljoonaa euroa. Kun huomioidaan investointitulot ja valtiolta tuleva investointituki, kuntien maksettavaksi jäi noin 233 miljoonaa euroa. (Taulukko 3.)

¹⁰ Sari Virta (OKM), sähköpostiviesti 10.11.2020.

¹¹ Muiden tahojen joukossa on kuntien omistamia tai osaomistamia yrityksiä.

Taulukko 3. Laskelma kuntien liikuntainvestoinneista vuonna 2018.

	M€
Liikuntatoimien investointikulut	260,5
Investointitulot	6,4
Valtion tuki liikuntapaikkojen perustamishankkeisiin *	21,5
Kuntien rahoitus **	232,6

Lähde: Tilastokeskus, kuntien raportoimat taloustiedot Stat, kuntatalous, kuntien käyttötalous.

Kuntien ja kuntayhtymien raportoimat tilastotiedot. 1.5. Investoinnit tehtävittäin.

* Liikuntatoimi tilastojen valossa 2018 sisältää virheellisen tiedon. Korjaus, Sari Virta, OKM, sähköposti 10.11.2020.

** Kuntien rahoitusosuus = investointikulut – investointitulot – valtion tuki liikuntapaikkojen perustamishankkeisiin.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tuki kuntien lisäksi myös muita liikuntapaikkarakentajia. Sen tuki kattoi tyypillisesti noin 30 prosenttia investointikustannuksista.¹² Kun tukea ohjautui muille kuin kunnille noin 20 miljoonaa euroa, voi olettaa, että kuntien lisäksi muut toimijat käyttivät liikuntarakentamiseen vähintään 67 miljoonaa euroa. Kunnat ja muut tahot käyttivät siis vuonna 2018 liikuntapaikkarakentamiseen vähintään noin 300 miljoonaa euroa. Todellinen luku on suurempi, koska ei voi olettaa, että kaikki järjestöjen ja yritysten investoinnit olisivat saaneet opetus- ja kulttuuriministeriön tukea.

Kuntien toteuttamien investointien nettoarvo kasvoi tasaisesti 2010-luvun jälkipuoliskolla. Liikunnan investointien osuus on ollut noin viisi prosenttia kuntien kaikista investointimenoista. (Taulukko 4.) Investointien määrä on kasvanut verrattuna edellisen vuosikymmenen alkuun, sillä vuosina 2002–

2004 investoinnit olivat indeksikorjaus¹³ huomioiden noin 145–150 miljoonaa euroa.

Vastaako liikuntapaikkojen rakentamis- ja peruskorjaustahti liikuntapaikkojen kysyntää? Ja miten riittävä se on suhteessa kulumisesta ja vanhenemisesta aiheutuvaan korjaustarpeeseen ja siihen liittyvään kustannuspaineeseen eli korjausvelkaan? Todennäköisesti tilanne on parempi kuin 2000-luvun alussa, jolloin investointien arvo oli noin kolme kertaa poistojen tasoa suurempi. Vuoteen 2018 mennessä investointien määrä oli noussut noin nelinkertaiseksi poistoihin nähden.

Liikuntatilojen tarjontaa, saavutettavuutta, laatua ja kuntoa on selvitetty aluehallintovirastojen vuoden 2019 tilannetta koskevassa arvioinnissa (Pohjois-Suomen Aluehallintovirasto 2020). Tilojen kulumisesta ja vanhentumisesta aiheutuvaa arvon alenemista eli korjausvelkaa on kartoitettu opetus- ja kulttuuriministeriön tilaamassa selvityksessä. Lisäksi Suomi ym. (2012) ovat tutkimuksessaan arvioineet liikuntapaikkatilannetta väestön tasa-arvon näkökulmasta.

Suomi ym. (2012) arvioivat että 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä väestön mahdollisuus käyttää liikuntapaikkoja vaihteli alueittain. Nimenomaan alueelliset erot olivat liikuntapaikkatarjonnassa merkittävin eriarvoisuutta aiheuttava tekijä. Kirjoittajien mukaan ongelmana oli se, että heikommassa asemassa olevat alueet eivät pystyneet tuottamaan liikuntapaikkoja siinä määrin, että se olisi korjannut puutteet alueellisessa tasa-arvossa.

Aluehallintovirastojen vuoden 2019 arvio antaa liikuntapaikkatilanteesta myönteisemmän kuvan. Sen mukaan keskeisten liikuntapaikkojen sijainti oli

Taulukko 4. Kuntien ja kuntayhtymien liikunnan investointikulujen, poistojen ja arvonalennusten määrä vuosina 2015–2018.

Vuosi	Investointimenot, netto (menot – tulot ¹⁴ , M€)	Poistot ja arvonalennukset, (M€)	Liikunnan investoinnit (netto)/ kaikki investoinnit (netto)	Poistot ja arvonalennukset/ liikunnan investoinnit
2018	254,0	54,6	5,4 %	22 %
2017	228,8	58,0	5,1 %	26 %
2016	210,3	53,4	4,8 %	26 %
2015	209,1	55,7	4,5 %	27 %

Käytetyt indeksit: investointien osalta julkisten menojen hintaindeksi (2015=100), luokka 2, ”investointimenot”; poistojen ja arvonalennusten osalta luokka 1.4, ”poistot ja arvonalennukset”.

¹² Opetus- ja kulttuuriministeriön jakaman tuen roolista ks. Valtion liikuntaneuvoston julkaisema Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2014 (Valtion liikuntaneuvosto 2014).

¹³ Julkisten menojen hintaindeksi, kuntatalous, yleinen 2 000=100.

¹⁴ Tuloihin ei sisälly valtiolta tulevaa tukea investointimenoihin, eli kunnat ja valtio on tulkittu investointien rahoittajiksi.

väestön asuinpaikkoihin suhteutettuna hyvä, mutta saavutettavuudessa oli silti alueellisia eroja. Kuntien liikuntaviranhaltijoiden arvioiden mukaan yleisurheilukenttien, pallokenttien ja kuntoratojen määrä vastasi parhaiten kysyntää. Kunnallisten kuntosalien ja etenkin lähiliikuntapaikkojen määrä oli noussut verrattuna vuoden 2013 arviointiin. (Pohjois-Suomen Aluehallintovirasto 2020.) Ilmeisesti tilanne oli parantunut myös Suomen tutkijaryhmän tuloksiin verrattuna. Toisaalta liikuntasaleja ja -halleja oli edelleen vuonna 2019 liian vähän suhteessa kysyntään. Raportin mukaan liikuntasalien ja -hallien käyttöaikojen kysyntä oli suurta, koska ne palvelivat laajasti eri liikkujaryhmiä ja eri urheilulajien harrastajia.

Aluehallintovirastojen raportissa todettiin, että merkittävässä osassa kuntia ei ollut uimahallia tai jäähallia. Valtaosa väestöstä asui kuitenkin suuremmissa taajamissa tai alueilla, joilla palvelut olivat suhteellisen lähellä. Arvioinnin mukaan lähes 98 prosenttia Suomen väestöstä asui korkeintaan 30 minuutin ajomatkan päässä lähimmästä uimahallista tai kylpylästä. Lähiliikuntapaikkojen verkosto oli melko kattava suurissa kaupungeissa. Koko maassa 66 prosenttia Suomen väestöstä asui – kevyen liikenteen väyliä liikkuen – enintään kahden kilometrin päässä lähimmästä lähiliikuntapaikasta. Korkeintaan viiden kilometrin etäisyydellä lähiliikuntapaikasta asui 81 prosenttia väestöstä.

Arvion mukaan liikuntasali ja -hallivuoroja ei pystytty tarjoamaan kysyntää vastaavasti. Lähiliikuntapaikkojen ongelmana oli – hieman paradoksaalisesti – että osalle väestöstä ne sijaitsivat melko kaukana, jos niille halusi kävellä tai pyöräillä. Lisäksi liikuntatilojen ja -paikkojen käyttöä rajoittivat jossain tapauksissa rakennusten huono kunto ja sisäilmaongelmat. Liikuntapaikkojen esteettömyydessä oli edelleen parantamisen varaa. Arviointi toi esille myös muuttoliikkeen tuomat haasteet. Muuttotappiokunnissa työikäisen väestön määrä vähenee, mikä vaikeuttaa palvelujen tuottamista ja rahoitusta, mutta samalla lisää lähiliikuntapaikkojen kehittämispainetta. Samaan aikaan palveluverkon, esimerkiksi kyläkoulujen, karsiminen ja keskittäminen vähentää käytettävissä olevia liikuntatiloja.

Korjausvelkaa on, mutta kuinka paljon?

Korjausvelka kertoo kulumisesta aiheutuvan arvon vähenemisen hyväkuntoiseen rakennukseen verrattuna. Korjausvelan arvo saadaan, kun käytössä kuluneen ja vanhentuneen rakennuksen arvo vähennetään hyväkuntoisen vastaavan rakennuksen arvosta. Korjausvelka on laskennallinen suure, ja se on OKM:n tilaamassa selvityksessä (Isoniemi & Isoniemi 2020) arvioitu tiedossa olleiden rakentamis- ja peruskorjausvuosien perusteella.¹⁵ Tarkastelun lähtökohtana oli Lipas-aineisto, josta löytyivät kuntien ja kuntayhtymien omistamien liikuntarakennusten perustiedot.

Aineiston pohjalta arvioitiin ensin kunkin rakennuksen rakentamiskustannukset, jotka määrittelemällä saatiin kaikkien tärkeimpien liikuntapaikkojen (uimahalli, palloiluhalli ym.) rakentamiskustannusten keskimääräiset neliöhinnat. Neliöhinnat kerrottiin rakennusten pinta-aloilla, jolloin saatiin arvio kunkin rakennuksen rakentamiskustannuksista. Rakennusten kulumisen mallintamisen sekä tiedossa olevien valmistumis- ja peruskorjausvuosien avulla laskettiin rakennuksessa jäljellä olevien panosten hinta, minkä jälkeen laskettiin kaikkien liikuntarakennusten korjausvelka sekä peruskorjaus- ja perusparannustarve.

Selvityksen perusteella lähes kahteen kolmannekseen (60 %) liikuntatilojen pinta-alasta kohdistuu korjausvelkaa. Kolmannes liikuntatiloista on välittömässä investointitarpeessa: niiden rakentamisesta tai peruskorjauksesta oli kulunut niin kauan, että rakennuksen nykyisten panosten hinta oli laskenut alle 60 prosenttiin verrattuna uuteen vastaavaan rakennukseen. Liikuntarakennusten korjausvelka on noin 680 M€, eli tämän verran tyydyttävä-, välttävä- ja huonokuntoisiin rakennuksiin tulisi välittömästi panostaa, jotta kaikki rakennukset olisivat hyväkuntoisia.

Korjausvelkaa arvioineen raportin mukaan huono- ja välttäväkuntoisten tilojen peruskorjaus alkuperäiseen varustelutasoon tasolle olisi tuolloin maksanut noin 840 miljoonaa euroa. Jos lisäksi otettaisiin huomioon se, että tiloja pitää modernisoida nykyvaatimuksien mukaisiksi, korjaus tai uudelleenrakentaminen olisi ollut vielä kalliimpaa, noin 1,35 miljardia euroa. Laskelman tekijät huomauttavat kuitenkin, että luku on todennäköisesti liian suuri, koska kaikkia toteutettuja peruskorjauksia ei ole kirjattu käytettyyn lähdeaineistoon. Lipas-tietokanta antaa siis liikuntapaikkojen kunnosta todellista tilannetta huonomman kuvan. (Isoniemi & Isoniemi 2020.)

15 Korjausvelka-raportin toinen kirjoittaja, Harri Isoniemi, avusti korjausvelkaosion kirjoittamisessa. Vastuu mahdollisista virheistä tai tulkin ongelmista on luonnollisesti tämän raportin kirjoittajalla (Tämän osion osalta Timo Ala-Vähälä).

2.4 Liikunta-alan koulutus ja tutkimus sekä koulujen liikuntakasvatus

Liikunnan yliopistokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen ja tutkimuksen rahoitusta ja kuluja esittelevät luvut on koottu erilaisista lähteistä ja perustuvat osin kirjoittajan tekemiin laskelmiin. Arviot pohjautuvat osin rahoitusta, osin kulutusta koskeviin tietoihin. Oletuksena on, että rahoituksen ja koulutuksen taso on suurin piirtein sama, eli että koulutusyksiköt eivät tee toiminnan tasoon nähden suurta yli- tai alijäämää, joten molempia lukuja voi käyttää rahavirran volyymia arvioitaessa. Luvut eivät myöskään kata kaikkea koulutusta.

Liikunta-alan koulutus ja koulujen liikunnanopetus liittyvät liikunnan tarjonnan ja kulutuksen rajapintaan hieman eri tavoin. Liikunnan opetuksessa on kyse nuorten liikuntakasvatuksesta, jota suurelta osin toteutetaan liikuntaa harrastamalla. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa asia määritellään sanomalla, että liikunnanopetuksen tavoitteena on tukea nuoren fyysistä ja henkistä toimintakykyä, tukea oppilaan myönteistä asennetta omaan kehoon, kasvattaa liikunnalliseen elämäntapaan ja tuottaa hyviä liikuntaan liittyviä kokemuksia. (OPH 2014.) Lukiota koskevilla opetussuunnitelmien perusteissa todetaan, että ”liikunnanopetuksen tehtävänä on opettaa opiskelijalle sellaisia taitoja ja tietoja, joiden avulla hän pystyy ylläpitämään ja kehittämään fyysistä, sosiaalista ja psyykkistä toimintakykyään sekä hyvinvointiaan” (OPH 2015).

Liikunnan ammatillinen koulutus ja alan tutkimus puolestaan tuottavat ammattilaisia ja tietopohjaa liikunnanohjaukseen, -opetukseen ja muuhun liikunta-alan työhön, eli ne ovat resursointiketjussa hieman kauempana varsinaisesta liikunnan harjoittamisesta. Niiden tarkastelu on kuitenkin perusteltua, koska kyse on liikunnan palvelujen kannalta olennaisista edellytyksistä.

Liikunnan tutkimuksen, korkeakoulutasoisen koulutuksen, alan ammatillisen koulutuksen, vapaan sivistystyön ja peruskoulujen ja lukioiden liikunnanopetuksen talouden yhteenlaskettu volyymi oli vuonna 2018 noin 200 miljoonaa euroa. Kuten luvun alussa sanottiin, kyseessä on eri lähteiden pohjalta tehty arvio, ei tarkka luku. Liikunnan amma-

tillisen koulutuksen sekä lukioiden ja peruskoulujen liikunnan opetuksen päärahoittajia ovat kunnat ja valtio valtionosuussäädösten määrittämässä suhteissa. Vapaan sivistystyön koulutukseen osallistuvat myös yksityiset rahoittajat, koulutettavat tai heidän taustayhteisönsä. Taulukkoon 5 on koottu arvio liikunta-alan ammatillisen koulutuksen, vapaan kansansivistystyön ja koulujen liikunnanopetuksen rahoituksesta ja kuluista. Luvun perustuvat osin tietoihin koulutuksen rahoituksesta, osin tietoihin kokonaismenoista. Koulujen liikunnanopetuksen kulut on laskettu arvioimalla liikunnanopettajien määrän pohjalta heidän palkkakulunsa. Lähteet ja laskentatavat selviävät alaviitteistä.

Liikunta-alan korkeakoulutasoisen koulutuksen ja alan tutkimuksen kokonaisvolyyymi oli vuonna 2018 noin 33 miljoonaa euroa. Kyse on minimiarviosta. Liikuntaan liittyvää tutkimusta tehdään muissakin yksiköissä. Liikuntatieteellisen tiedekunnan osalta ei ole erotettu liikunnan ja terveystieteiden koulutusta toisistaan, vaan taulukossa esitetään näiden kahden koulutuslinjan rahoituksen yhteismäärä. Luvusta puuttuvat ainakin liikuntalääketieteelliset yksiköt, samoin muualla kuin Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa tehtävä tutkimus.¹⁶

¹⁶ Liikunnan tutkimuksen kenttää esitellään laajemmin opetus- ja kulttuuriministeriön raportissa Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asia-kirja 2020–2024 (OKM 2018).

Taulukko 5. Liikunnan ammatillisen koulutuksen, vapaan kansansivistystyön ja koulujen liikunnanopetuksen rahoitus vuonna 2018.

Koulutus	Valtion budjetti- rahoitus M€	Kunnat M€	Muu rahoitus M€	Yhteensä M€
Liikunnan ammatillinen koulutus, pääasiassa liikunnan koulutuskeskusten toteuttamaa ¹⁷	9,95	11,01		21,0
Liikunnan koulutuskeskukset, vapaa kansansivistys ja maksullinen palvelutoiminta	18,3 ¹⁸		25,6 ¹⁹ 11,1 ²⁰	55,0 ²¹
Lukioiden ja peruskoulujen liikunnanopetus ²²	30,3	60,5		90,8
Yhteensä	58,7	71,4	36,7	166,8

Taulukko 6. Liikunnan alan korkeakoulutuksen sekä tutkimusyksiköiden kokonaiskulut vuonna 2018.

Yksikkö	Valtio M€	Kunnat M€	Muut M€	Kokonaisrahoitus tai -kulutus M€
JY/liikuntatieteellinen tiedekunta ²³	10,3		5,9	16,2
Ammattikorkeakoulujen liikunnanohjaajakoulutus ²⁴	6,1			6,1
Liikuntatieteelliset yhteisöt:				
Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus, KIHU ²⁵	1,8	0,2	0,6	2,6
Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö, LIKES rs. ²⁶	1,0		4,1	5,1
UKK-instituutti ²⁷	1,7		1,4	3,1
Yhteensä	20,9	0,17	12,0	33,1

17 Luvut laskettu ottamalla vuoden 2018 talousarviosta vuodelle 2018 arvioidut budjettimenot. Liikunnan ammatillisen koulutuksen osuus on saatu jakamalla suhdeluvulla, joka kertoo liikunnan ammatillisen koulutuksen painotettujen opiskelijavuosien osuuden ammatillisen koulutuksen painotettujen koulutusvuosien kokonaismäärästä. (Vipunen.fi.) Valtion ja kuntien osuudet on laskettu kertomalla liikunnan kokonaisrahoituksen osuus valtionosuudella (47,48 %), ja vastaavasti kuntien laskennallinen osuus lopulla osuudella (52,52 %). (Valtionosuudet ja kunnan maksuosuus: Päivi Väisänen-Haapanen (Kuntaliitto), sähköpostiviesti 20.11.2020.)

18 Liikuntatoimi tilastojen valossa 2018. OKM 2020a.

19 Liikuntatoimi tilastojen valossa 2018. OKM 2020a.

20 Maksullisen palvelutoiminnan tulot. Maksullisen palvelutoiminnan kulut olivat 11,9 M€. Lukuun ei sisälly investointeja eikä poistoja. Lähde: Opetushallitus.fi, tilastot: Vapaan sivistystyön käyttömenot toiminnoittain ja tulot, valtionosuuspohjaan kuulumattomat menot ja tulot sekä suoritteet.

21 Valtionosuusperusteisten menojen ja maksullisen palvelutoiminnan menojen yhteismäärä on 51,4 M€. Luvussa eivät ole mukana investointimenot eivätkä poistot ja arvonalennukset.

22 Laskelmaan sisältyvät vain opettajien palkat, tilakustannuksia ja muita käyttökustannuksia ei ollut mahdollista arvioida. Arvio liikunnanopettajien kokonaismäärästä perustuu julkaisuun Opettajat Suomessa 2013 (1 684 liikunnanopettajaa). Opettajien palkat: Liikunnan ja terveystiedon lehtorin palkaksi pyörästetty 3 600 €/kk. (Tilastokeskus, kuntasektorin kuukausipalkat ammattitaitain, liikunnan lehtorin palkka 3 620 €/kk). Työntekijöiden sivukulujen määrä arvioitu vuoden 2019 kuntapalkkoja koskevalla keskimääräisellä kertoimella 1,2485, (lähde <https://www.kt.fi/tilastot-ja-julkaisut/henkilostokulut>). Perusopetuksen valtionosuus on 25,34 %; Lukiokoulutuksen valtionosuus 41,89 %. (Lähde Päivi Väisänen-Haapanen (Kuntaliitto), sähköpostiviesti 20.11.2020.) Peruskoulun yläasteen oppilasmäärä oli vuonna 2018 noin 180 000, lukion oppilasmäärä noin 100 000. (<https://www.stat.fi/til/kou.html>.) Sen pohjalta opettajien työpanoksesta 2/3 on sijoitettu peruskouluun, 1/3 lukioon.

23 Jyväskylän yliopisto, Vuosikertomus 2018. <https://issuu.com/universityofjyväskylä/docs/jyu-vuosikertomus2018>.

24 Laskettu kertomalla AMK:n saama OKM rahoitus liikunnan ja urheilun kokopäiväopiskelijoiden osuudella kaikista kokopäiväopiskelijoista (FTE-opiskelijat). Lähde: Vipunen.fi. Luvusta puuttuu ammattikorkeakoulujen liikuntaan liittyvä TKI-toiminta.

25 Kihu, vuosikertomus 2018, (s. 31). Kohtaan ”valtio” on merkitty OKM:n toiminta-avustus ja OKM:n projektirahoitus. Kuntien osuus tarkoittaa Jyväskylän kaupungilta tullutta tukea. Muu rahoitus on kirjattu kohtaan ”Muu”, vaikka esim. Olympiakomitean huippu-urheilutuki (166 000 €) lienee välillisesti myös valtion rahoittamaa.

26 Kokonaisrahoitus on poimittu Likesin toimintakertomuksesta, valtion toiminta-avustus julkaisusta Liikuntatoimi tilastojen valossa 2018. Kohta ”Muut” on saatu vähentämällä kokonaisrahoituksesta valtion toiminta-avustus. Sisältää esimerkiksi Kunnossa kaiken ikää -hankkeen rahoituksen, joka tulee pääosin opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä sosiaali- ja terveysministeriöltä. Toinen merkittävä rahoituksen kohde on Liikkuva koulu -hanke.

27 UKK-instituutti, vuosikertomus 2018. Valtion rahoitus tarkoittaa sosiaali- ja terveysministeriön jakamaa toiminta-avustusta sekä k.o. ministeriön jakamaa veikkauvoittovaroilla rahoitettu avustusta. Muut tuotot ovat hankerahoitusta, koulutustuottoja sekä erittelemättömmästä muista tuloista.

3 Liikunnan kansalaistoiminta ja ammattiuurheilu

3.1 Kansalaistoiminnan valtakunnallinen rakenne ja raportin tietopohja

Tässä luvussa tarkastellaan liikunnan ja urheilun kansalaistoimintaa sekä siihen liittyvää taloudellista toimintaa. Kansalaistoiminnalla viitataan tässä sellaisiin organisoituneisiin yksiköihin kuten urheiluseurat sekä alueelliset ja valtakunnalliset liikuntajärjestöt. Tämän lisäksi arvioidaan ammattiuurheilun taloudellista merkitystä lähinnä liigoihin ja sarjoihin liittyen. Tarjontapuolen kokonaisuuteen kuuluisivat vielä urheilutapahtumat, mutta niiden kokonaistaloudesta ei ole kuitenkaan arviota saatavilla. Urheilumediaa ja -vedonlyöntiä liittyvää taloutta tarkastellaan tässä selvityksessä toisaalla. Kaikki talousluvut ovat vuodelta 2018 ellei muuta mainita.

Suomessa liikunnan ja urheilun kansalaistoiminta ei muodosta samalaista yhteiseen hallintoon ja edustukselliseen demokratiaan perustuvaa urheiluliikettä kuin muissa Pohjoismaissa. Toimijat ovat itsenäisiä ja niiden välinen yhteistyö perustuu vapaaehtoisuuteen. Suomen Olympiakomitea toimii urheiluyhteisön kattojärjestönä, mutta kansalaiset, seurat ja alueelliset järjestöt eivät ole sen jäseniä, eivätkä osallistu sen päätöksentekoon.

Käytännössä Olympiakomitea on järjestöjen kattojärjestö. Seurat ovat edelleen lajiliittojen jäseniä ja osallistuvat niiden päätöksentekoon. Hallinnon hajaannuksesta johtuen kansalaistoimintaa koskevassa tietopohjassa, kuten seuroja, jäseniä ja urheilijoita koskevissa rekistereissä on edelleen huomattavia aukkoja. Urheiluyhteisön yhtenäisyyden kannalta nykyinen tilanne on kuitenkin parempi kuin vuonna 1906 perustetun suurimman urheilun kattojärjestön Suomen Valtakunnan Urheiluliiton konkurssia ja toiseksi suurimman kattojärjestön Työväen Urheiluliiton aseman muuttumista seuranneella hajaantumisen aikakaudella (noin 1993–2017).

Seuroja koskevat tiedot on saatu Kosken ja Mäenpään seuratutkimuksista sekä heidän vuoden 2016 kyselynsä koskevasta osittaisaineistosta ja sen analyysistä. Kirjoittajat kiittävät tekijöitä tutkimusyhteistyöstä. Toinen aineisto saatiin seurojen koronatu-

kihakemuksista, jotka suunnattiin OKM:lle vuonna 2020. Kolmas, määrällisesti laajempi mutta sisällöltään suppeampi seura-aineisto perustuu lajiliittojen seurajäsenyyksiin, joiden pohjalta KIHUssa kehitetään kaikki liikunta- ja urheiluseurat kattavaa Seuratietokantaa (Seuratietokanta 2021). Lisäksi seuroja koskevia palkkatietoja saatiin Likesin seuratu- arvioinnista ja seurannasta.

Lajiliittoja ja muita valtakunnallisia järjestöjä koskevat tiedot perustuvat OKM:n valtion yleisavustuksen haun yhteydessä keräämiin tietoihin. KIHU on näiden tietojen pohjalta ylläpitänyt lajiliittoja koskevaa pitkäaikaistietoa seurantakortteina. Likes on vastannut puolestaan muiden valtakunnallisten järjestöjen seurantakorttien ylläpidosta. Seurantakorttitiedot eivät ole toistaiseksi julkisesti saatavilla. Niiden lisäksi analysoitiin järjestöjen taloudesta valtaosan muodostavien suurten lajiliittojen tilinpäätöstietoja (n=20). Ammattiuurheilua koskevia tilinpäätöstietoja hankittiin asiakastieto.fi -palvelusta. Lisäksi liigaseurojen talouslukuista keskusteltiin kunkin eri liigan ja lajiliittojen vastuuhenkilöiden kanssa. Tarkastelu etenee seuroista lajiliittoihin ja muihin järjestöihin sekä lopuksi liigatalouteen ja ammattiuurheiluun.

3.2 Seurat ja seuratason toiminta

3.2.1 Mikä on liikunta- ja urheiluseura?

Suomalaisella urheiluseuratutkimuksella on pitkät perinteet, ja ymmärryksemme tästä liikunnan, kansalaistoiminnan ja yhteisöllisyyden perusyksiköstä on hyvällä tasolla (ks. Koski 2018, 12). Silti tavoitteena olevassa seurojen kokonaistalouden määrittelyssä riittää haasteita, joista osa on vielä ylitsekäymättömiä. Ennen kaikkea emme tunne seurojen koko perusjoukkoa riittävän tarkasti voidaksemme olla varmoja kyselytulosten sovellettavuudesta kaikkiin seuroihin. Kyselyihin vastaa aina vain osa seurojen suuresta joukosta. Ongelman ytimen muodostaa puute kaikkien seurojen perustiedot käsittävästä rekisteristä. Tämä ei ole valitettavasti ollut yhdenkään järjestötoimijan oma tai koko liikunta- ja urheilukentän yhtei-

nen tavoite keskusjärjestörakenteen purkauduttua. Tällä hetkellä vaikuttaa kuitenkin siltä, että seuratoiminnan arvon ja merkityksen ymmärrys on nousussa organisoidussa urheilussa. On huomattu, että valtakunnallisten ja alueellisten kansalaisjärjestöjen, kuten myös huippu-urheilunkin olemassaolo riippuu tämän perusrakenteen hyvinvoinnista.

Seurojen perusjoukkoa koskevia tietoja on saatu Seuratietokannasta, johon on koottu perustietoja suomalaisista urheiluseuroista. Tietokanta julkaistiin huhtikuussa 2021. Se ei kata toistaiseksi kaikkia liikunta- ja urheiluseuroja eikä siinä ole suoraan seurojen taloutta koskevia tietoja. Näiden tietojen täydentäminen ja yhdistely muiden tietolähteiden kanssa on parhaillaan käynnissä. Tällä hetkellä tietokanta käsittää valtionapua saavien lajiliittojen jäsen-seurat, joita on tietokannassa yhteensä 7 571. Tätä analyysia varten poistettiin tarkastelusta vielä seurat, joiden jäsenmäärätiedot olivat puutteellisia. Jäljelle jäi 6 080 seuraa, joiden jäsenjakauman oletetaan jatkossa olevan sama kuin koko, arviolta 9 000 seuraa kattavalla seurojen perusjoukolla. Tiedot tietokantaan on kerätty lajiliitoilta valtionapuhakemuksen yhteydessä syksyllä 2020. Tietokanta sisältää kustakin seurasta kolme perustietoa: kotipaikkakunnan, rekisteröimisvuoden sekä lajiliittojäsenyyden ja jäsenmäärän. Kaksi ensimmäistä on saatu Yritys- ja yhteisötietojärjestelmästä. Tietojen yhdistäminen ja päällekkäisyyksien poistaminen perustuu kaikille yhdistyksille annettuun y-tunnukseen. Seuratietokanta on toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön hanketuella.

Seurojen kokonaistalouden määrittely tehdään tässä analysoimalla kahta erilaista seura-aineistoa ja olettamalla, että Seuratietokanta edustaa perusjoukkoa, vaikka kaikki seurat eivät ole siinä mukana. Seura-aineistoissa olevien taloustietojen heijastaminen perusjoukkoon tehdään jäsenmäärän perusteella, koska se on yhteydessä seuran talouden volyymiin. Tätä ennen jäsenmäärän yhteyttä talouteen analysoidaan tarkemmin. Ensimmäinen seura-aineisto koostuu Kosken ja Mäenpään (2018) vuoden 2016 seurakyselystä. Se on viimeisin neljästä samalla viitekehysellä toteutetusta pitkittäisestä seuratutkimuksesta. Ensimmäinen kysely tehtiin vuonna 1986. Vuoden 2016 tutkimusaineisto kerättiin Webropol-kyselyllä. Seurat saivat kyselylinkin sähköpostitse. Sähköpostiosoitteita koskevat tiedot kerättiin useiden eri järjestöjen rekistereistä. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 835 seuraa. Tätä analyysia varten joukosta

poistettiin vielä ne seurat, joiden osallistujia, tuloja tai menoja koskevat tiedot olivat puutteellisia tässä päämääränä olevan kokonaistalouden arvioimiseksi. Jäljelle jäi 709 seuraa. Toinen seura-aineisto koostuu hakemuksista, jotka seurat suuntasivat OKM:lle saadakseen tukea koronapandemian aiheuttamiin kustannuksiin vuonna 2020. Avustus oli suunnattu 1.3.–31.5.2020 syntyneisiin ja toteutuneisiin kustannuksiin, kuten toimitilojen vuokriin sekä henkilöstökuluihin. Hakemusaineistossa oli alun perin 1 008 seuran hakemukset. Muutama puutteellinen hakemus poistettiin, minkä jälkeen aineiston seurojen määräksi tuli 983.

Millainen yhdistys voi olla urheiluseura?

Seuratietokannassa olevat seurat ovat yhdistysmuotoisia. Urheiluseuroiksi on luettu seuraavantalaisia yhdistyksiä (Aarresola 2021):

- 1. Yhdistykset, jotka järjestävät urheilua ja liikuntaa harrastajille ja urheilijoille.** Niiden toiminta keskittyy valmennukseen ja ohjauksiin, kilpailutoimintaan osallistumiseen ja ylipäättään urheilun ja liikunnan organisoituihin harrastamiseen. Näitä, selkeimmin urheiluseuroiksi miellettyjä yhdistyksiä on Seuratietokannassa suurin osa. Niiden nimissä korostuu paikallisuus: Heinalan Ringette ry, Puistolän Urheilijat ry ja niin edelleen.
- 2. Niin kutsutut ”hybridiseurat”.** Ensinnä seurat, joiden toiminnan päätarkoituksena voi olla jokin muukin kuin liikunta ja urheilu, esimerkiksi nuorisotoiminta. Toiseksi erilaisten ryhmien omat urheiluseurat, kuten vaikkapa Rikospoliisien shakkikerho ry. Näitä yhdistyksiä on kuitenkin verraten vähän.
- 3. Muut urheilutoimintaan liittyvät yhdistykset,** kuten tuomarikerhot ja tukiyhdistykset. Pelkästään näitä kahta tyyppiä on yhteensä kymmeniä.
- 4. Yhdistykset, jotka esimerkiksi yhdistysrekisterissä luokitellaan ensisijaisesti muiksi kuin liikunta- ja urheiluyhdistyksiksi,** kuten vapaa-ajan yhdistyksiksi. Näitä ovat esimerkiksi monet eläin-, vene- ja ilmailuyhdistykset. Yhdistyksen urheiluseuratoiminta voi olla osa toimintaa, vaikka yhdistyksen päätarkoitus olisi jokin muu kuin urheilutoiminta. Tällaiset yhdistykset kasautuvat luonnollisesti tiettyihin lajeihin: esimerkiksi Suomen Agilityliiton jäseninä on sekä agilityseuroja että tietyn koirarodun omia yhdistyksiä. Tällaisia yhdistyksiä on seuratietokannassa verraten paljon.

3.2.2 Seurojen jakautuminen jäsenmäärän mukaan

Seurojen määrää analysoitiin suhteessa jäsenmäärään. Seurat ovat odotetusti jäsenmäärältään hyvin eri kokoisia ja valtaosa niistä on pieniä. Seurat jaettiin 27 luokkaan jäsenmäärän perusteella siten, että alkupuolen luokitteluväli on tiheämpi kuin loppupään (taulukko 7), jotta kaikki luokkiin saataisiin riittävästi tapauksia. Pienin luokka käsittää 50 jäsenen ja sitä pienemmät seurat. Seuraavat luokat muodostuvat tästä ylöspäin 50 luokkavälein aina 900 jäsenen seuroihin asti, minkä jälkeen luokkaväli kasvaa sadalla aina 1 200 jäsenen seuroihin asti. Tämän jälkeen luokkaväli on 200 aina 2 000 jäsenen seuroihin asti. Tätä suurempia seuroja ei ole paljon. Toiseksi viimeinen luokka (26) käsittää seurat, joissa on 2 001–3 000 jäsentä ja yli sitä suuremmat seurat muodostavat vielä viimeisen (27) luokan.

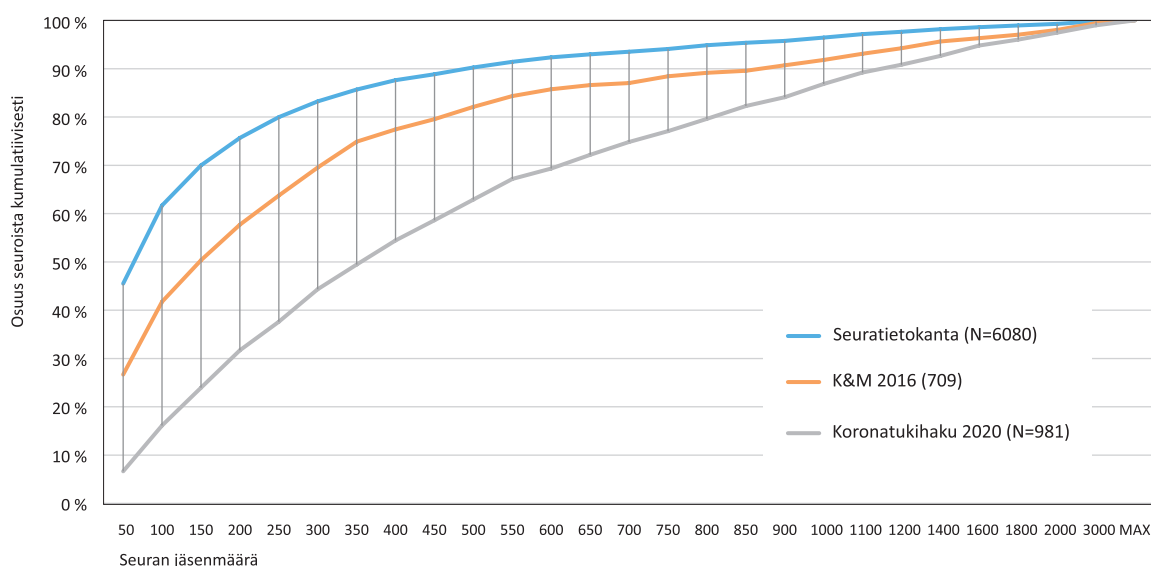
Tehtyä luokittelua sovellettiin Kosken ja Mäenpään (2018) vuonna 2016 tehdystä kyselystä (Koski

&Mäenpää 2016) ja koronatukihakemuksista (2020) saatuihin aineistoihin. Tarkoituksena oli vertailla miten hyvin nämä aineistot edustavat jäsenmäärältään seurojen perusjoukkoa, jonka oletetaan noudattavan Seuratietokannan jakaumaa.

Perusjoukkoa edustavassa Seuratietokannassa 50 jäsenen tai sitä pienempien seurojen osuus on 45 prosenttia kaikista seuroista (kuvio 2). Vain viidenneksellä seuroista on yli 250 jäsentä. Seuroista suurin osa asettuu siis luokitteluasteikon alkupäähän, tämän jälkeen kumulatiivista kasvua kuvaava käyrä kasvaa hyvin hitaasti. Kosken ja Mäenpään aineisto vastaa melko hyvin seurojen perusjoukon jakaumaa eli pienten seurojen osuus on suuri. Siinä pienimmän luokan osuus on 27 prosenttia ja 64 prosenttia aineiston seuroista kuuluu viiteen pienimpään luokkaan. Sen sijaan koronatukiaineistossa vastaavien kohtien osuudet ovat 7 prosenttia ja 38 prosenttia, mikä osoittaa aineiston painottumisen keskisuuriin ja suuriin seuroihin.

Taulukko 7. Seurojen luokittelu jäsenmäärän mukaan.

Luokka	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Jäsenmäärä ylärajalla	50	100	150	200	250	300	350	400	450	500	550	600	650	
Luokka	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
Jäsenmäärä ylärajalla	700	750	800	850	900	1000	1100	1200	1400	1600	1800	2000	3000	MAX



Kuvio 2. Seurojen suhteellinen osuus (kum-%) aineistoissa pienistä suuriin seuroihin.

3.2.3 Seurojen kokonaistalous jäsenmäärän perusteella

Perusjoukkoa edustava Seuratietokanta ei toistaiseksi sisällä seurojen taloustietoja, minkä vuoksi pelkästään sen perusteella ei voida antaa arviota seurojen kokonaistaloudesta. Seurojen jäsenmäärätiedon voidaan olettaa kuvaavan myös niiden talouden laajuutta. Tätä jäsenmäärän ja kokonaistalouden yhteyttä voidaan tarkastella Kosken ja Mäenpään vuoden 2016 ja koronatukihaku 2020-aineistoissa, koska ne sisältävät tarvittavat taloustiedot.

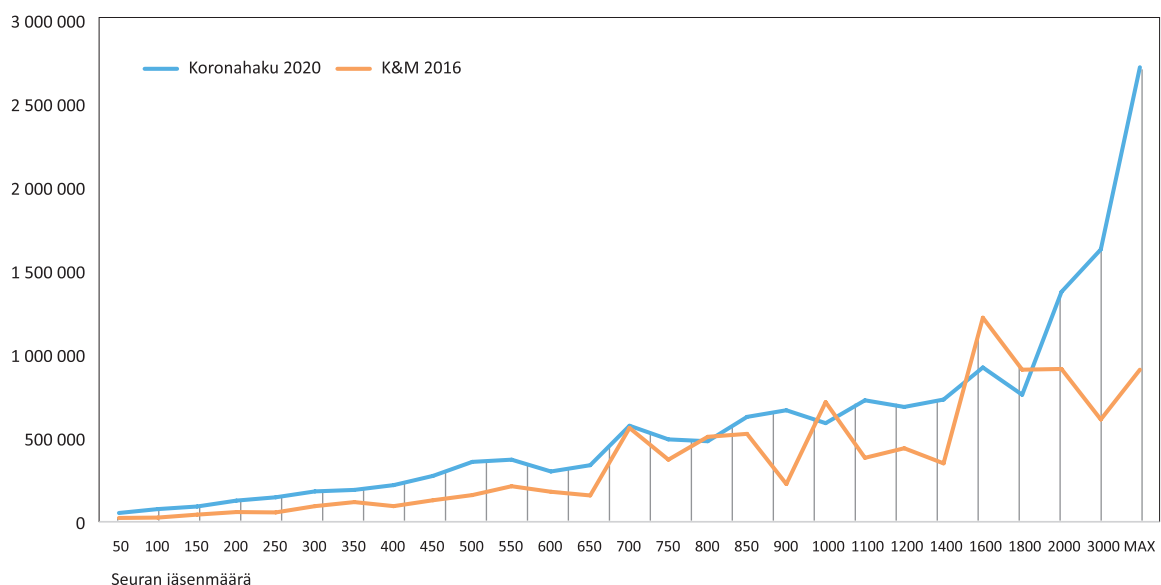
Kuvio 3 esittää jäsenmäärän ja keskimääräisten kokonaismenojen yhteyttä näissä kahdessa aineistossa. Molemmissa talous näyttää pääsääntöisesti seuraavan jäsenmäärän kasvua mutta vuoden 2016 kyselyssä yhteys on sahaavampaa suurien seurojen osalta. Tämä koskee myös vuoden 2016 kyselyn mediaanilukuja. Tähän todennäköinen syy on luokkakohtaisten havaintoyksiköiden pieni määrä, jolloin yksittäisten seurojen kokovaihtelut vaikuttavat voimakkaammin luokkakohtaisiin tunnuslukuihin. Vuoden 2020 hakuaineistossa keskusuurten ja suurten seurojen luokkakohtaisten havaintoyksiköiden määrä on suurempi. Yli 300 jäsenen seuroissa luokkakohtaisten havaintoyksiköiden määrä on perusjoukosta (Seuratietokannasta) laskennallisesti 22,5 prosentista jopa 56,7 prosenttiin. Tästä huolimatta voi vain arvailla, onko aineisto vino: ovatko korona-

tukihausta pois jääneet keskusuurat ja suuret seurat taloudeltaan oleellisesti pienempiä.

Todennäköisesti vinoumaa on, mikä houkuttelee käyttämään koronahakuaineiston sijaan vuoden 2016 kyselyyn perustuvaa aineistoa. Kuitenkin jos heijastus tehdään kokonaan vuoden 2016 kyselyn mediaanimenon perusteella, niiden kokonaismäärä vaikuttaa jäävän liian alhaiseksi. Näin lasketuna seurojen kokonaismenot olisivat noin 388 M€, kun pelkästään koronahakuun osallistuneiden seurojen yhteenlasketut tilinpäätöksiin perustuvat kokonaismenot ovat 345 M€. Pelkästään yhden aineiston perusteella arviota on vaikea tehdä. Lisäksi jakauman sekä seurojen talouteen vaikuttavien tekijöiden tutkiminen vaatisi lisätöitä. Seuraavassa tehdään kuitenkin olemassa oleviin tietoihin perustuva suuntaa antava laskelma. Sen paikkansapitävyyttä pystytään arvioimaan lähitulevaisuudessa, kun Seuratietokannassa olevien seurojen taloustietoja saadaan täydennettyä Tilastokeskuksen ylläpitämistä rekistereistä.

Yli 150 jäsenen seurojen osalta laskelmassa käytetään koronahakuaineiston luokkakohtaista mediaania. Voi olla, että tämä mediaanikin antaa todellisuutta suuremman arvion näihin luokkiin kuuluvien seurojen kokonaistaloudesta. Tätä pienempien seurojen osalta koronatukihaukseen yhteydessä kerätty aineisto on erittäin todennäköisesti vino. Kolmeen pienimpään luokkaan kuuluu kuitenkin 70 prosenttia kaikista seuroista, joten kokonaistalouden yliarvioin-

KOKONAISMENOT €



Kuvio 3. Jäsenmäärän ja kokonaismenon yhteys.

nin riski on suuri. Tämän vuoksi kolmen pienimmän luokan osalta käytetään Kosken ja Mäenpään (2018) vuonna 2016 kerätyn aineiston kokonaistulojen ja menojen mediaania. Näistä kolmesta pienimmästä luokasta pienimpään luokkaan (1–50 jäsentä) kuuluvien seurojen mediaanimeno (3 600 euroa) on huomattavasti pienempi kuin saman luokan keskiarvomeno (20 796 €). Tästä johtuen voi olla, että arvio eniten seuroja sisältävän luokan kokonaismenoista jää vuorostaan todellisuutta pienemmäksi.

Taulukossa 8 on esitetty laskelman tulokset. Siinä luokkia on yhdistetty mutta laskelma on tehty edellä esitetyn 27-kohtaisen luokituksen pohjalta (taulukko 8). Seurojen perusjoukko on arvioitu 9 000 seuran suuruiseksi. Sen oletetaan noudattavan jäsenmäärällä mitatun koon suhteen samaa jakaumaa kuin 6 080 seuran suuruinen Seuratietokanta. Kunkin 27 luokan prosentuaalinen osuus perusjoukosta kerrotaan joko vuoden 2016 kyselyssä (pienet seurat) tai vuoden 2020 koronatukiaineistosta (keskisuuret ja suuret seurak) lasketulla luokkakohtaisella kokonaistulojen ja -menojen mediaanilla. Tällä tavoin saadaan seurojen kokonaistalouden arvioksi noin 800 miljoonaa euroa.

Taulukko 8. Arvio seurojen kokonaistaloudesta.

Seurojen jäsenmäärä	Seurojen osuus perusjoukosta	Arvio kokonaistuloista €	Arvio kokonaismenoista €
0–150	70,0 %	43 266 120	47 530 954
151–300	13,2 %	130 208 813	128 731 141
301–600	9,1 %	164 139 095	162 928 304
601–900	3,4 %	133 755 596	132 638 546
901–1 200	1,9 %	101 202 341	99 690 913
1 200–1 800	1,3 %	84 666 691	84 189 802
yli 1 800	1,1 %	143 552 792	140 562 921
Kaikki	100,0 %	800 791 448	796 272 581

3.2.4. Havaintoja seurojen julkisesta tuesta ja henkilöstä

Urheiluseurojen valtionavustus muodostaa noin kaksi prosenttia valtion liikunnan ja urheilun määrärahoista. Viime vuosina seuratoiminnan tuki on ollut noin neljä miljoonaa euroa vuodessa. Valtion tuella on edistetty päätoimisten ammattilaisten palkkaamista seuroihin ja seurojen omaa hanketoimintaa. Seuroista noin viidesosa toimii työnantajina. Kosken ja Mäenpään (2018) ja Likesin (2020) tut-

kimukset osoittavat, että palkkatyön määrä suomalaisissa urheiluseuroissa on kasvanut. Jälkimmäisen lähteen mukaan urheiluseurojen maksama palkkasumma kasvoi vuosien 2013 ja 2018 välillä ajanjaksolla 80 miljoonasta eurosta 104 miljoonaan euroon. Kuntien seura-avustuksen määrä on puolestaan noin 50 miljoonaa euroa vuodessa (Stenbacka ym. 2018).

Merkittävin työpanos seuroihin saadaan kuitenkin vapaaehtoistyön kautta, jota tekee 20,5 prosenttia 15–74-vuotiaasta väestöstä. Liikunnan ja urheilun parissa tehdään vapaaehtoistyötä laskennallisesti noin 74 miljoonaa tuntia vuodessa (Mäkinen 2018).

Edellä olevan perusteella voidaan päätellä, ettei julkisten avustusten rooli ole ratkaiseva seurojen kokonaistaloudessa. Ne muodostavat karkeasti arvioiden 5–10 prosenttia seurojen kokonaistuloista. Kosken ja Mäenpään aineistossa kunta-avustuksen osuus kokonaistuloista oli vuoden 2016 osalta noin viisi prosenttia. Suurin osa toiminnan kuluista kateetaan varsinaisen toiminnan tuloilla, joiden osuus on noussut 60 prosenttiin kokonaistuloista Kosken ja Mäenpään aineistossa. Varainhankinnan osuus on laskenut noin 40 prosentista (1986 ja 1996) runsaaseen 20 prosenttiin.

Periaatteessa tuloja voi kerätä varsinaisesta toiminnasta joko nostamalla osallistujamäärää tai osallistumisen hintaa. Jälkimmäisessä tapauksessa on huono puoli se, että varsinaisen toiminnan hinnan nousu voi johtaa kokonaismäärän laskuun ja rajata pienituloisten osallistumista. Seurojen ulkopuolinen varainhankinta sen sijaan voi laskea varsinaisesta toiminnasta, liikunnasta ja urheilusta perittävää hintaa. Myös seuroille suunnattu julkinen tuki on ulkopuolista rahoitusta, jonka tulisi ensisijaisesti laskea liikunnan hintaa tai kasvattaa sen määrää muiden yleishyödyllisten tavoitteiden, kuten kansalais-toimintaan kytkeytyvien kasvatuksellisten ja yhteisöllisten päämäärien edistämisen ohella.

3.3 Lajiliittojen talouslukuja

Valtakunnallisista, opetus- ja kulttuuriministeriön yleisavustusta saavista liikuntajärjestöistä suurin ryhmä ovat lajiliitot. Niiden vastuulla on oman lajin maajoukkuetoiminnan ja kansallisen kilpailujärjestelmän ylläpito (Lehtonen 2017, 19). Lisäksi lajiliitot muun muassa kouluttavat ohjaajia ja valmentajia, tarjoavat tukea jäsenseuroilleen, tuottavat materiaaleja, vuorovaikuttavat kansainvälisesti sekä viestivät

ja markkinoivat lajia valtakunnallisesti. Lajiliitolle ei ole Suomessa yhtä vakiintunutta määritelmää, ja niiden määrä vaihtelee määrittelevän tahon mukaan. Esimerkiksi Suomen Olympiakomitean jäsenenä on 89 liikuntajärjestöä, joista suurin osa on Lehtosen määritelmän mukaisesti lajiliittoja.

Tässä selvityksessä käsitellään lajiliittoina järjestöjä, jotka opetus- ja kulttuuriministeriö luokittelee lajiliitoiksi valtionavustusprosessissaan. Vuonna 2018 OKM:n yleisavustusta lajiliittona sai 56 järjestöä.¹ Liikuntalaissa järjestöjen valtionapukelpoisuus määritellään seuraavasti: ”Lajiliitoista avustettaviksi voidaan hyväksyä vain yksi valtakunnallinen liitto kustakin lajista. Hyväksymisen edellytyksenä on, että lajiliitolla on kansainvälinen organisaatio tai kilpailujärjestelmä taikka että laji on kansallisesti merkittävä. Lajiliiton valtionapukelpoisuutta harkittaessa otetaan huomioon liiton toiminnan laatu, laajuus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus sekä se, miten liitto edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä noudattaa liikunnan ja urheilun eettisiä periaatteita ja Suomea sitovia kansainvälisiä säännöksiä.” (Liikuntalaki, 2. luku 10 §.)

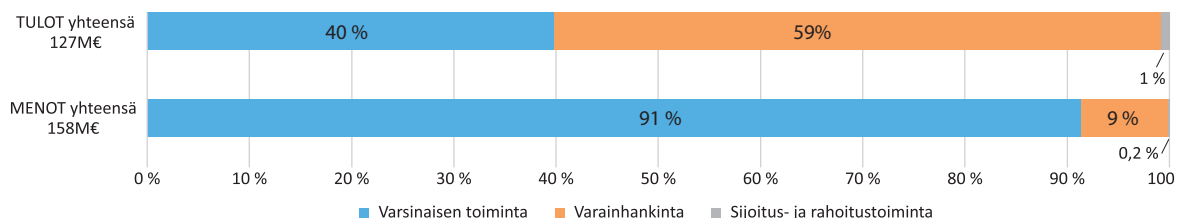
Lajiliittoja koskevat tiedot ovat peräisin järjestöjen omista tilinpäätöksistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö kerää valtion yleisavustuksen haun yhteydessä kaikkien avustusta hakeneiden järjestöjen tilinpäätöstiedot, ja KIHU käyttää näitä tietoja vuosittain muun muassa lajiliittojen seurantakorttien tuottamiseen.

Lajiliittojen rahoitus koostuu valtion yleisavustuksesta, toimintaan osallistuvilta kerättävistä tuloista, omasta varainhankinnasta sekä satunnaisista muista avustuksista. Eri tulolajien suhteelliset osuudet rahoituspotista vaihtelevat suuresti lajiliitoittain. Valtionavustusten suuruus suhteessa järjestöjen menoihin ilmaistaan valtionavustusprosentin

avulla. Huomioitava on, että tässä selvityksessä käsitellään vain lajiliittojen (kuten kaikkien valtionapua saavien järjestöjen) kokonaismenoja. Näin ollen ei voida puhua samaan tapaan ”virallisesta valtionavustusprosentista”, joka ottaa huomioon valtionavun suuruuden vain suhteessa hyväksyttäviin toimenpiteisiin, kuten vastaavanlaisessa lajiliittojen talous selvityksessä vuonna 2012 tehtiin (ks. Aarresola & Mäkinen 2012, 41).

Valtionavun myönnössä otetaan huomioon vain hyväksyttävät toimintamenot, ja valtionapua saa käyttää vain hyväksyttäviin kustannuksiin. Hyväksyttäväksi kustannuksiksi lasketaan avustettavan toiminnan kannalta tarpeelliset ja määrältään kohtuulliset kustannukset. Esimerkiksi palkkojen tai palkkioiden osalta kutakin palkansaajaa kohtaan katsotaan kohtuullisiksi kustannuksiksi enintään 80 000 euron vuosipalkkaa lakisääteisine sivukuluineen vastaava määrä. Ei-hyväksyttäviin kustannuksiin kuuluvat muun muassa poistot, varainhankinnan kulut, liike- ja sijoitustoiminnan kulut ja lainojen lyhennykset sekä korot. (OKM 2020.) Käytännössä ei-hyväksyttävien kustannusten osuus lajiliittojen kokonaiskustannuksista on melko pieni. Vuoden 2012 toimialaselvityksen yhteydessä tarkastelluilla 15 suurella lajiliitolla ei-hyväksyttävät kustannukset olivat yhteensä 12 % kokonaiskustannuksista, eli noin 8 miljoonaa euroa (Aarresola & Mäkinen 2012, 41).²

Vuonna 2018 lajiliitoiksi määriteltujen järjestöjen omat tulot olivat 127 miljoonaa euroa ja kokonaismenot 158 miljoonaa euroa. Valtion yleisavustusta nämä lajiliitot saivat noin 24 miljoonaa euroa eli noin 15 prosenttia kokonaismenoistaan. Valtionavustuksen osuus kokonaismenoista vaihtelee lajiliitoissa voimakkaasti 6 prosentista 77 prosenttiin. Toisin sanoen lajiliitot ovat vaihtelevassa määrin riippuvaisia ja ohjattavissa valtion tuella.



Kuvio 4. Kaikkien lajiliittojen (n=56) tulojen ja menojen muodostuminen.

¹ Valtionavustusta saavien lajiliittojen määrä on sittemmin noussut, muun muassa siksi, että useita vuonna 2018 ”muut liikuntaa edistävät järjestöt” -luokkaan luokiteltuja järjestöjä on siirretty lajiliittojen luokkaan. Viime vuodelt lajiliittojen määrä yleisavustuspäätöksissä on ollut noin 70.

² Suuntaa antavaksi vertailuluvuksi 20 suurimman lajiliiton vuoden 2018 tilinpäätöstiedoista voidaan laskea ei-hyväksyttävien kustannuksen osuudeksi 9,35 prosenttia eli vajaa 15 miljoonaa euroa.

Lajiliitoissa työskenteli vuonna 2018 yhteensä 526 kokoaikaista ja 189 osa-aikaista työntekijää.³ Liittojen henkilöstökulut olivat yhteensä noin 47 miljoonaa euroa, joista palkkojen ja palkkioiden osuus oli noin 38 miljoonaa euroa. Henkilöstökulujen osuus lajiliittojen kokonaiskuluista oli siis noin 30 prosenttia. Lajiliittojen palkatun henkilöstön määrän välillä on suurta vaihtelua. Neljässä tässä selvityksessä lajiliitoksi luokitellussa liitossa ei ollut lainkaan palkattua henkilökuntaa ja 28 liitossa palkatun henkilökunnan määrä yhteensä (kokoaikaiset + osa-aikaiset) jää alle kymmeneen henkeen. Vain 14 isoimmassa liitossa on kokoaikaisia työntekijöitä kymmenen tai enemmän. Toisaalta kaikista isoimmat liitot, Palloliitto ja Jääkiekkoliitto, ovat jo merkittäviä työnantajia 80 ja 67 henkilön henkilöstöllään.

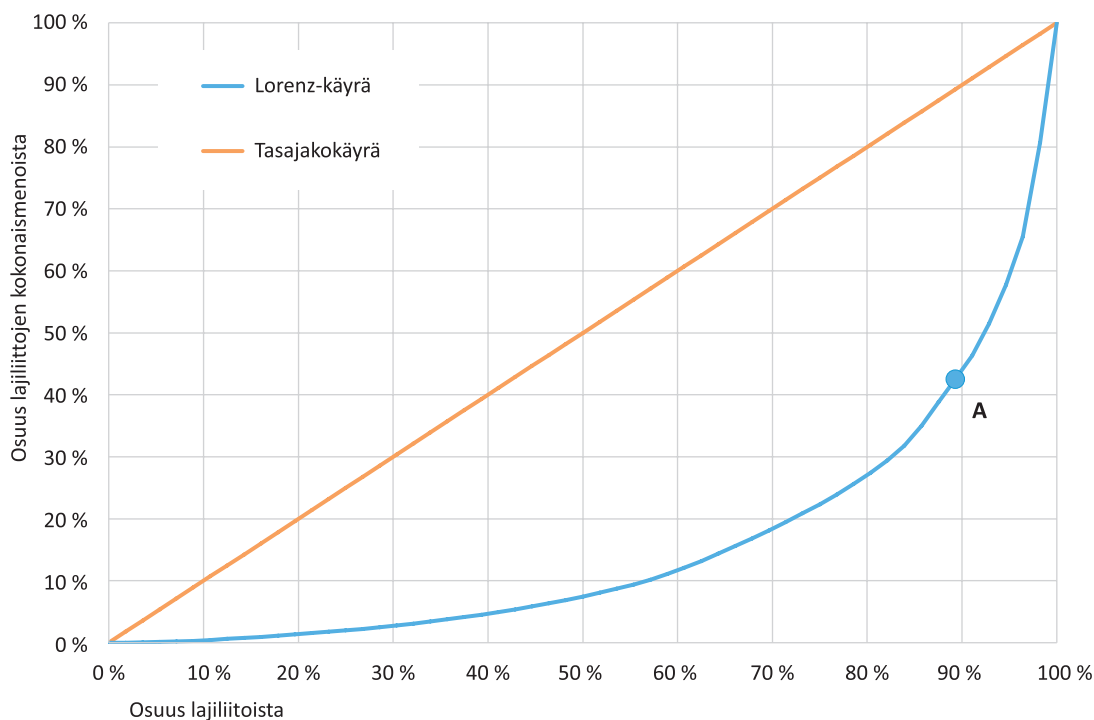
Henkilöstön määrän ja kustannusten kehitystä voidaan tarkastella 56 lajiliitossa. Tiedot on koottu vuodesta 2009 lähtien lähes vuosittain. Vuosina 2009–2018 näiden 56 lajiliiton henkilöstökustannukset ovat kasvaneet 26 miljoonasta eurosta 47 miljoonaan euroon. Henkilöstön määrää kyseiseltä ajanjaksolta on tarkasteltu joko henkilöstön keskimääräisenä lukuna tai henkilötyövuosina. Tämä lukema on kasvanut tarkasteluajanjaksolla 450:stä (2009)

575:een (2018). Henkilöstökulut ovat siis kasvaneet suhteessa enemmän kuin työntekijämäärä.

3.3.1 Suurimmat 20 lajiliittoa numeroina

Yhteenlasketuista kokonaiskustannuksista 20 suurimman lajiliiton osuus kaikista liitoista oli 86 prosenttia eli 135 miljoonaa euroa vuonna 2018. Valtion yleisavustusta ne saivat noin 18 miljoonaa euroa eli noin 75 prosenttia kaikista lajiliittojen saamista valtionavustuksista.

Kuviossa 5 on kuvattu lajiliittojen (n=56) kokonaismenot jakautumista Lorenz-käyrän avulla. Kuviossa vaaka-akseli kuvaa lajiliittojen kertymää siirryttäessä pienimenoisimmista suurimenoisimpiin. Pystyakseli taas osoittaa osuuden kokonaismenoista. Käyrän kukin piste kuvaa sitä osuutta kokonaismenoista, jonka alin x prosenttia lajiliitoista käyttää. (Tuomala 2009, 357.) Diagonaalisuora kuvaa tasajakoa, jossa menot jakautuvat tasan kaikille lajiliitoille. Kuviosta nähdään esimerkiksi, että noin kymmenen prosenttia lajiliitoista, joilla on suurimmat menot, kattavat lähes 60 prosenttia kaikkien lajiliittojen kokonaismenoista (piste A).



Kuvio 5. Lajiliittojen (n=56) kokonaismenot pienimmästä alkaen Lorenz-käyrällä.

3 Työntekijämäärät ovat pääosin peräisin lajiliittojen täyttämistä yleisavustuksen hakemuslomakkeista, ei tilinpäätöksistä.

Kokonaiskustannusten perusteella 20 suurimman lajiliiton joukkoon kuuluvat muun muassa maamme suurimmat palloilulajit (kuusi lajiliittoa) sekä laajasti seurattuja yksilölajeja, kuten hiihto ja yleisurheilu. Liitoista 15 edustaa olympialajeja, niiden ulkopuolelle jääviä lajeja listalla ovat suunnistuslajit, autourheilu, ilmailu-urheilu, salibandy ja pesäpallo. Kun verrataan 20 suurinta liittoa kokonaismenojen perusteella 20 suurimpaan liittoon lisenssimäärien perusteella, eroa lista neljän liiton verran. Lisenssimäärien perusteella tarkasteltuna 20 suurimman joukkoon olisi vuonna 2018 kuuluneet myös keilailun, cheerleadingin, sukelluksen ja judon lajiliitot, mutta taloutensa puolesta ne eivät yllä 20 suurimman joukkoon. Vuoden 2018 lisenssimäärien tar-

kastelun perusteella 20 suurimman ulkopuolelle taas olisivat jääneet Ski Sport Finland, Suomen Tennisliitto, Suomen Purjehdus ja Veneily sekä Suomen Ilmailuliitto.

Talouden koon perusteella 20 suurinta lajiliittoa on esitetty taulukossa 9. Huomioitavaa on, että Jääkiekkoliitto ja Koripalloliitto toteuttivat tilikauden muutoksen juuri tarkastelujankohdan aikoihin, joten kyseisten liittojen tilinpäätös kattoi 1,5 vuoden ajanjakson aikavälillä 1.1.2018–30.6.2019. Jääkiekkoliiton tilinpäätöksessä 1.7.2019–30.6.2020 omat tulot olivat 14,4 miljoonaa ja kokonaismenot 17,3 miljoonaa. Koripalloliiton tulot seuraavassa tilinpäätöksessä olivat 5,9 miljoonaa ja kokonaismenot 7 miljoonaa.

Taulukko 9. 20 suurimman lajiliiton talouden tunnuslukuja.

Järjestö	Omat tulot ⁴ €	Kokonaismenot ⁵ €	Kokonaistulot ⁶ €	Valtion yleisavustus €	Muut julkiset avustukset €	Valtion avustus-% ⁷
Suomen Jääkiekkoliitto*	25 975 272	30 419 970	30 878 715	2 252 500	2 650 942	7 %
Suomen Palloliitto	21 672 393	23 923 092	24 032 893	2 210 500	150 000	9 %
Suomen Koripalloliitto ^{8*}	9 837 923	12 290 361	11 806 353	1 447 500	520 930	12 %
Suomen Salibandyliitto	8 304 933	9 849 356	9 641 300	1 130 000	216 268	11 %
Suomen Hiihtoliitto	6 496 857	8 044 650	8 314 376	861 249	956 270	11 %
Suomen Urheiluliitto	4 840 492	6 006 493	6 300 052	1 050 000	409 560	17 %
Suomen Voimisteluliitto	4 147 060	5 941 885	6 055 629	1 700 000	154 380	29 %
Suomen Lentopalloliitto	4 284 401	5 923 955	5 738 101	960 000	493 700	16 %
Suomen Golfliitto	4 467 293	5 094 034	5 057 293	510 000	80 000	10 %
Suomen Ratsastajainliitto	2 881 588	3 683 068	3 737 569	715 000	235 352	19 %
Suomen Taitoluisteluliitto	3 570 994	3 127 094	4 009 969	360 000	78 975	12 %
AKK-Motorsport	2 639 965	2 923 748	2 914 965	275 000	-	9 %
Suomen Pesäpalloliitto	2 265 341	2 618 175	2 874 841	605 000	4 500	23 %
Suomen Suunnistusliitto	1 378 338	2 467 687	2 344 738	850 000	116 400	34 %
Suomen Uimaliitto	1 436 505	2 286 277	2 500 474	756 000	208 404	33 %
Suomen Ampumaurheiluliitto	1 363 274	2 259 358	2 271 634	702 000	206 360	31 %
Ski Sport Finland	1 630 638	2 112 662	2 043 555	240 417	172 500	11 %
Suomen Purjehdus ja Veneily	1 192 813	2 073 920	2 051 370	594 000	273 200	29 %
Suomen Tennisliitto	1 570 031	1 965 482	1 961 031	310 000	81 000	16 %
Suomen Ilmailuliitto	1 562 219	1 927 028	1 955 219	393 000	-	20 %
YHTEENSÄ	111 518 332	134 938 295	136 490 077	17 922 166	7 008 742	13 %

* Liitoilla 1,5 vuoden tilikausi kyseisenä vuotena

4 Omat tulot: Varsinaisen toiminnan tulot + varainhankinnan tulot + sijoitus- ja rahoitustoiminnan tulot.

5 Kokonaismenot: Varsinaisen toiminnan menot + varainhankinnan menot + sijoitus- ja rahoitustoiminnan menot.

6 Kokonaistulot: Omat tulot + saadut avustukset. Tuloihin ei ole huomioitu mahdollisia satunnaisia tuloja, kuten rahastosiirtoja tai Suomessa järjestettyjen arvokilpailuiden mahdollista ylijäämää. Siksi kokonaistulojen ja -menojen erotus ei tässä taulukossa ole välttämättä kyseisen lajiliiton vuoden 2018 tilikauden tulos.

7 Valtionavustusprosentti: Lajiliiton saama yleisavustus/kokonaismenot.

8 Koripalloliiton osalta on tarkasteltu konsernitilinpäätöstä. Merkittävin erotus emoyhdistyksen tuloslaskelman ja konsernin tuloslaskelman osalta on varainhankinnan kuluissa, jotka emoyhdistyksellä ovat noin 60 000 euroa, mutta koko konsernilla 3,3 miljoonaa euroa.

Vuonna 2018 tilinpäätöstietojen mukaan 20 suurimman lajiliiton omat tulot olivat noin 112 miljoonaa euroa ja kokonaiskustannukset noin 135 miljoonaa euroa. Valtion yleisavustusta kyseiset liitot saivat yhteensä hieman alle 18 miljoonaa euroa, ja muita avustuksia yhteensä hieman yli 7 miljoonaa euroa. Valtion yleisavustuksen suuruus suhteessa lajiliittojen kokonaiskustannuksiin vaihtelee tarkasteltavien 20 suurimman liiton osalta 7 prosentista 34 prosenttiin.

Varsinaisen toiminnan osuus oli 20 suurimmalla lajiliitolla kokonaiskustannuksista 91 prosenttia ja varainhankinnan kustannusten osuus 9 prosenttia. Palkat ja palkkiot veivät 25 prosenttia kustannuksista, matka- ja majoituskulut 22 prosenttia ja ulkopuoliset palvelut, kuten ulkopuolisilta tahoilta hankitut talous-, viestintä- tai siivouspalvelut 12 prosenttia (kuvio 6). Kustannusrakenne on täten hyvin samansuuntainen, kuin vuoden 2012 tarkastelussa (ks. Mäkinen 2012, 62). Tuolloin kaikkien lajiliittojen kokonaiskustannuksista palkat ja palkkiot veivät 22 prosenttia, matka- ja majoituskulut 25 prosenttia, ulkopuoliset palvelut 13 prosenttia, varainhankinta 9 prosenttia ja muut kustannuslajit 31 prosenttia.

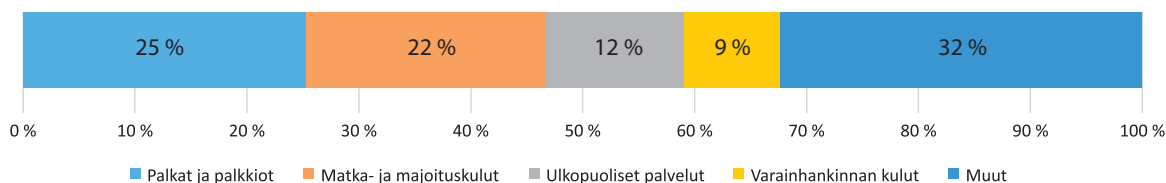
Vuonna 2018 työskenteli 20 suurimmassa lajiliitossa 421 koko-aikaista ja 107 osa-aikaista työntekijää. Henkilöstökulut olivat 41 miljoonaa euroa, joista palkkoja ja palkkioita maksettiin 33 miljoonaa euroa. Henkilöstökulujen osuus kokonaiskuluista oli siis noin 30 prosenttia eli suurimmat lajiliitot eivät poikkeaa tässä suhteessa muista lajiliitoista (kaikki lajiliitot 30 %, pienemmät lajiliitot 28 %).

Tilinpäätösten perusteella 20 suurimman lajiliiton omat tulot olivat noin 112 miljoonaa euroa vuonna 2018. Näiden lähteenä ovat ensinnäkin jäseniltä ja toimintaan osallistuvilta kerättävät tulot, kuten jäsenmaksut (pelaajalupatuotot, lisenssimaksut), osallistumismaksut, sarjamaksut, kirjaamismaksut, kilpailuluvat, luopumissakot ja tarvikeväli-

tys sekä varsinaisen toiminnan muut tuotot. Toisen lähteen muodostavat ulkoiset tulot, kuten myyntituotot, lahjoitukset ja avustukset, keräystuotot, siirrot omista säätiöistä, ilmoitus- ja mainostulot, sponsorisopimukset, tv-sopimukset, pääsylipputulot ja muut varainhankinnan tuotot.⁹

Tulojen tarkempaa jakautumista ”sisältä” ja ”ulkoa” kerättäviin tuloihin tarkasteltiin 16 lajiliiton osalta.¹⁰ Näillä liitoilla jakauma vaihteli voimakkaasti (kuvio 7). Keskimäärin vuonna 2018 ”sisäisten” tulojen osuus oli 54 prosenttia ja ”ulkoisten” osuus 46 prosenttia. Tämä jaottelu on vain yksi tapa tarkastella lajiliittojen tulojen jakautumista, ja koska lajiliittojen tilinpäätöksen laadinnan käytännöt poikkeavat toisistaan välillä suurestikin, ei lajien välistä vertailua voida pitää täysin yksiselitteisenä. Lisäksi liitot poikkeavat toisistaan sen osalta, paljonko ne ”palauttavat” rahaa takaisin seuroille esimerkiksi kattamalla sellaisia kilpailutoiminnan kustannuksia, jotka toisessa lajissa kuuluvat seurojen kustannuksiin. Suurimmat lajiliitot poikkeavat voimakkaasti toisistaan siinä, mikä osuus ulkopuolisella varainhankinnalla on niiden toiminnassa. Pitkän aikavälin muutos on ollut varsinaisen toiminnan tuotteistuminen, jossa niin jäsenistö kuin tapahtumiin ja kilpailuihin osallistuvat ovat muuttuneet asiakkaiksi. Tätä ilmiötä vahvistavat esimerkiksi useiden lajiliittojen heikot mahdollisuudet ulkopuoliseen varainhankintaan ja yleisesti ottaen sen työläys (ks. Mäkinen 2012, 60). Syyt, miksi valtion on rationaalista hillitä sisäisen tulo-rahoituksen kasvua ovat samat kuin seurojenkin kohdalla, liikunnan hinnan nousu ja sitä seuraava kulutuksen lasku alemmissa tuloryhmissä. Lajiliittojen ja seurojen välinen akseli on organisoitunutta urheilua ylläpitävä moottori ja muodostaa sen hinnanmuodostuksen ytimen. Oikein suunnatulla ja riittävän suurella valtiontuella voitaisiin ehkäistä liikunnan markkinavetoista hinnoittelua ja edistää ulkoista varainhankintaa.

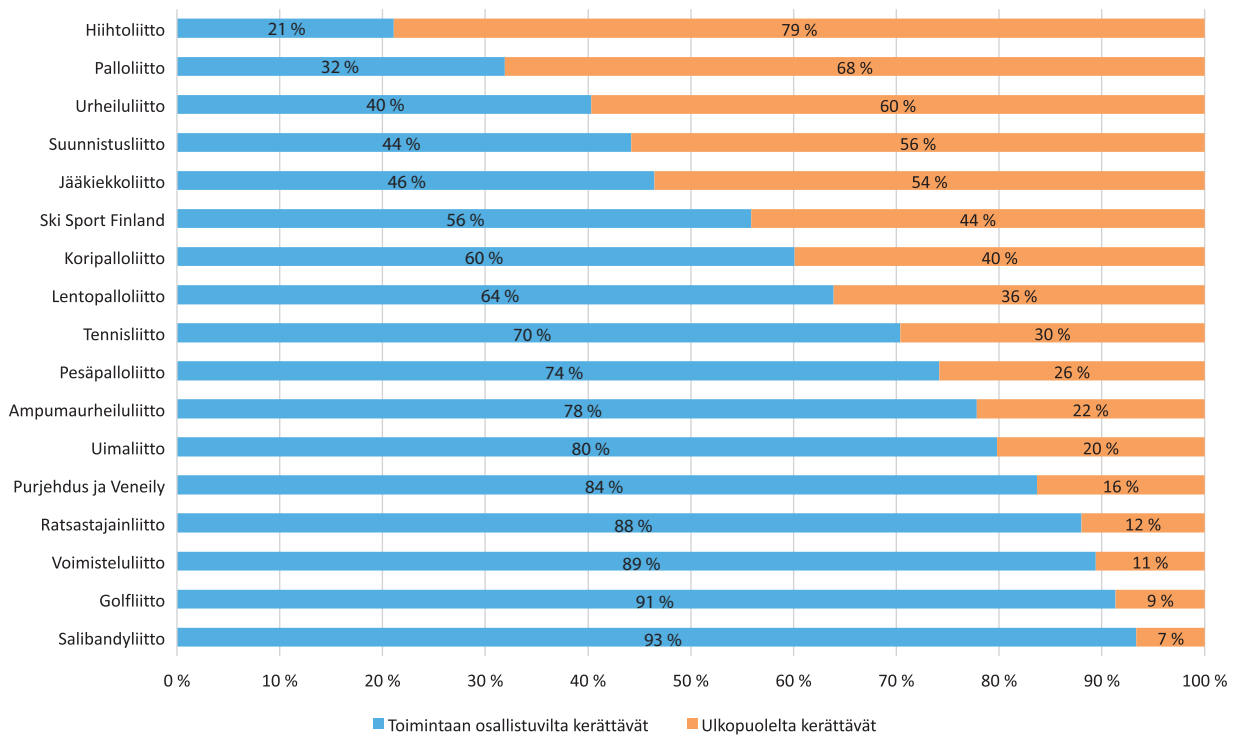
Kokonaiskustannukset
yhteensä 135 M€



Kuvio 6. 20 suurimman lajiliiton kokonaiskustannusten jakautuminen.

⁹ Jaottelu perustuu vuoden 2012 toimialaraportin vastaavaan jaotteluun, ks. Mäkinen 2012.

¹⁰ Neljän lajiliiton osalta tilinpäätöstiedot eivät olleet riittävän tarkat tulojen tarkempaan tarkasteluun.

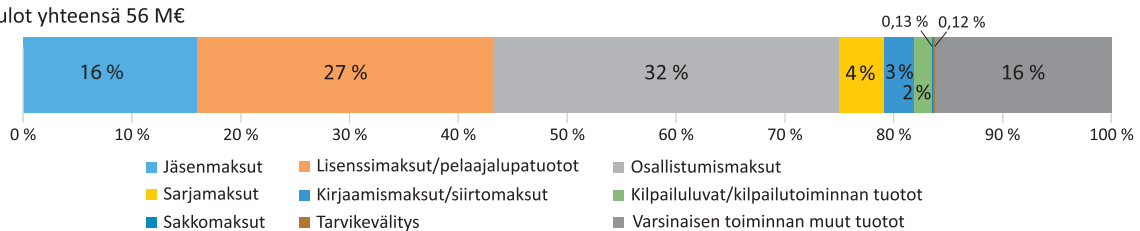


Kuvio 7. Lajiliittojen (n = 17) tulojen muodostuminen toimintaan osallistuvilta kerättävistä tuloista ja ulkopuolisilta tahoilta kerättävistä tuloista.

Jäseniltä ja osallistujilta kerättävien tulojen ja ulkopuolisilta saatavien tulojen tarkempi jakautuminen selviää kuvioista 8 ja 9. Kuvioista 8 nähdään, että suurimmat osallistujilta kerättävät tulot koostuvat osallistumismaksuista, lisenssi- ja pelaajalupamaksuista, jäsenmaksuista sekä varsinaisen toiminnan muista tuotoista, kuten koulutustuotoista. Ulkopuolisilta tahoilta kerättävistä tuloista tärkeimpiä ovat

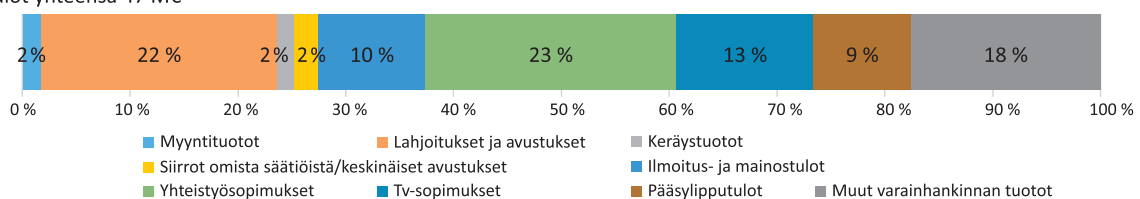
lahjoitukset ja avustukset, yhteistyösopimukset ja muu varainhankinta. Ulkopuolisista tuloista 13 prosenttia kertyy tv-sopimuksista ja 10 prosenttia ilmoitus- ja mainostuloista. Yhteistyösopimusten 23 prosenttia tarkoittaa noin 10,5 miljoonaa euroa. Se on siis suunnilleen suurimpien lajiliittojen osuus urheilun 155 miljoonan euron vuosittaisesta sponsorointisummasta vuonna 2018 (Sponsor Insight 2018).

Tulot yhteensä 56 M€



Kuvio 8. Lajiliittojen (n = 17) toimintaan osallistuvilta kerättyjen tulojen jakautuminen.

Tulot yhteensä 47 M€



Kuvio 9. Lajiliittojen (n = 17) ulkopuolisilta tahoilta kerättyjen tulojen jakautuminen.

3.3.2 Lajiliittojen säätiöt ja yhtiöt

Usean lajiliiton toimintaan kytkeytyy ry-muotoisen emoyhdistyksen lisäksi erilaisia yhtiöitä ja säätiöitä. Näistä ei ole olemassa kattavaa tietopohjaa, vaan tietoja on etsitty pääosin käsin internet-haulla. Osa liitoista julkaisee markkinointiyhtiönsä tilinpäätöksen, ja esimerkiksi Koripalloliitossa käytetään emoyhdistyksen ja markkinointiyhtiö Pro Basket Oy:n yhteistä konsernitilinpäätöstä, mutta läheskään kaikkien yhtiöiden tai varsinkaan säätiöiden tilinpäätöstiedot eivät selviä lajiliittojen nettisivuilta.

20 suurimmasta lajiliitosta ainakin 11:sta on tiettävästi jonkinlainen markkinointi/myyntiyhtiö. Lisäksi ainakin yhdeksän liiton toimintaan linkittyä jonkinlainen tukisäätiö, joiden pääoma voi olla alun perin lajiliiton lahjoittamaa ja sitä on voitu keräyttää erilaisilla yksityisillä lahjoituksilla. Säätiöt ovat useimmiten tarkoitettu lajin liikunta- ja urheilutoiminnan tukemiseen, tai niillä voi olla omistuspohjaa liiton toimintaan kytkeytyvissä organisaatioissa tai kiinteistöissä. Säätiöt jakavat useassa lajissa suoraan tukea esimerkiksi yksittäisille urheilijoille valmennusstipendien muodossa, tai seuroille erilaisina avustuksina.

3.4 Muut valtion yleisavustusta saavat järjestöt

Muiden valtion yleisavustusta saavien järjestöjen yhteenlasketut kokonaismenot ovat noin 47 miljoonaa euroa. Tähän joukkoon kuuluu erilaisia tehtäviä toteuttavia järjestöjä, jotka ryhmitellään valtionavustajajärjestelmän yhteydessä seuraavasti:

Liikunnan palvelujärjestöt

Tähän luokkaan kuului vuonna 2018 kuusi järjestöä, jotka toimivat katto-organisaatioina jäsenjärjestöilleen. Järjestöt ovat: Suomen Olympiakomitea, Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU, Finlands Svenska Idrott, Suomen Uimaopetus- ja Hengenvestusliitto, Suomen Paralympiakomitea, Soveltava Liikunta SoveLi.¹¹ Niiden yhteenlasketut kokonaismenot olivat noin 17,5 miljoonaa euroa ja saadut valtion yleisavustukset noin 10,4 miljoonaa euroa (valtionapuprosentti noin 60). Omia tuloja järjestöt keräsivät hiukan yli kuusi miljoonaa euroa.

Liikunnan palvelujärjestöissä työskenteli vuonna 2018 yhteensä 103 kokoaikaista ja 16 osa-aikaista työntekijää. Suomen Olympiakomitean osuus työntekijöiden määrässä on huomattavan suuri, 56 kokoaikaista ja 4 osa-aikaista työntekijää. Liikunnan palvelujärjestöjen yhteenlasketut henkilöstömenot olivat vuonna 2018 noin seitsemän miljoonaa euroa, josta palkkojen ja palkkioiden osuus vajaa viisi miljoonaa euroa. Näin ollen henkilöstökulujen osuus kokonaismenoista oli noin 41 prosenttia.

Liikunnan aluejärjestöt

Liikunnan aluejärjestöihin kuuluu 15 itsenäistä, maakunnallisilla toimialueilla vaikuttavaa järjestöä, jotka edistävät hyvinvointia liikuntaan ja urheiluun liittyen. Ne toimivat erityisesti paikallisella tasolla esimerkiksi kouluttamalla seuratoimijoita. Aluejärjestöt syntyivät 1990-luvulla porvarillisen urheiluliikkeen SVUL:n piirihallinnon pohjalta osana löyhänä kattoyhteisönä toimineen Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n (SLU) perustamis- ja alkuvaiheita. Liikunnan aluejärjestöt olivat SLU:n ja vielä sitä seuranneen uuden kattoyhteisön VALOn jäseniä, mutta eivät ole liittyneet Olympiakomitean (2017) jäseniksi. Niiden matka on kulkenut siis urheiluliikkeen piirihallinnosta yhä itsenäisemmäksi toimijaryhmäksi.

Liikunnan aluejärjestöjen kokonaismenot vuonna 2018 olivat 13,8 miljoonaa euroa ja valtion yleisavustus noin 4 miljoonaa euroa. Omat tulot olivat vuonna 2018 yhteensä noin kahdeksan miljoonaa euroa. Liikunnan aluejärjestöissä työskenteli 143 kokoaikaista ja 32 osa-aikaista työntekijää vuonna 2018. Aluejärjestöjen henkilöstömenot olivat yhteensä 8 miljoonaa euroa, joista palkkojen ja palkkioiden osuus 4 miljoonaa euroa, ja henkilöstökulujen osuus järjestöjen kokonaismenoista noin 59 prosenttia.

Muut liikuntaa edistävät järjestöt

Tähän ryhmään kuuluu yhteensä 31 eri tavoin liikuntaa edistävää järjestöä, joiden kokonaiskulut vuonna 2018 olivat reilu 12 miljoonaa euroa ja valtion yleisavustukset noin 3,5 miljoonaa euroa. Niiden omat tulot olivat yhteensä noin 8,5 miljoonaa euroa. Suurimmat järjestöistä ovat Suomen Latu, Työväen Urheiluliitto, Suomen Agilityliitto ja Suo-

11 Sittemmin Suomen Paralympiakomitea ja Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ovat yhdistyneet Suomen Paralympiakomitea ry:ksi.

men Kuurojen Urheiluliitto. Järjestöissä työskenteli vuonna 2018 yhteensä 60 kokoaikaista ja 17 osa-aikaista työntekijää. Henkilöstökulut olivat yhteensä reilut kolme miljoonaa euroa, joista palkkojen ja palkkioiden osuus yli kaksi miljoonaa euroa, ja henkilöstökulujen osuus kokonaismenoista järjestöistä alhaisin eli 27 prosenttia. Useita tähän kategoriaan vuonna 2018 kuuluneita järjestöjä on sittemmin siirretty lajiliittojen joukkoon (mm. agility, frisbeegolf ja valjakkourheilu).

Erityisryhmät

Erityisryhmien joukkoon kuuluu esimerkiksi erilaisten liikunnan ja urheilun parissa työskentelevien ammattilaisten etujärjestöjä, kuten Suomen Urheilufysioterapeutit, Suomen Valmentajat ja Urheilutoimittajien liitto. Yhteensä ryhmään kuuluu kuusi järjestöä, joiden talous on hyvin pieni. Niissä työskenteli vuonna 2018 kokoaikaisesti yhdeksän henkilöä ja osa-aikaisesti neljä henkilöä. Valtion yleisavustusta nämä järjestöt saivat vuonna 2018 yhteensä noin 460 000 euroa. Niiden kokonaismenot olivat noin 1,5 miljoonaa euroa, ja omat tulot vajaa miljoona euroa. Järjestöjen palkkakulut olivat noin 200 000 euroa ja henkilöstökulut yhteensä vajaa 600 000 euroa, ja niiden osuus kokonaiskuluista oli 39 prosenttia.

Koululais- ja opiskelijaliikuntajärjestöt

Tähän ryhmään kuuluu yhteensä kolme järjestöä (SAKU, OLL ja KLL), joiden kokonaiskulut olivat yhteensä noin 1,9 miljoonaa euroa ja valtion toiminta-avustus yhteensä 820 000 euroa. Omia tuloja järjestöillä oli hieman yli miljoona euroa. Järjestöissä oli 13 kokoaikaista ja 6 osa-aikaista työntekijää vuonna 2018. Henkilöstökulut olivat reilut 900 000 euroa, joista palkkojen ja palkkioiden osuus 470 500 euroa. Henkilöstökulut olivat noin 49 prosenttia järjestöjen kokonaiskuluista.

Muut järjestöt (ei ole laskettu talouden kokonaislukuihin)

Kansanterveys- ja vammaisjärjestöille on myönnetty valtionavustuksia niiden piirissä tapahtuvan liikuntatoiminnan edistämiseen. Ne on esitetty omana ryhmänä, koska niiden toiminnan pääasiallinen tarkoitus ei ole liikunnan edistäminen. Näin ollen niiden talouslukuja ei ole myöskään tarkoituksenmukaista esittää osana liikuntasektoria. Ryhmään kuuluu yhdeksän järjestöä, esimerkkinä

Epilepsialiitto, Hengitysliitto ja Suomen Reumaliitto. Ne saivat opetus- ja kulttuuriministeriöltä yleisavustusta liikuntatoimintaan vuodelle 2018 yhteensä 325 000 euroa. Sittemmin kyseisen järjestöryhmän avustaminen on siirtynyt kokonaisuudessaan sosiaali- ja terveysministeriölle, eivätkä ne enää saaneet vuodelle 2021 OKM:n yleisavustusta liikuntatoimintaan.

3.5 Ammattiuurheilun taloudellisesta volyymista Suomessa

Ammattiuurheilu tarkoittaa urheilun osa-aluetta, jossa toiminnan on tarkoitus tuottaa urheilullisten tulosten lisäksi taloudellista voittoa omistajille sekä mahdollistaa elannon hankkiminen urheilusta. Ammattiuurheilu kerää tarvittavat varat harrastajakunnan ulkopuolelta – katsojilta, yrityksiltä ja medialta. Ammattiuurheilu on 2000-luvun kaupallistunut, medioitunut ja globalisoitunut (Andrews 2004; Bourg & Gouguet 2010). Siinä missä huippu-urheilu pyrkii menestykseen, ohjaa ammattiuurheilua myös yleisöviihteen logiikka.

Ammattimaistumisen ja kaupallistumisen myötä myös urheilun organisoituminen muuttuu. Selvimmin tämä näkyy joukkuelajeissa, joissa ammattilaisliigojen hallinto voi toimia joko osana lajiliiton hallitsemaa pyramidirakennetta tai itsenäisenä liigaorganisaationa. Samalla liigassa mukana olevat seurat ovat yhä useammin yhtiömuotoisia. Suomessa, jossa urheilutoiminnan malli on nojannut vahvasti kansalaistoiminnan ja julkisen sektorin yhteispeiliin, ammattimaistuminen etenee hitaammin kuin maissa, joissa ammattiuurheilulla oli vahvempi jaloja jo 1900-luvulla.

Suomessa ammattiuurheilun taloutta on tarkasteltu vähän. Konsulttiyhtiö KPMG julkaisi vuonna 2015 laskelman jääkiekon vaikutuksista Suomen talouteen ja työllisyyteen. Raportissa ammattijääkiekon vaikutukseksi arvoitiin 330 miljoonaa euroa (KPMG 2015). Toinen konsulttiyhtiö, EY, on puolestaan seurannut jääkiekon Liigan taloutta kaudesta 2017–18 lähtien (EY 2019a; 2020).

Joukkuelajien liigatalouden lisäksi tässä kappaleessa tarkastellaan myös muita ammattiuurheiluun liittyvien osa-alueiden yritysmääriä ja niiden liikevaihtoa. Näiden, esimerkiksi urheilijoiden osakeyhtiöiden kohdalla, on kyse enemmän kartoittavasta avauksesta kuin systemaattisesta tarkastelusta.

3.5.1 Liigamuotoisen urheilun talouden volyymi

Tässä selvityksessä joukkuelajien ammattiuurheilun tarkastelu rajattiin kuuteen lajiin: jääkiekko, jalkapallo, kori-, lento- ja pesäpallo sekä salibandy. Liigoista mukaan otettiin sekä miesten että naisten ylimmät sarjatasot ja lisäksi miesten jalkapallon Ykkönen ja jääkiekon Mestis. Näissä yhteensä 14:sta eri sarjassa (taulukko 10) pelasi yhteensä 52 yhtiöpohjaista seuraa kausilla 2018 ja 2019. Naisten liigaurheilussa yhtiöpohjaisuus on harvinaista. Naisten liigoissa yhtiöseuroja oli kaksi.

Jääkiekon miesten Liigassa kaikkien joukkueiden taustalla on osakeyhtiö. Myös jalkapallon Veikkausliigan joukkueiden taustalla on osakeyhtiö lukuun ottamatta yhtä seuraa, joka pelasi sarjaa yhdistysmuotoisena vuosina 2018 ja 2019. Jääkiekossa (75 %) ja jalkapallossa (50 % ja 60 %) myös seuraavan tason liigoissa vähintään puolet seuroista toimivat yhtiömuotoisesti. Muissa liigoissa yhdistykset eri muodoissaan ovat vallitsevia. Yhdistysmuotoisilla seuroilla voi olla osakeyhtiö myös muuta kuin liigatoimintaa varten – esimerkiksi halliyhtiö tai ravintolatoimintaa pyörittävä yhtiö, mutta näitä yhtiöitä ei ole huomioitu tässä tarkastelussa.

Liigojen taloutta tarkasteltiin ensisijaisesti yhtiömuotoisten seurojen tilinpäätöstietojen kautta. Tiedot hankittiin asiastieto.fi -palvelusta. Tämän lisäksi

liigaseurojen talouslukuja käytiin läpi kunkin eri liigan ja lajiliittojen vastuuhenkilöiden kanssa. Kaikki liigat keräävät seurojen taloustietoja joko osana liigalisenssijärjestelmää tai liigan muuta kehitystyötä. Jalkapallossa UEFA määrittelee ylimpien sarjatasojen talousseurantaa ja julkaisee systemaattisesti raportteja eurooppalaisesta liigataloudesta (UEFA 2020). Lajien ja liigojen käytössä olevat menetelmät talouden seurantaan ovat vaihtelevia ja tavoitteena on tässä raportissa kuvata liigaseurojen taloudellista volyymiä. Usea liiga seuraa liigajoukkueiden budjettia (kokonaismenot) ja sitä seuraavaa tulosta, josta käytetään tässä yhteydessä käsitettä liikevaihto.

Kyseessä on siis tarkastelu liigaseurojen talouden volyymistä. Oman haasteensa tarkasteluun asettaa liigaseurojen organisatorinen moninaisuus. Konsernirakenne, osakeyhtiö, yhden lajin yhdistys, monilajinen yhdistys sekä edustusseura aiheuttavat omat haasteensa liigatalouden rajaamiseen. Tässä tarkastelussa rajausta ovat tehneet ensisijaisesti seurat ilmoittaessaan taloustietoja liigahallinnolle. Seurojen lisäksi liigatalouteen kuuluu liigaa hallinnoivien tahojen, joko itsenäisten liigaorganisaatioiden tai lajiliittojen, panostukset liigatoimintaan. Esimerkiksi Jääkiekon SM-Liiga Oy:n liikevaihto oli 27 M€ vuonna 2019. Suurin osa tuosta rahasta virtasi organisaation kautta liigaseuroille. Tämä liigahallinnan taso jää tämän raportin ulkopuolelle. Se toisi arviolta 10–15 M€ lisäyksen liigatalouteen.

Taulukko 10. Osakeyhtiömuotoisten liigaseurojen osuudet eri lajien pääsarjoissa.

Sarja	Kausi 2018 (2017–18)		Kausi 2019 (2018–19)	
	kpl	%	kpl	%
Liiga, miehet	15/15	100	15/15	100
Veikkausliiga, miehet	11/12	92	11/12	92
Mestis, miehet	9/12	75	9/12	75
Ykkönen, miehet	8/10	80	6/10	60
Korisliiga, miehet	4/11	36	4/11	36
Superpesis, miehet	4/14	29	4/14	29
Mestaruusliiga, naiset	0/9	0	1/9	11
Naisten Liiga, nyk. kansallinen Liiga	0/10	0	1/10	10
Salibandyliiga, nyk. F-Liiga, miehet	1/14	7	1/14	7
Mestaruusliiga, miehet	0/11	0	0/9	0
Superpesis, naiset	0/11	0	0/11	0
Naisten Liiga, naiset	0/10	0	0/10	0
Korisliiga, naiset	0/10	0	0/10	0
Salibandyliiga, nyk. F-Liiga, naiset	0/10	0	0/10	0
YHTEENSÄ	52/160	33	52/158	33

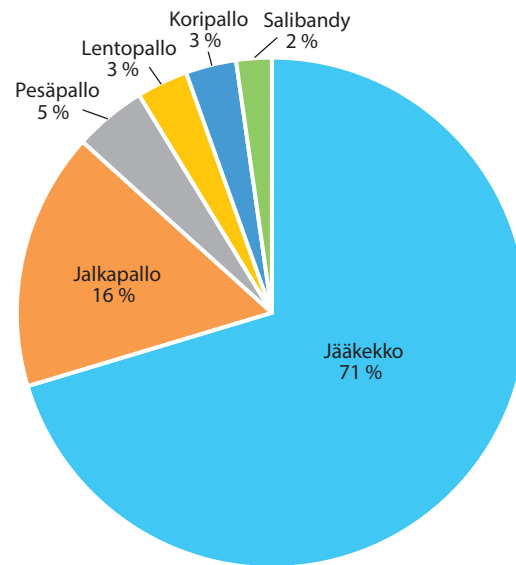
Tarkastelussa mukana olleiden 14 liigan sekä KHL:ssä pelaavan Jokerit Hockey Oy:n yhteenlaskettu liikevaihto vuonna 2019 (tai kaudella 2018–19) oli 215,8 miljoonaa euroa. Jääkiekon liigatalous muodosti summasta 71 % (153,3 M€), jalkapallo 16 % (35,6 M€) ja muut lajit yhteensä 13 %. Eri lajien lukuja on avattu tarkemmin taulukossa 10, jossa on ensin esitetty yhtiöseurojen liikevaihto- ja tulosluvut vuodelta 2019, ja sen jälkeen arvio kaikkien kyseisen liigan seurojen liikevaihdosta. Liigan ja Veikkausliigan osalta liikevaihdossa on huomioitu ne tytäryhtiöt, joissa liigaseurat ovat emoyhtiöitä. Näitä oli jääkiekossa yhdeksän ja jalkapallossa kaksi.

Jääkiekon Liiga muodostaa 120 miljoonan euron vuosittaisella liikevaihdolla ylivoimaisesti merkittävimmän ammattilaisurheilusarjan Suomessa. Lukuun on laskettu yhdeksän Liiga-seuran tytäryhtiöt, joiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 13,6 miljoonaa euroa.

Mestis-seurojen liikevaihto oli yhteensä 6,6 miljoonaa euroa ja Naisten Liigan seurojen miljoonaa euroa. Jääkiekon tarkasteluun on laskettu mukaan myös KHL-seura Jokerit, jonka virallinen liikevaihto oli 14,4 miljoonaa ja seuran tappiot 11,1 miljoonaa euroa. Jokerit on esimerkki niin sanotun pehmeän budjetoinnin seurasta, jonka tappiot kuitataan omistajien tai seuran rahoittajien kautta (Storm & Nielsen 2012).

Jalkapallon yhteenlaskettu liikevaihto 35,6 M€ muodostuu Veikkausliigan (27,6 M€), Ykkösen (6,4 M€) sekä Naisten Liigan (nyk. Kansallinen Liiga) 1,6 M€ osuuksista. Myös jalkapallossa on konsernirakenteita, joista tässä on huomioitu kahden seuran tytäryhtiöt, joiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 7,1 M€.

Muiden lajien osalta liigatoiminnan liikevaihto oli 4,9–10 miljoonaa euroa. Miesten liigojen seurojen yhteenlasketut liikevaihdot olivat 4,2–7,5 miljoonaa euroa ja naisten vastaavat 1,0–2,5 miljoonaa euroa.



Kuvio 10. Eri lajien osuudet liigataloudesta (215,8 M€) vuonna 2019.

Taulukko 11. Kuuden lajin liigatoiminnan talouslukuja vuodelta 2019.

LAJIT	YHTIÖSEURAT 2019 (2018–19) 1 000 000 € ¹²				LIIGASEURAT 2019: ARVIO, 1 000 000 €	
	Kpl	Liike- vaihto €	Ka. / seura	Tulos, yht.	Eri liigat	Laji yhteensä
Jääkiekko ¹³						153,3
Liiga-seurat (15 seuraa)	15	106,6	7,1	+0,4	106,6	
Liiga-seurakonsernien (9) tytäryhtiöt	11	13,6		+0,8	13,6	
Mestis-seurat (12)	9	5,0	0,5	-0,5	6,6	
Naisten Liiga-seurat (10)	0	0	0	0	1,0	
Muut Liigat, Jokerit oy (KHL) (1)	1	14,4	14,4	-11,1	25,5	
Jalkapallo ¹⁴						35,6
Veikkausliiga-seurat (12)	8	13,9	1,7	-2,3	20,5	
Veikkausliiga-seurakonsernien (2) tytäryhtiöt	7	7,1		+0,8	7,1	
Ykkönen, seurat (10)	5	3,2	0,6	-0,6	6,4	
Naisten Liiga, nyk. Kansallinen liiga (10)	1	-	-	-	1,6	
Pesäpallo ¹⁵						10,0
Superpesis-seurat, miehet (14)	3	2,6	0,9	+0,1	7,5	
Superpesis-seurat, naiset (11)	0	0	0	0	2,5	
Lentopallo ¹⁶						7,1
Mestaruusliiga-seurat, miehet (11)	0	0	0	0	4,9	
Mestaruusliiga-seurat, naiset (9)	1	-	-	-	2,2	
Koripallo ¹⁷						7,0
Korisliiga-seurat, miehet (11)	4	1,5	0,4	-0,8	6,0	
Korisliiga-seurat, naiset (10)	0	0	0	0	1,0	
Salibandy ¹⁸						4,9
Salibandyliiga-seurat, nyk. F-Liiga miehet (14)	1	0,3	0,3	0	4,2	
Salibandyliiga-seurat, nyk. F-Liiga naiset (10)	0	0	0	0	0,7	
YHTEENSÄ		168,2		-15,3		215,8

12 Yhtiöseurojen tilinpäätöstiedot: <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/>

13 Mestis-seurat ry: Pirkka Antila (Jääkiekkoliitto), henkilökohtainen tiedonanto 26.4.2021; Naisten Liiga (EY 2020, 12).

14 Veikkausliiga ry: Seuratiedot 2019 & 2020. Veikkausliiga: <http://www.veikkausliiga.com/veikkausliiga/materiaalipankki>.

Ykkönen: Mikko Aitkoski (Palloliitto), henkilökohtainen tiedonanto 27.4.2021.

Naisten Liiga: Heidi Pihlaja (Palloliitto), henkilökohtainen tiedonanto 26.4.2021.

15 Jone Kemppainen (Pesäpalloliitto), henkilökohtainen tiedonanto 23.4.2021.

16 Tiina Pöytäniemi 2019.

17 Tom Westerholm (Koripalloliitto), henkilökohtainen tiedonanto 13.4.2021.

18 Kimmo Nurminen (Salibandyliitto), henkilökohtainen tiedonanto 15.4.2021.

Eri lajien liigoissa pelasi tarkasteluilla kausilla 9–15 joukkuetta. Taulukossa 12 on laskettu edellä mainittujen liikevaihtojen pohjalta seurakohtaiset liikevaihtokeskiarvot eri liigoille. Jääkiekon Liigan yli kahdeksan miljoonan euron keskiarvo on lähes neljä kertaa suurempi kuin Veikkausliigan vastaava. Jalkapallon Ykkönen, jääkiekon Mestis, miesten Korisliiga ja miesten Superpesis yltyvät yli 500 000 euron keskiarvoon. Naisten liigaurheilussa lentopallon Mestaruusliiga ja Superpesis nousevat yli 200 000 euron keskiarvoihin muiden jäädessä selvästi pienemmiksi.

Taulukko 12. Liigaseurojen yhteenlaskettu liikevaihto sekä seurakohtainen keskiarvo 14 liigassa vuonna 2019.

Sarja	Kausi 2019 / 2018–19	
	Liigaseurat yhteensä €	Keskiarvo/seura €
Liiga, miehet	120 200 000	8 013 000
Veikkausliiga, miehet	27 600 000	2 300 000
Ykkönen, miehet	6 400 000	640 000
Mestis, miehet	6 600 000	550 000
Korisliiga, miehet	6 000 000	545 000
Superpesis, miehet	7 500 000	536 000
Mestaruusliiga, miehet (lentopallo)	4 900 000	445 000
Salibandyliiga, (nyk. F-Liiga) miehet	4 200 000	300 000
Mestaruusliiga, naiset (lentopallo)	2 200 000	244 000
Superpesis, naiset	2 500 000	227 000
Naisten Liiga (nyk. kansallinen Liiga)	1 600 000	160 000
Naisten Liiga (jääkiekko)	1 000 000	100 000
Korisliiga, naiset	1 000 000	100 000
Salibandyliiga, (nyk. F-Liiga) naiset	700 000	70 000

3.5.2 Muusta ammattuurheilusta Suomessa

Liigaurheilun lisäksi ammattuurheiluun liittyy yksilöurheilijoiden ammattilaisuus, johon 2010-luvulla on aiempaa parempia ratkaisuja. Lisäksi ammattuurheilun tuottamiseen liittyviä tiimejä toimii Suomessa erityisesti moottoriurheiluun liittyen. Erilaiset agentti- ja manageriyritykset kuuluvat myös ammattuurheiluun.

Yksilöurheilijat ovat Suomessa voineet yhtiöittää oman urheilutoimintansa vuodesta 2010 lähtien. Taloudellisesti järkevää ja verotuksellisesti mahdollista yhtiöittäminen on kuitenkin vain niille urheilijoille, joiden urheiluliiketoiminta on riittävän laajaa. Yhtiöittämisen edelläkävijöitä ovat Suomessa olleet alppihiihtäjät, moottoriurheilijat, golfarit sekä tenniksen pelaajat. Viime vuosina myös perinteisempien lajien, kuten maastohiihdon ja yleisurheilun, menestyneimmät urheilijat ovat perustaneet yhtiöitä. Oman lukunsa muodostavat e-urheilun huiput, joiden ansioilla osakeyhtiö on varteen otettava ratkaisu.

Selvityksessä löydettiin yhteensä 28 urheilijan nimeen tai brändiin liittyvää osakeyhtiötä vuosilta 2018–19. Vuonna 2018 yhteensä 18 yhtiön tilinpäätöstiedot olivat saatavilla, ja näiden yhtiöiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 7,1 miljoonaa euroa. Vastaavasti seuraavana vuonna saatavilla oli 23 yhtiön tiedot, joista muodostui yhteensä 9,4 miljoonan euron liikevaihto. Pienimmillään yhtiön liikevaihto oli tuhat euroa ja suurimmillaan 2,5 miljoonaa euroa.

Moottoriurheilun kilpailutiimejä on yhtiöitetty myös melko paljon. Useimmiten ne ovat jonkin liikenne- tai työkonseisiin liittyvän yhtiön sivutoimialoja. Kansainvälisestikin tunnetuimmat tallit, Tommi Mäkinen racing team Oy (47,3 M€) ja Ajo Motorsport Oy (6,2 M€) keräsivät yhteensä yli 50 miljoonan liikevaihdon vuonna 2019, ja tuottivat voittoa yhteensä viisi miljoonaa euroa.

E-urheilun kasvun myötä lajissa on myös paljon viriävää yritystoimintaa. Kartoituksessa löytyi 11 yritystä, joista taloudellisesti suurimpia olivat ENCE eSports Oy ja Esport Development Oy. Jääkiekon Suomeen rekisteröityjen pelaaja-agenttien taustoilla oli lähes 20 yritystä, joiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 2,4 miljoonaa.

Erilaiset urheilun markkinointiyhtiöiden liikevaihto on lähes 20 miljoonaa euroa. Urheilujärjestöjen omistamista taloudellisesti merkittävimpiä olivat AKK Sports Oy (6,9 M€), ProBasket Oy (3,2 M€) sekä Suomen Olympiakomitean Markkinointi Oy (1,6 M€).

Ammattuurheilun volyymin suhteen voidaan tehdä myös vertailua naapurimaahan, sillä konsulttiyhtiö EY toteuttaa myös ruotsalaisen liigaurheilun talousselvityksiä. Ruotsalaisen jääkiekon ylimmällä sarjatasolla, SHL:ssä, pelaa 14 joukkuetta ja niiden

yhteenlaskettu liikevaihto oli 180 M€ (1 902 mSEK) kaudella 2018–19. Joukkuekohtaiseksi keskiarvoksi muodostui 12,8 M€, mikä oli 1,6 kertaa suurempi kuin suomalaisten liigajoukkueiden keskiarvo, 8 M€ (EY 2019b). Jalkapallossa Ruotsin pääsarja, Allsvenskan, on taloudellisesti samalla tasolla jääkiekon vastaavan kanssa. EY:n selvityksessä mukana oli 15 seura 16 liigaseurasta ja niiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 167 M€ (1 767 mSEK). Yhden joukkueen keskimääräiseksi liikevaihdoksi muodostui 11,1 m€ (118 mSEK). (EY 2020b), lähes viisi kertaa enemmän kuin suomalaisseuroilla keskimäärin.

3.6 Liikunnan kansalaistoiminnan ja liigaurheilun rahavirrat tiivistetysti

Taulukko 13 esittää arvion liikunnan kansalaistoiminnan ja liigojen taloudesta kokonaisuutena. Liikunnan kansalaistoimintaan kytkeytyy muutaakin taloudellista toimintaa kuin liigat, kuten erilaiset tapahtumat ja urheilijoiden sekä tallien talous. Näistä on kuitenkin niukasti kattavaa tietoa, minkä vuoksi ne jätettiin tämän laskelman ulkopuolelle. Osa niistä lasketaan liikunnan ja urheilun kokonaistalouteen raportin muissa luvuissa.

Urheilu- ja liikuntaseurojen talous on tässä arvioitu noin 800 miljoonan euron laajuiseksi. Kysymyksessä on suuntaa antava laskelma, ei tarkka tieto. Tarkempi tieto on esimerkiksi se, että vuoden 2020 keväällä valtion koronatukea hakeneiden seurojen (n=931) kokonaismenot olivat noin 345 miljoonaa euroa¹⁹. Suurin osa (70 %) seuroista on alle 150 jäsenen seuroja, mutta tätä suurempien seurojen talouden volyymi on pienemmästä lukumäärästä huolimatta oleellisesti suurempi. Pienten seurojen toiminta perustuu pääasiassa vapaaehtoistyöhön ja muihin osallistumisen muotoihin, eikä niihin näyttäisi kiinnittyvän juurikaan ammattimaista, rahatalouden muodon saavaa toimintaa, kun taas suuremmat seurat näyttäisivät yhdistelevän molempia työvoiman ja osaamisen muotoja.

Seurojen osalta kokonaistalouden luku tarkentuu, mikäli Seuratietokannan tietoihin saadaan yhdistettyä taloustietoja Tilastokeskuksen rekistereistä. Urheiluseurojen lukumäärä on arvioitu noin yhdeksäksituhanneksi mutta luku saattaa olla jonkin verran suurempi. Tätäkin selvitetään jatkossa muun

muassa vertailemalla Seuratietokannan ja yhdistysrekisterin tietoja. Lukumäärään vaikuttaa myös liikunta- ja urheiluseuran määrittelytapa.

Liikunta- ja urheiluseuroissa tehtävän vapaaehtoistyön taloudellinen arvo on tässä jätetty kokonaisarvion ulkopuolelle, muun muassa tuntihinnan määrittelemisen kiistanalaisuuden vuoksi. Liikunnan ja urheilun parissa tehdään vapaaehtoistyötä laskennallisesti noin 74 miljoonaa tuntia vuodessa ja samasta lähteestä löytyy myös erilaisiin tuntihintoihin perustuvia euromääräisiä arvioita sen taloudellisesta arvosta (Aarresola ym. 2019). Tässä lähinnä rahavirtoihin keskittyvässä julkaisussa olemme olleet kriittisempiä. Tuotantonäkökulmasta vapaaehtoistyö kuuluisi taloudellisen toiminnan piiriin: ilman sitä ei olisi seuratoimintaakaan. Analyysimahdollisuuksia heikentää kuitenkin se, etteivät taloustieteen markkinataloutta koskevat käsitteet avaa perinteisen seuratoiminnan logiikkaa, jossa esimerkiksi palvelun kuluttaja voi osallistua myös sen tuottamiseen. Vapaaehtoistyötä on vaikea irrottaa sitä koskevasta sosiaalisesta kokonaisuudesta ja kuvata pelkästään taloudellisin termein.

Liikunnan ja urheilun kansalaistoiminnan valtakunnallisista järjestöistä taloudellisesti suurimman ryhmän muodostavat 56 lajiliittoa. Niiden talouden volyymi oli vuonna 2018 lähes 160 miljoonaa euroa, ja ne työllistävät yli 500 koko-aikaista työntekijää. Lajiliitot ovat talouden ja toiminnan kooltaan hyvin heterogeeninen ryhmä, ja ne muistuttavat seurakenttää siltä osin, että varsin pieni joukko muodostaa ison osan koko järjestöryhmän talouden volyymista. Kuitenkin lajiliitot ovat seurakenttään verrattuna taloudellisesti melko pieni ryhmä, joskin niiden valtakunnallinen rooli ja tehtävä kansallisen kilpailujärjestelmän ylläpitäjänä sekä linkkinä kansainväliselle tasolle tekee niistä oleellisen toimijan liikunnan ja urheilun kentällä. Lajiliiton määritelmä ei ole yksiselitteinen, mistä kertoo jo sekin, että vuoden 2018 jälkeen lajiliittona avustettavien järjestöjen määrä on noussut noin 70 järjestöön.

Muut valtion avustamat liikunnan valtakunnalliset järjestöt muodostavat huomattavasti pienemmän ryhmän yhteensä noin 50 miljoonan euron kokonaismenoillaan. Näihin kuuluvat suurimpina toimijoina Suomen Olympiakomitea ja Suomen Paralympiakomitea. Vanhan piirihallinnon pohjalta syntyneet, aluetasolla toimivat liikunnan aluejärjestöt

¹⁹ Tässä luvussa eivät ole mukana aivan kaikki koronatukea hakeneet seurat, koska osa niistä poistettiin laskennasta puutteellisten tietojen vuoksi.

muodostavat koko maan kattavan verkoston. Niiden toiminnan aktiivisuus ja volyymi vaihtelevat suuresti alueittain, mutta paikallisesti ne ovat joillain alueilla erityisesti seuroille tärkeä yhteistyökumppani ja tuki.

Ammattiurheilun taloudellista volyymia Suomessa kartoitettiin tässä selvityksessä erityisesti joukkuelajien liigatoiminnan osalta. Suomalaisten liigojen noin 200 miljoona euron vuotuinen liikevaihto kertyy pääosin jääkiekon Liigassa ja jalkapallon Veikkausliigassa. Selvitys kohdistui vuosiin 2018 ja 2019, joten koronapandemian vaikutukset eivät näissä luvuissa näy. Aiemmassa vuoden 2005 aineistoon pohjautuvassa talousselvityksessä jääkiekon SM-liigan joukkueen keskiarvoinen liikevaihto oli 3,8 M€ (4,7 M€ vuoden 2019 rahanarvossa) ja Veikkausliigan 1,4 M€ (1,7 M€ vuoden 2019 rahanarvossa). Kaudella 2018–19 vastaavat luvut olivat

Liigassa 8 M€ ja Veikkausliigassa 2,3 M€. Jääkiekkoliigan taloudellinen kehitys on siis ollut Veikkausliigaa suotuisampi. Vuonna 2005 Liiga oli 2,7 kertaa Veikkausliigaa suurempi ja vuonna 2019 tuo kerroin oli 3,5.

Ammattiurheilulla on jalansija Suomessa, mutta sen kehittyminen ja laajentuminen eivät ole olleet suoranaisia menestystarinoita jääkiekon Liigaa lukuun ottamatta. Joukkuelajien liigoja voidaan kuvata puoliammattilaissarjoiksi, joissa seurat ja joukkueet toimivat hybrideinä pyrkien yhdistämään kansalaistoimintaa ja liiketoimintaa. Jatkossa seurojen ja liigojen talousseurantaa tulisi toteuttaa systemaattisesti niin, että liigoista ja seuroista voidaan kertoa tunnuslukuja julkisesti. Tämä auttaisi ymmärtämään urheilun ammattimaistumista ja ammattilaisuutta Suomessa.

Taulukko 13. Liikunnan kansalaistoiminnan ja liigojen talous.

Taho	Lukumäärä	Tulot M€	Menot M€	Valtionavustus ²⁰ M€
Urheilu- ja liikuntaseurat	9 000–11 000	800	800	4
Lajiliitot	56	129	158	24
Muut valtion toiminta-avusta saavat järjestöt ²¹	61	25	47	19
Liigat ja sarjat	14	200		
Talous yhteensä		1 154		46

Luvut eivät sisällä liikunnan ja urheilun vapaaehtoistyön arvoa eivätkä sarjojen ja liittojen budjettien ulkopuolisia urheilutapahtumia.

²⁰ Ei sisällä lajiliittojen ja muiden järjestöjen erityisavustuksia.

²¹ Tähän lukuun ja muihin summiin ei ole sisällytetty ”Muut järjestöt”-luokkaa, joiden pääasiallinen tehtävä liittyy muuhun kuin liikunta- ja urheilutoimintaan.

4. Liikuntavälineiden valmistus ja kauppa sekä liikunnan kaupalliset palvelut

Liikuntaan liittyvän yksityisen sektorin toiminnan volyymia tarkastellaan seuraavassa vuoden 2018 tilanteen lisäksi pidempien aikasarjojen avulla, mikä mahdollistaa alan sisäisen kehityksen arvioimisen. Vastaavia vertailuja tehdään myös alan työllisyyden ja kotitalouksien kulutuksen näkökulmasta.

Tarkasteluun on otettu mukaan yritykset, jotka Tilastokeskuksen toimialaluettelon mukaan valmistavat liikuntavälineitä tai -tarvikkeita, käyvät alan tukku- tai vähittäiskauppaa tai tarjoavat liikuntapalveluja. Urheiluseurojen ja -järjestöjen toimintaa käsiteltiin luvussa 3, mutta tässä luvussa ovat mukana ne urheiluseurat, jotka ovat yhtiöittäneet kilpaurheilutoimintansa. Tuotannon, tukku- ja vähittäiskaupan ja palvelujen lisäksi tarkastellaan liikuntavälineiden ja tarvikkeiden ulkomaankauppaa tullin tilastojen pohjalta.

Tietoihin tuo epätarkkuutta se, että läheskään kaikki liikunta-alan yritykset eivät toimialaluokituksissa näyntyä sellaisina. Esimerkiksi tunnetut kuntoilun mittausräjäineitä valmistavat Polar Electro sekä Amer-konsernin tytäryhtiö Suunto kuuluvat toimialaluokkaan 26510 ”Mittaus-, testaus- ja navigointivälineiden ja -laitteiden valmistus”. Myöskään Amer Sport- konserni ei sijoitu tarkasteltaviin toimialaluokkiin. Amerin tuotteet valmistetaan pääosin ulkomailla; ainoa poikkeus on Suunto. (Laine 2017.) Lisäksi on mahdollista, että liikuntaan liittyvissä toimialaluokissa on yrityksiä, joiden liiketoimista merkittävä osa koostuu muusta kuin liikuntaan liittyvistä palveluista tai tavarantuotannosta.¹

Toinen keskeinen ongelma on, että hevostalouden ja siihen liittyvien urheilu- tai liikuntapalveluja tarjoavien yritysten määrä on tilastoissa todennäköisesti liian pieni. Lithin (2013) arvion mukaan noin 55 prosenttia alan yrityksistä sijoittuu muihin kuin liikunta-alan yritysten luokkiin. Rajanveto retkeilyyn, metsästykseen ja kalastukseen sekä toisaalta veneilyn eri muotoihin on ongelmallinen, koska on vaikea määrittellä rajaa liikunnan ja muiden vapaa-

ajan viettomuotojen välillä. Tämän vuoksi laskelmissa esitellään myös liikuntaan läheisesti liittyvien vapaa-ajan talouden alojen volyymia. Varsinaisessa analyysissä keskitytään liikuntaan ja urheiluun liittyviin toimialoihin.

4.1 Liikunta-alan yritystoiminta Suomessa

Taulukkoon 14 on koottu liikunnan ja urheilun ydinalueen yritykset (harmaat ruudut) ja lisäksi urheiluun läheisesti liittyvän vapaa-ajan tavaroiden ja palvelujen tuottoon luokitellut yritykset (valkoiset ruudut). Vapaa-ajanviettoon liittyvästä taloudellisesta toiminnasta esimerkiksi veneiden valmistuksen liikevaihto on lähes kaksinkertainen urheiluvälinetuotantoon verrattuna.

Tilastokeskuksen yritystilastojen mukaan Suomessa oli vuonna 2018 yhteensä 4 960 liikunta-alan yritystä. Liikuntavälineiden ja tarvikkeiden valmistuksen, tukkukaupan ja vähittäiskaupan piiriin kuului 1 278 yritystä, joiden kokonaisliikevaihto oli 1 708,0 M€.²

Kun liikunnan palvelut rajataan varsinaiseen liikunta- ja urheilutoimintaan, niin alalla toimi 3 682 yritystä. Niiden vuoden 2018 kokonaisliikevaihto oli 1 086,4 M€. Jos tarkasteluun otetaan mukaan liikunta-alan koulutusta tarjoavat yritykset³, kokonaismääräksi tulee 4 648 yritystä, joiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 1 183,2 M€.

1 Liikunta-alan tilastoinnin ongelmista ks. myös Laine 2015.

2 Alan yrityksistä tarkemmin ks. Laine 2015.

3 Luokkaan 8551 Urheilu- ja liikuntakoulutus sisältyy yrityksiä ja yhteisöjä, jotka järjestävät mm. liikunta- tai valmennusleirejä ja ratsastuskouluja. Luokassa ovat mukana seurojen ulkopuoliset valmennuspalveluyritykset. (Laine 2015). Ala-Vähälän (2020) selvityksen taustatietojen mukaan luokkaan sijoittuu myös PT-alan yrityksiä.

Taulukko 14. Urheilun, liikunnan ja liikunnallisen vapaa-ajanvieton tavaroiden ja palvelujen tuottamiseen luokitellut yritykset.

	Yritysten lukumäärä, yritykset	Liikevaihto, yritykset (M€)
0143 Hevosten ja muiden hevoseläinten kasvatus	512	Ei tietoa
254 Aseiden ja ammusten valmistus	25	118,1
3012 Huvi- ja urheiluveneiden rakentaminen	189	312,8
3092 Polkupyörien ja invalidiajoneuvojen valmistus	11	22,3
323 Urheiluvälineiden valmistus	147	167,6
46493 Urheilualan tukkukauppa	332	486,3
47641 Urheiluvälineiden ja polkupyörien vähittäiskauppa	788	1 031,8
47642 Veneiden ja veneilytarvikkeiden vähittäiskauppa	145	178,8
7721 Vapaa-ajan ja urheiluvälineiden vuokraus ja leasing	75	11,5
8551 Urheilu- ja liikuntakoulutus	966	95,9
93110 Urheilulaitosten toiminta	628	291,1
9312 Urheiluseurojen toiminta	145	63,3
9313 Kuntokeskukset	533	244,9
9319 Muu urheilutoiminta	2 245	383,5
93291 Hiihto- ja laskettelukeskukset	56	92,1
Yhteensä, liikunnan ydinalue	4 960	2 794,3

Suomen virallinen tilasto (SVT): Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto.

Yllä esitettyihin lukuihin sisältyy muutamia luokitteluongelmia, joista keskeisin liittyy hevostalouteen. Lithin (2013) mukaan vain 45 prosenttia hevosalan ydin- ja tukitoimialoja edustavista yrityksistä ja 60 prosenttia hevosalan työllisyydestä tilastoitui liikunnan palvelualoilta tai liikunta-alan tukku- ja vähittäiskauppaan. Lith arvioi asiantuntijankemysien perusteella toimialan liikevaihdoksi vuonna 2010 noin 830 miljoonaa euroa. Tästä varsinaisen hevosalan ja tallitoimintaan parissa toimivien yritysten osuus oli 375 miljoonaa euroa. Tapahtumien ja kilpailujen järjestämiseen liittyvän yritystoiminnan volyymi oli 195 miljoonaa euroa, ja vedonlyöntiliiketoiminnan laajuus noin 260 miljoonaa euroa. Lithin mukaan nämäkään luvut eivät sisällä kaikkiin tukitoimialoihin, kuten varusteiden ja välineiden valmistuksen, maahantuonnin ja kaupan yritystoimintaa, joten hevosalan kokonaisvolyyymi saattoi nousta yli miljardin euron.

Hevosurheiluun liittyvään vedonlyöntiin liittyvä liiketoiminta löytyy suurelta osin Veikkauksen tilinpäätöksistä. Muun hevostalouden kokonaisvolyymiksi Lithin arvioi noin 570 miljoonaa euroa. Jos oletetaan että siitä hieman yli puolet jää liikunnan ja urheilun tilastoluokkien ulkopuolelle, voi arvioida, että hevos- ja tallitoimintaan liittyvistä lii-

kuntapalveluista, ja toisaalta tapahtumien ja kilpailutoiminnan liikevaihdosta voi jäädä näkymättömiin noin 300 miljoonan euron liikevaihto. Arvio koskee 2010-luvun alun tilannetta, joten luvut ovat voineet nousta.

Kuviossa 11 tarkastellaan liikunta-alan liiketoiminnan kehitystä vuosina 2013–2019. Kuvion 11 luvut on muunnettu vuoden 2018 tasoa vastaaviksi. Valmistuksen hinnat on muunnettu kunkin alan tuottajahintaindeksien avulla. Kuluttajille tulevien tuotteiden liiketoiminnan volyymi on ajantasaistettu kutakin alaan lähinnä vastaavan kuluttajahintaindeksin avulla. Indekseihin liittyviä ongelmia tarkastellaan lyhyesti tämän alaluvun lopussa. Aikaväli on valittu siksi, että tilastokeskuksen julkaisemat yritystilastot alkavat tuolta vuodelta.

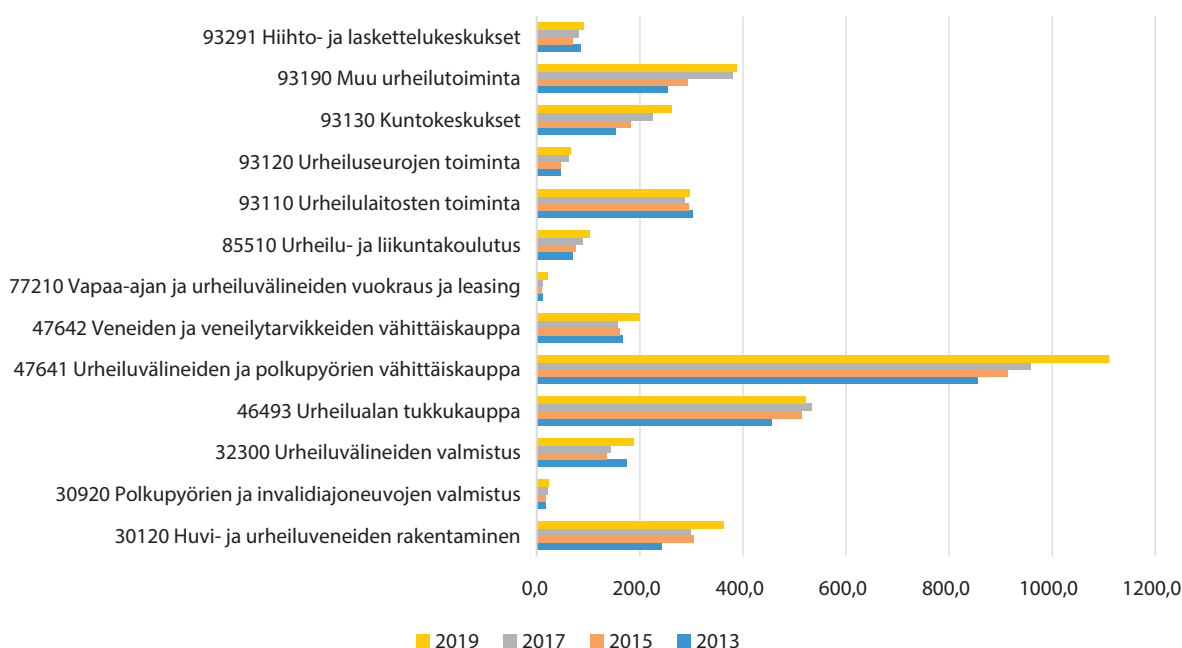
Liikuntavälineiden ja tarvikkeiden vähittäiskaupan volyymi oli vuonna 2019 samaa luokkaa kuin vuonna 2013. Sen sijaan liikuntaan liittyviä palveluja tarjoavien yritysten liikevaihdon volyymi on kasvanut voimakkaasti. Vahvasti kasvavia aloja ovat etenkin kuntokeskusliiketoiminta sekä luokka ”muu urheilutoiminta”, johon kuuluu hyvin monen tyyppisiä liikunnan palvelujen tarjoajia, esimerkiksi personal trainer -ohjaajia, ammattiuurheilijoita ja ratsastustalleja.⁴

⁴ Arvio perustuu raakadataan kyseisen toimialan yrityksistä, jonka kirjoittaja kävi lävitse aiemman personal trainer -alaa koskevan selvityksen yhteydessä. (Ala-Vähälä 2020.)

Myös Laine ja Vehmas (2020) toteavat, että kaupallisten kuntosalien jäsenmäärä nousi vuosien 2014–2017 välillä 46,5 prosenttia. Mononen ym. (2019) toteavat suomalaisten liikuntaharrastusta käsittelevässä selvityksessään, että kuntosaleilla käynti oli 15–75-vuotiaiden toiseksi suosituin liikunnan muoto. Kuntosalipalvelujen suosion kasvaessa myös toimijakenttä on muuttunut. Suomeen on kehittynyt muutamia suuria valtakunnallisia ja toisaalta franchising-periaatteella toimivia ketjuja. Laajemman palvelun kuntosalien ja liikuntakeskusten kannattavuutta ja kilpailuasemaa on heikentä-

nyt uudenlainen kilpailu. Niiden rinnalle on tullut toimijoita, jotka houkuttelevat asiakkaita riisutuilla palveluilla ja halvemmilla hinnoilla, ja lisäksi esimerkiksi ympärivuorokautisilla aukioloajoilla. (Laine & Vehmas 2020.)

Kuvioon 11 on vertailun vuoksi otettu mukaan tietoja myös muista vapaa-ajan viettoon liittyvistä, liikuntaa lähellä olevista vapaa-ajan tuotteista. Tilastojen perusteella vapaa-ajan vieton välineiden ja tarvikkeiden osalta kasvava ala on ollut etenkin huvi- ja urheiluvälineiden rakentaminen.



Kuvio 11. Liikunta-alan yritysten liikevaihdon kehitys 2013–2019.

Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto. Indeksit alaviitteessä.⁵

5 Kuluttajahintaindeksi 2010=100, Tuottajahintaindeksi 2010=100
Hiihto- ja laskettelukeskukset: Kuluttajahintaindeksi 09.4.1.2 Urheiluun liittyvät palvelut
Muu urheilutoiminta: Kuluttajahintaindeksi 09.4.1.2.5 Muut urheiluun liittyvät palvelut
Kuntokeskukset: Kuluttajahintaindeksi 09.4.1.2.2 Kunto- ja jumppasalit
Urheiluseurojen toiminta: Kuluttajahintaindeksi 09.4.1.2.5 Muut urheiluun liittyvät palvelut
Urheilulaitosten toiminta: Kuluttajahintaindeksi 09.4.1.2.5 Muut urheiluun liittyvät palvelut
Urheilu- ja liikuntakoulutus: Kuluttajahintaindeksi 09.4.1.2 Urheiluun liittyvät palvelut
Vapaa-ajan ja urheiluvälineiden vuokraus ja leasing: Kuluttajahintaindeksi 09.4.1.2 Urheiluun liittyvät palvelut
Veneiden ja veneilytarvikkeiden vähittäiskauppa: Kuluttajahintaindeksi 09.2.1.3.1 Veneet
Urheiluvälineiden ja polkupyörien vähittäiskauppa: Kuluttajahintaindeksi 09.3.2.1 Urheiluvälineet
Urheilualan tukkukauppa: Kuluttajahintaindeksi 09.3.2.1 Urheiluvälineet
Urheiluvälineiden valmistus: Tuottajahintaindeksi 2010, C3230 Urheiluvälineiden valmistus
Polkupyörien ja invalidiajoneuvojen valmistus: Tuottajahintaindeksi, c309 Muualla luokittelematon kulkuneuvojen valmistus (Sisältää moottoripyörät, polkupyörät, invalidiajoneuvot. Indeksiluvuista puuttuvat vuosien 2017, 2018 ja 2019 tiedot, jotka on korvattu vuoden 2015 luvulla.)
Huvi- ja urheiluvälineiden rakentaminen: C301 Laivojen ja veneiden rakentaminen.

Johdannossa todettiin, että ajallisten vertailujen tulokseen vaikuttaa indeksin valinta. Asiaa valaisee taulukon 15. esimerkkutilanne. Ylimmälle riville on kirjattu kuluttajahintojen yleinen kehitys, keskelle urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden kuluttajahintojen muutos ja alimmaiseksi tuottajahintojen kehitys.

Tuottajahintaindeksin perusteella Suomessa valmistettujen tehtaista vähittäismyyntiin tulevien urheiluvälineiden hinnat ovat nousseet. Urheiluvälineiden kuluttajahintaindeksi puolestaan kertoo, että urheiluvälineiden hinnat ovat laskeneet. Tämän perusteella kotimaiset tuottajat joutuvat kil-

paiilemaan markkinoille tulevan ulkomaisen halvemman tuotannon kanssa.

Yleisen kuluttajahintaindeksin ja urheiluvälineiden hintaindeksin vertailu osoittaa puolestaan, että indeksisarjan valinta voi vaikuttaa olennaisesti kuvaan siitä, miten jonkin tuotteet hinnat ja tuotannon volyymi ovat kehittyneet. Koska urheiluvälineiden hintaindeksi taipuu alaspäin, mutta yleisen indeksin pisteluku nousee, yleisen indeksin käyttö ”loiventaa” kuvaa alan liikevaihdon kasvusta tai jyrkentää kuvaa mahdollisesta liikevaihdon laskusta. Asiaa käsitellään tarkemmin luvussa 5.1.

Taulukko 15. Urheilutarvikkeiden kuluttajahintojen ja tuottajahintojen kehitys.

	2013	2015	2017	2019
Kuluttajahintaindeksi 2010=100, yleinen	107,9	108,8	110,0	112,3
Kuluttajahintaindeksi 2010=100, urheiluvälineet	89,1	81,5	76,6	71,2
Tuottajahintaindeksi 2010=100, urheiluvälineiden valmistus	97,3	100,2	104,9	103,0

4.2 Liikuntavälineiden ja vaatteiden ulkomaan- ja vähittäiskauppa

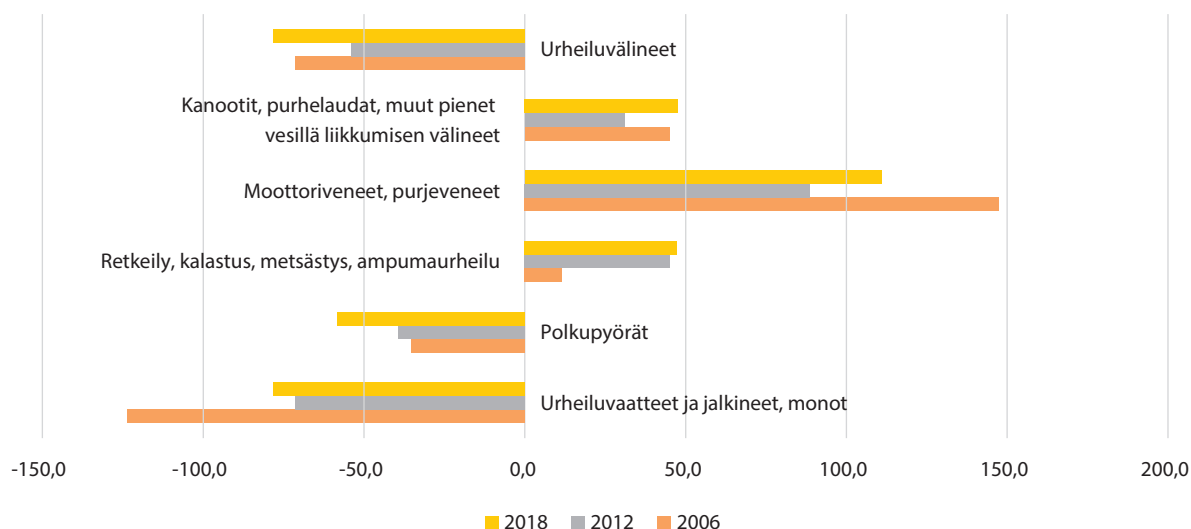
Tullin julkaisemien ulkomaankauppatilastojen mukaan varsinaisten urheiluvälineiden, vaatteiden ja polkupyörien viennin kauppataase on selvästi

negatiivinen (taulukko 16). Vesillä liikkumiseen, metsästykseen ja kalastukseen, ampumaurheiluun ja retkeilyyn käytettyjen välineiden vienti on tuontia suurempaa. Merkittävä kauppataaseen ylijäämä on etenkin veneiden viennissä. Kuviosta 12. näkyy, että tilanne on ollut samanlainen vuosina 2006 ja 2012.

Taulukko 16. Liikuntaan ja ulkona liikkumiseen liittyvien tuotteiden ulkomaankauppa 2018.

	Tuonti M€	Vienti M€	Kauppataase M€
Hevosurheilu, hevosalous	0,3	0,1	-0,1
Urheiluvaatteet ja jalkineet, monot	96,7	18,4	-78,3
Polkupyörät	74,1	15,7	-58,3
Retkeily, kalastus, metsästys, ampumaurheilu (ml. ulkoiluun käytetyt kompassit)	56,2	103,5	50,8
Moottoriveneet, purjeveneet	49,0	159,9	111,8
Kanootit, purjelaudat, muut pienet vesillä liikkumisen välineet	12,3	60,0	48,5
Urheiluvälineet (ml. purjelaudat, pelastusliivit)	146,5	68,2	-78,3

Lähde: Tullin ulkomaankauppatilastot, tiedot summattu useista tuoteryhmistä.



Kuvio 12. Liikuntaan ja ulkona liikkumiseen liittyvien tuotteiden ulkomaankauppa vuosina 2006, 2012 ja 2018.

Lähde: Tullin ulkomaankauppatilastot. Indeksi: Tuottajahintaindeksi 2010 = 100, Tuontihintaindeksi ja vientihintaindeksi, C Teollisuus.⁶

Tullin tilastojen mukaan urheiluvarusteiden ja polkupyörien viennin arvo oli vuonna 2018 yhteensä noin 84 M€, eli noin 44 prosenttia valmistajiksi luokiteltujen yritysten liikevaihdosta (190 M€). Tästä ei kuitenkaan voi päätellä suoraan, että puolet Suomessa valmistetuista liikuntavälineistä, muista tarvikkeista ja polkupyöristä menisi vientiin. Luvuissa ei näy niiden yritysten toiminta, jotka eivät tilastoissa sijoitu valmistajien luokkaan. Tietoihin voi sisältyä muitakin yhteismitallisuuden ongelmia.

Muoti- ja urheilukauppa ry seuraa liikuntavälineiden ja varusteiden vähittäiskaupan volyymin kehitystä. Yhdistyksen keräämien tietojen mukaan liikuntavälineiden (taulukossa urheiluvarusteet) kau-

pan volyyymi oli vuonna 2018 noin 400 miljoonaa euroa. Urheiluvaatteita myytiin 463 miljoonalla eurolla, ja urheilujalkineita ostettiin noin 250 miljoonalla eurolla.

Liikuntavälineiden ja tarvikkeiden vähittäiskaupan yritysten liikevaihto oli yhteensä 1 031,8 M€. Toisaalta arvonlisäverosta puhdistettu vähittäiskaupan volyyymi on noin 900 M€, eli jonkin verran alle alan vähittäiskauppaa tekevien yritysten liikevaihdon. Koska liikunta-alan vähittäiskauppaa harjoittamien yritysten liikevaihto ylittää liikuntavälineiden kaupan kokonaismäärän, voinee arvioida, että alan yritysten liikevaihto sisältää muutakin kuin urheiluvarusteiden kauppaa.

Taulukko 17. Liikuntavälineiden vähittäiskauppa.

	Sport, ketjut	Sport, tavaratalot ja marketit	Muut sport-kaupat	Verkkokauppa muista maista	Yhteensä
Urheiluvarusteet	243,6 M€ 58,6 %	102,9 M€ 24,7 %	33,7 M€ 8,1 %	35,8 M€ 8,6 %	416,0 M€ 100 %
Urheiluvaatteet	301,0 M€ 65,0 %	87,0 M€ 18,8 %	39,0 M€ 8,4 %	35,8 M€ 7,7 %	462,8 M€ 100 %
Urheilujalkineet	148,7 M€ 59,5 %	39,5 M€ 15,80 %	43,0 M€ 17,20 %	18,8 M€ 7,50 %	250,0 M€ 100 %
Yhteensä	693,3 M€ 61,4 %	229,4 M€ 20,3 %	115,7 M€ 10,2 %	90,4 M€ 8,0 %	1 128,8 M€ 100%

Lähde: Sofia Pantsari, Muoti- ja urheilukauppa ry. Sähköpostiviesti 9.12.2020.

⁶ Kauppatase on laskettu muuttamalla ensin tuonnin ja viennin taso vuoden 2018 hintatasoa vastaaviksi, ja laskemalla sitten erotus.

5. Kotitaloudet ja yritykset liikunnan rahoittajina

5.1 Kotitalouksien kulutus

Liikunnan harrastamisen määrä ja luonne ohjaavat kotitalouksien kulutusta. Tässä luvussa käydään ensin lyhyesti lävitse tutkimustietoa väestön liikunnan harrastamisesta. Sen jälkeen arvioidaan tilastojen ja tutkimusten pohjalta kotitalouksien liikuntakulutuksen kokonaismäärää ja sen kehitystä.

Väestön liikuntatottumuksia, osallistumista ja liikuntapalvelujen käyttöä on vuosiin 2009/2010 asti kartoitettu kansallisin liikuntatutkimuksin. Vastavaa tietoa ei ole kerätty 2010-luvulla ennen Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHUn toteuttamaa aikuisten liikuntaa, vapaaehtoistyötä ja muuta osallistumista käsittelevää tutkimusta, joka käsitteli vuoden 2018 tilannetta (Mäkinen, 2019). Lasten liikuntaa on 2010-luvun puolivälistä lähtien seurattu kansallisilla LIITU-tutkimuksilla (Kokko ja Martin 2019). Lisäksi Terveystietokeskus THL:n tutkimukset sisältävät tietoa liikunnallisesta aktiivisuudesta, mutta eivät kerro liikunnan kulutuksesta.

KIHUn aikuisväestön liikuntaa ja osallistumista käsittelevän tutkimuksen mukaan suurin osa aikuisista harrasti liikuntaa ensisijaisesti omatoimisesti. Kaksi kolmasosaa vastaajista ilmoitti harrastavansa liikuntaa yksin (66 %). Noin kolmannes vastaajista harrasti omatoimista liikuntaa jonkin ryhmän kanssa (34 %). Omatoimisesti liikuntaa harrastavien osuus oli laskenut, sillä vuoden 2009–2010 kansallisessa liikuntatutkimuksessa omatoimisesti yksin liikkuviksi ilmoittautui 81 prosenttia, ja omatoimisesti ryhmässä liikkuvia oli 55 prosenttia vastanneista. Omatoimisen liikunnan jälkeen suosituimpia olivat yksityisten yritysten tarjoamat palvelut, joita käytti 15 prosenttia aikuisväestöstä. Liikunta- ja urheiluseuroissa liikkui 13 prosenttia ja muissa liikuntayhdistyksessä tai -järjestöissä liikuntaa harrastaneiden osuus oli noin 9 prosenttia vastanneista. Liikunta-

ja urheiluseurassa harrastavien ja yksityisten yritysten palveluja käyttävien osuudet ovat säilyneet lähes yhtä suurina kuin vuoden 2009–2010 Kansallisessa liikuntatutkimuksessa. (Mononen ym. 2019.)

Liikunnan harrastamisen tavat eroavat jossain määrin sukupuolen mukaan. Naisten käyttivät yksityisiä liikunnan palveluja miehiä useammin (naiset 22 %, miehet 8 %). Miehet puolestaan osallistuivat naisia aktiivisemmin urheiluseurojen järjestämään liikuntaan (miehet 16 %, naiset 10 %).

Turpeinen ym. (2011) ja Aikio (2016) tuovat esiin sen, että miehet käyttävät naisia enemmän varoja liikuntaan. Tulos voi osin johtua liikunnan piirin rajaamisesta. Mainituissa tutkimuksissa laskelmissa ovat mukana urheiluun liittyvä veikkaus ja vedonlyönti, jota miehet harrastavat enemmän, samoin moottoriveneiden ja purjeveneiden hankinta, sekä metsästys- ja kalastusvälineet.

Lasten ja nuorten liikuntaharrastusta on selvitetty systemaattisesti vuosina 2014, 2016 ja 2018 toteutetuilla LIITU-tutkimuksilla. Kysely kohdistettiin 9–15-vuotiaille lapsille ja nuorille. Vaikka LIITU-tutkimus ei anna tietoa nuorten liikunnan harrastuksen kustannuksista, sen perusteella voi varovasti arvioida, minkä tyyppiseen liikuntaan kotitaloudet ovat rahaa käyttäneet.

Vuotta 2018 koskevan raportin mukaan 91 prosenttia lapsista ja nuorista¹ ilmoitti harrastavansa omaehtoista liikuntaa vähintään kerran viikossa. Yli puolet vastaajista (53 %) liikkui omatoimisesti vähintään neljänä päivänä viikossa, ja kahtena tai kolmena päivänä viikossa näin liikkui noin neljännes. Urheiluseuran harjoituksissa kävi 54 prosenttia, liikunta-alan yritysten palveluja käytti 34 prosenttia, muussa kuin urheiluseurassa tai kerhossa liikkui 26 prosenttia ja koulun liikuntakerhoissa 23 prosenttia vastaajista. (Martin ym. 2019.)

Tulosten perusteella urheiluseuroilla on keskeinen rooli lasten ja nuorten liikuttajina, mutta myös yksityisillä palveluntarjoajilla, koulun liikuntakerhoilla ja muilla kerhoilla on oma roolinsa. Noin puolet 9–15-vuotiaista osallistui urheiluseurojen toimin-

¹ Kun seuraavassa puhutaan LIITU-tutkimukseen liittyen lapsista ja nuorista, tarkoitetaan 9–15-vuotiaita.

taan vähintään kerran viikossa ja noin 12 prosenttia silloin tällöin. Yhteensä lähes kaksi kolmasosaa nuorista osallistui enemmän tai vähemmän aktiivisesti seurojen toimintaan. Osallistuminen oli yleisintä 11-vuotiailla (71 %). Suhteellisesti vähiten seuratoimintaan osallistuivat 15-vuotiaat (44 %). Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että murrosiässä seuraharrastaminen alkaa vähentyä. (Blomqvist ym. 2019.)

Jalkapallo oli vuonna 2018 suosituin lasten ja nuorten urheiluseuroissa harrastama laji. Seuraavina tulivat tanssi, voimistelu, salibandy, ratsastus ja jääkiekko. Harrastetuissa lajeissa oli eroja sukupuolten välillä. Pojilla suosituimpia lajeja olivat jalkapallo (34 %), jääkiekko (13 %) ja salibandy (13 %); tytöillä tanssi (15 %), voimistelu (15 %) ja ratsastus (14 %). (Blomqvist ym. 2019.)

Nuorten liikunnan kustannuksista ei ole kattavaa tietoa vuodelta 2018. Puronaho (2014) on selvittänyt nuorten liikunnan kustannuksia vuosilta 2001 ja 2012. Puronahon mukaan nuorten harrastamisen hintaan vaikuttaa se, minkä ikäisille lapsille tai nuorille harjoittelu on tarkoitettu, ja miten kilpailullisesti suuntautunutta harrastaminen on. Lähes kaikissa Puronahon tutkimissa lajeissa harrastus muuttui kalliimmaksi siirryttäessä vanhempiin ikäluokkiin ja kilpailullisemmin orientoituneeseen urheiluun. Toisaalta urheilulajien väliset kustannuserot olivat suuria, vaikka peruskuvio oli sama.

Poikien suosimista lajeista jalkapallo oli hieman keskimääräistä halvempaa: sen vuotuiset kulut olivat kaikissa ikäluokissa ja sekä harrastaja- että kilpailusuuntautuneessa harrastamisessa 1 000–3 000 euroa (vuoden 2012 hintatason mukaan). Jääkiekko oli huomattavasti kalliimpaa: halvimmillaan harrastus maksoi vuodessa noin 2 000 euroa. Kilpailuorientoituneessa 15–18-vuotiaiden toiminnassa kokonaiskustannukset olivat noin 12 700 euroa vuodessa. Tyttöjen suosituimmista lajeista etenkin ratsastus oli kallista: 3 000–10 000 euroa vuodessa harrastajan iästä ja ryhmän luonteesta riippuen. Tanssin kilpailullisesti suuntautunut harjoittelu oli hieman keskimääräistä kalliimpaa, eli 3 000–9 000 euroa vuotta kohden. Ei-kilpailullisena tanssi oli keskimääräistä halvempaa. Sen vuosikustannukset olivat alle tuhanen euron luokkaa.

Puronahon selvityksessä tulee myös esiin, että vuosina 2001–2012 järjestetyssä liikunnassa harrastamiskustannukset olivat nousseet yli kaksinkertaiseksi. Hintaa oli nostanut sekä harjoittelukertojen

kallistuminen että harjoitusmäärien nousu. Lasten liikuntaharrastuksen kustannukset vaihtelevat, ja ne voivat olla perheelle merkittävä menoerä. Ei siis ole yllättävää, että lajivalinta ja lajin kalleus korreloivat perheet tulotason kanssa (Puronaho 2014).

Tutkimustiedon perusteella vanhempien sosio-ekonominen asema vaikuttaa – ei pelkästään lajin valintaan – vaan liikuntaharrastuksen määrään ylipäätään (Kantomaa ym. 2014). Huikari ym. (2021) tuovat esiin, että liikunnan harrastamisen määrään vaikuttaa etenkin ihmisen yhteiskunnallinen asema, ei niinkään tulojen vaan etenkin koulutuksen kautta määriteltynä. Lisäksi alakulttuurit ja vertaisryhmät, joiden parissa ihminen elää, vaikuttavat olennaisesti liikunnan harrastukseen. Miehillä nuoruuden liikuntaharrastus korreloi aikuisiän liikunnan määrään, naisilla ei yhtä paljon.

Kotitalouksien kulutusmenoista on käytettävissä kaksi Tilastokeskuksen tilastoa: niiden kuluista koskeva tutkimus ja kansantalouden tilinpiitoon liittyvä laskelma kotitalouksien kulutuksesta. Kotitalouksien kulutusta koskeva tutkimus on viime vuosina tehty neljän tai kuuden vuoden välein. Viimeinen tutkimus on vuodelta 2016. Kansantalouden kirjanpitoon liittyvä laskelma julkaistaan vuosittain. Näiden lisäksi KIHUn raportissa aikuisväestön liikuntatottumuksista on arvio liikunnan kulutuksesta. Nämä kolme lähdettä antavat toisistaan poikkeavan arvion kotitalouksien kulutuksen määristä.

Matalimpaan arvioon päättyy kotitalouksien kulutustutkimukseen perustuva tilasto. Sen mukaan palveluiden (otteluiden ja urheilukilpailujen pääsyliput ja kausikortit mukaan lukien) oli vuonna 2016 yhteensä 360 miljoonaa euroa. Polkupyörien ja liikuntavälineiden kulutus oli yhteensä noin 530–560 miljoonaa euroa. Liikunnan kulutuksen kokonaismäärä oli vuonna 2016 (vuoden 2018 hintatasoon muutettuna) yhteensä noin 890–910 miljoonaa euroa. (Taulukko 9.) Tulos vaihtelee hieman käytetyn indeksin mukaan. Luvusta puuttuvat urheiluvaatteet ja osa jalkineiden kulutuksesta, jota vuoden 2016 tutkimuksessa ei ole ilmoitettu. Kun vuoden 2016 lukuihin lisätään arvio urheiluvaatteiden ja jalkineiden kulutuksesta vuoden 2012 tietojen pohjalta, kulutuksen kokonaismäärä nousee 1 240–1 280 miljoonaan euroon.

KIHUn aikuisten liikunnan harrastamista käsittelevä tutkimus päättyy puolta suurempiin lukuihin. Sen mukaan liikunnan kulutuksen kokonaismäärä oli 1 700–1 800 miljoonaa euroa vuonna

2018. KIHUn tutkimuksen tiedot perustuvat vastaajien antamiin arvioihin, eivät kulujen systemaattiseen seurantaan.

Kansantalouden tilinpitoon sisältyvä laskelma kotitalouksien kulutuksesta antaa kaikkein korkeimman arvion (taulukko 19). Laskelman mukaan kotitaloudet kuluttivat vuonna 2018 liikuntaan ja tiettyihin vapaa-ajan palveluihin yhteensä 2 291 miljoonaa euroa, mistä liikunnan ja vapaa-ajan palvelujen osuus oli 1 358 miljoonaa euroa. Luku on suuri etenkin palveluihin kohdistuvan kulutuksen osalta, sillä vuotta 2016 koskevat kotitalouskysely antaa palveluiden kulutuksen määräksi 260–270 miljoonaa euroa. Noin viisinkertainen ero johtunee siitä, että kansantalouden tilinpitoon liittyvässä laskelmassa palvelujen kulutukseen sisältyy urheilun harrastamisen ja seuraamisen lisäksi myös muuta vapaa-ajan toimintaa.²

Tässä selvityksessä on arvioitu rahavirtojen muutosta aikasarjojen avulla. Vertailua vaikeuttaa se, että

valittu indeksi vaikuttaa siihen, millaisen kuvan kehityksestä saamme. Liikunnan talouden osalta tämä on ongelmallista, koska liikuntavälineiden ja palvelujen hintatasot ovat kehittyneet eri suuntiin. Liikuntavälineet ja -tarvikkeet ovat halventuneet vuosina 2006–2016, kun taas liikunnan palvelut ovat kallistuneet hieman yleistä kustannuskehitystä nopeammin. Tämän vuoksi yleinen kuluttajahintaindeksi kuvaa urheiluvälineiden kaupan kasvun lievempänä kuin erityinen indeksi. Liikuntavälineiden kulutus on kasvanut, mutta kulutuksen volyymien voimakkaan kasvun sen suhteuttaminen alan tuotteiden hintojen alenemiseen tämän tuoteryhmän oman indeksin avulla. Palveluiden kulutus näyttäisi vuosina 2006–2012 laskeneen, mutta vuoteen 2016 mennessä taas nousseen. Yleisen kuluttajahintaindeksin mukaan se olisi palautunut vuoden 2006 tasolle, mutta palvelujen hintakehitystä kuvaavan indeksin mukaan kulutus ei vuonna 2016 ollut vielä tavoittanut vuoden 2006 tasoa.

Taulukko 18. Kotitalouksien kulutusmenot kulutustutkimuksen mukaan vuosina 2006, 2012 ja 2016 (€/kotitalous) Yleisen kuluttajaindeksin mukaan (2005=100) ja tavar- tai palveluryhmää koskevan indeksin³ perusteella.

	2006		2012		2016	
	Yleis- indeksi	Kohdenne- tut indeksit	Yleis- indeksi	Kohdenne- tut indeksit	Yleis- indeksi	Kohdenne- tut indeksit
Urheiluvaatteet ja jalkineet	343,6	291,3	362,6	327,1	tieto puuttuu	tieto puuttuu
Polkupyörät	123,3	113,1	162,4	160,0	155,1	156,4
Urheiluvälineet ja tarvikkeet	343,6	216,3	340,9	250,2	397,4	374,8
Liikuntaan ja urheiluun liittyvät palvelut	302,4	323,4	273,3	282,0	307,5	303,3
Urheilukilpailut, ravit ja niiden kausikortit	31,9	48,7	33,7	35,9	53,5	53,7
Liikunta yhteensä	769,3	652,7	776,6	692,2	913,5	888,2
Metsästys-, kalastus- ja retkeilyvarusteet	123,3	101,0	189,4	160,9	204,1	188,8
Soutuveneet, kanootit, purjelaudat	14,7	10,0	29,8	22,9	40,8	38,3
Muut suuret harrastevälineet ja hevoset	38,2	25,9	40,6	31,2	57,2	53,6

2 Näitä ovat esimerkiksi maksut tivoli- ja huvipuistovierailuista, vierailut seikkailupuistoissa ja sisäleikkipuistoissa, osallistuminen liikunnan-opetukseen ja opaspalvelut sekä myös kokkurssit. Kyseiseen palvelujen luokkaan eivät kuitenkaan sisälly esimerkiksi kulttuurin harrastaminen, ravintoloissa käynti tai matkailun palvelut. Lähde: Katri Soinne, (Tilastokeskus), sähköpostiviesti 7.4.2021.

3 Kohdennettujen indeksien pohjalla on ollut kuluttajahintaindeksi 2005=100. Jos tuote tai palveluryhmälle ei ole löytynyt sitä suoraan vastaavaa indeksia, on käytetty tuoteryhmän yleisemmän tason mukaista indeksia. Laskelmassa on käytetty seuraavia indeksiluokkia:
Urheiluvaatteet ja jalkineet: 0312 Vaatteet
Polkupyörät: 07121 Moottoripyörät ja polkupyörät
Urheiluvälineet ja tarvikkeet: 09321 Urheiluvälineet
Urheiluun liittyvät palvelut: 09412 Urheiluun liittyvät palvelut
Urheilukilpailut, ravit ja niiden kausikortit: Vapaa-aikaan liittyvät palvelut
Metsästys, kalastus ja retkeilyvarusteet: 09322 Retkeilyvälineet
Soutuveneet, kanootit, purjelaudat: 0932 Urheilu- ja retkeilyvälineet.

Kotitalouksien kulutusta kuvaavien tilastojen perusteella liikunnan palvelujen kulutuksen arvo näyttäisi siis laskeneen vuosina 2006–2012 ja kääntyneen sitten nousuun. Edellä, yritysten liikevaihtoa koskevien tilastojen yhteydessä tuli esiin, että liikunnan palvelujen volyymi kasvoi muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vuosien 2013–2019 aikana⁴.

Myös kansallisen liikuntatutkimuksen ja aikuisväestön liikuntaa koskeva tutkimuksen tiedot viittaavat siihen, että kuntosalien käyttö kasvoi 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, mutta käyttäjämäärä pysyi suurin piirtein samalla tasolla vuosina 2009/2010–2018 tai ehkä jopa vähän laski.⁵ Liikunnan palvelujen volyymi näyttää kasvaneen 2000-luvun lopulle asti, jolloin se pysähtyi tai kääntyi laskuun, ja alkoi taas vahvistua vuoden 2013 tienoilta lähtien. On siis mahdollista, että esimerkiksi palvelujen käyttö oli vuonna 2018 suurin piirtein samalla tasolla kuin kymmenen vuotta aiemmin, mutta oli notkahtanut välillä.

Toisaalta kansantalouden tilinpitoon liittyvä kotitalouksien kulutusta kuvaava laskelma näyttää, että liikunnan ja vapaa-ajan kulutuksen määrä kasvoi melko tasaisesti vuosien 2006–2018 välillä, ei tosin niin voimakkaasti kuin urheilu- ja retkeilyvälineiden kulutus. Kansantalouden tilinpidon laskelmassa kulutukseen sisältyy kuitenkin liikunnan lisäksi paljon muuta vapaa-ajan kulutusta, joten sen avulla ei voi luotettavasti arvioida liikunnan palvelujen kehitystä.⁶

Taulukko 19. Kotitalouksien liikunnan ja vapaa-ajan kulutus vuonna 2018 kansantalouden tilinpitoon liittyvien laskelmien mukaan.

	2006 M€	2012 M€	2018 M€
Polkupyörät	159	211	201
Urheilu-, retkeily- ja ulkoiluvälineet	349	481	732
Vapaa-aikaan ja urheiluun liittyvät palvelut	1 080	1 158	1 358
Yhteensä	1 588	1 850	2 291

Lähde: Kotitalouksien kulutusmenot, vuosittain 1975–2019, (Kuluttajahintaindeksi 2005 = 100, 07.1.3.0 Polkupyörät, 09.3.2.X Urheilu-, retkeily- ja ulkoiluvälineet, 09.4.1.X Vapaa-aikaan ja urheiluun liittyvät palvelut).

Eri tilastot eivät anna aivan yksiselitteistä kuvaa liikunnan tavaroiden ja palvelujen kehityksestä 2010-luvulla. Kotitalouksien kulutusta mittaavat tutkimukset viittaavat siihen, että kulutuksen kasvu pysähtyi 2010-luvun alussa ainakin eräillä osa-alueilla, kuten palveluissa. Tähän viittaavat eräät kuntosalien käyttöä koskevat tutkimushavainnot. Myös kotitalouksien käytettävissä olevien ansioiden tasoa koskeva tilasto viittaa siihen, että liikunnan kulutuksen kasvu on voinut pysähtyä 2010-luvun alkupuolella. Tämän tilaston mukaan kotitalouksien ansioiden määrä kasvoi tasaisesti vuoteen 2010 asti, mutta kasvu pysähtyi neljäksi vuodeksi, kunnes vuoden 2015 tienoilla lähti uudelleen lievästi nousuun. (Kuvio 13.)

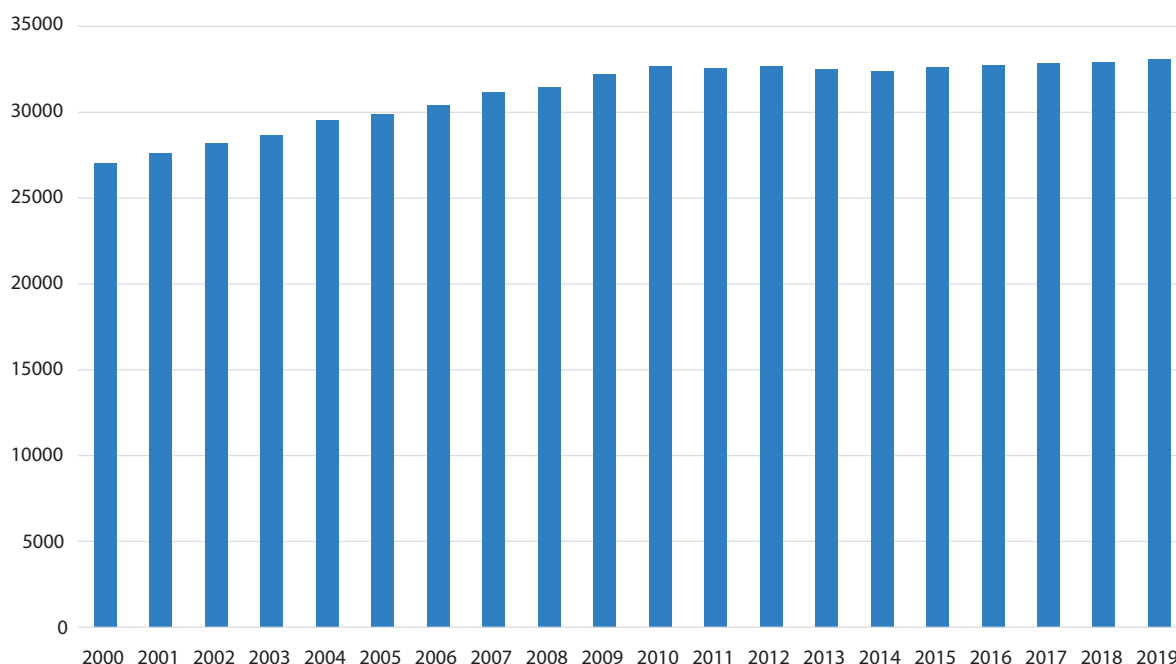
Myös kehityksen suunta, etenkin 2010-luvun alkupuolella on tulkinnanvarainen. Liikuntavälineiden ja palvelujen hintakehitys näyttää poikkeavan yleisestä kuluttajahintojen kehityksestä. Vertailun tulos riippuu jossain määrin valituista indekseistä. Sen vuoksi laskelmat alan taloudellisen volyymin kehityksestä antavat väistämättä jossain määrin sumeaa tietoa.

Vuoden 2018 osalta kulutuksen määrä oli pienimmän arvion mukaan 1 100–1 200 miljoonaa euroa, korkeimman arvion mukaan noin 2 300 miljoonaa euroa. Minimiarvioita pienentää todennäköisesti se, että Tilastokeskuksen kotitalouksien kulutusta selvittänyt tutkimus ei ole tavoittanut kaikkea alan kulutusta. Maksimiarviota puolestaan suurentaa se, että lukuihin sisältyy muutakin kuin liikuntaan ja urheiluun liittyvää vapaa-ajan kulutusta.

⁴ Kasvavia liiketoiminta-aloja olivat luokat ”muu urheilutoiminta”, ”Kuntokeskukset”, ”Urheiluseurojen toiminta”. Suurin piirtein samalla tasolla pysyivät luokat ”Hiihto- ja laskettelukeskukset” ja ”Urheilulaitosten toiminta”. Ks. luku 4.1, taulukko 14.

⁵ Arvio tehty Mononen ym. 2019 ja Laine 2020 artikkeleissa ilmoitettujen lukujen pohjalta.

⁶ Näitä ovat esimerkiksi maksut tivoli- ja huvipuistovierailuista, vierailut seikkailupuistoissa ja sisäleikkipuistoissa, osallistuminen liikunnan-opetukseen ja opaspalvelut sekä myös kokkikurssit. Kyseiseen palvelujen luokkaan eivät kuitenkaan sisälly esimerkiksi kulttuurin harrastaminen, ravintoloihin käynti tai matkailun palvelut. Lähde: Katri Soinne, (Tilastokeskus), sähköpostiviesti 7.4.2021.



Kuvio 13. Asuntokuntien käytettävissä olevan tulon kehitys 2000–2019.

5.2 Yritykset liikunnan rahoittajina

Olympiakomitean henkilöstöliikuntabarometrin mukaan yritykset tukivat vuonna 2017 henkilöstön liikuntaa keskimäärin 266 eurolla työntekijää kohden. Luku perustuu haastatteluihin, ja vastaajien muistinvaraisiin arvioihin. On mahdollista, että keskiarvossa ei ole huomioitu esimerkiksi lyhytaikaisia tai osa-aikaisia työntekijöitä. Seuraavassa arvioidaan yritysten kokonaispanostus siten, että yrityksen kustantaman liikunnan arvo pyöristetään alaspäin 200 euroksi työntekijää kohden.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan joulukuussa 2018 työllisiä työntekijöitä oli noin 2,2 miljoonaa. Jos oletetaan, että nämä kaikki saattoivat nauttia 200 euron tuesta, niin työnantajien henkilöstölle osoittaman tuen arvo oli vuonna 2018 karkeasti arvioituna yhteensä 440 M€. Aikio (2016) arvioi opinäytteessään, että yritysten tuki henkilöstön liikunnalle oli 2010-luvun alussa noin 190 miljoonan euron tasolla.

Työnantajien jakama liikuntatuki on vuodesta 2004 ollut verovapaata 400 euroon asti. Työntekijä ei maksa edusta veroa, ja työnantaja voi vähentää kulun omassa verotuksessaan. Liikuntaetujen ja vastaavasti myöhemmin hyväksytyn vastaavan tyyppisen verovapaan kulttuuriedun myötä alalle on tullut yrittäjiä, jotka tarjoavat erityyppisiä liikunta- tai

kulttuuriseteleitä työnantajien käyttöön. Seteli voi olla paperinen, mutta siitä on kehitetty myös sähköisiä versioita.

Alan keskeisten yritysten (Smartum, ePassi, Edenred, Eazybreak) yhteenlaskettu liikevaihto oli vuonna 2018 hieman alle 80 miljoonaa euroa, ja toimintaan sisältyi siis muutakin kuin liikuntaetujen maksujen välitystä. Vaikuttaa siis siltä, että työnantajien erilaisten liikuntasetelien välityksellä jakama tuki ei kata yllä esitettyä arviota liikunnalle kohdistetun tuen kokonaismäärästä.

Liikuntaetuksien lisäksi yritykset sponsoroiivat urheilua vuonna 2018 yhteensä 155 M€ arvosta (Sponsoribarometri 2018). Sponsorimarkkinat ovat viime vuosina kasvaneet tasaisesti. Jos markkinoiden volyyymi muutetaan vuoden 2018 tasolle kuluttajahintaindeksin avulla (2010=100) vuonna 2015 markkinoiden volyyymi oli 134 miljoonaa euroa. Vuoteen 2019 se oli noussut 160 miljoonaan euroon. Vuosittainen kasvu on ollut 3–4 prosenttia paitsi vuonna 2017, jolloin kasvu oli 8 prosenttia. Edellisessä raportissa, joka käsitteli vuoden 2005 tilannetta, sponsoroinnin volyyymiksi arvioitiin 70 miljoonaa euroa, mikä vuoden 2018 rahan arvossa (kuluttajahintaindeksi 2005=100) olisi noin 85 miljoonaa euroa. (Sponsor insight 2020; Sponsor insight 2018; Sponsor insight 2017, Sponsor insight 2016; SPOT 2019.)

6. Liikunnan ja urheilun talous osana yhteiskuntaa

Liikuntaan liittyvä taloudellinen toiminta kytkeytyy luonnollisesti muihin talouden osa-alueisiin. Liikunta työllistää ihmisiä monella tapaa ja liikuntaan liittyvä taloudellinen toiminta tuo verotuloja julkiselle sektorille. Lisäksi liikunnan talous tukee muuta taloudellista toimintaa, kuten kuljetus- ja majoituspalveluja.

Tässä selvityksessä on keskitytty varsinaisiin liikunnan palveluihin ja liikuntavälineiden ja tarvikkeiden tuotantoon ja kauppaan. Liikunnan talouden kerrannaisvaikutusten arviointi on oma tutkimusaiheensa. Tarkastelun kohteena ei myöskään ole liikunnan ekosysteemi kokonaisuudessaan, vaan liikuntaan liittyvien tavaroiden ja palvelujen tuotanto. Siksi esimerkiksi urheiluhallissa toimiva kahvila jää tarkastelun ulkopuolelle, vaikka se liikunnan ekosysteemiin kuuluukin.

Liikunnan raja-alueilla on kuitenkin muutamia taloudellisen toiminnan aloja, joita ei voisi olla olemassa ilman liikuntaa tai urheilua, ja jotka puolestaan rahoittavat liikuntaa ja urheilua. Lisäksi liikunnan harrastamisen voi olettaa vaikuttavan julkisen sektorin tuloihin ja menoihin: tuloihin lähinnä verotuloina, menoihin erityisesti siksi, että liikunnan voidaan olettaa edistävän terveyttä ja siten vähentävän terveydenhuollon kuluja.

Tämän luvun kahdessa ensimmäisessä alaluvussa käsitellään lyhyesti urheilun televisiointia ja urheiluviihteä. Nämä viihteenalat ovat olemassa nimenomaan kilpaurheilun ansiosta ja rahoittavat liikuntasektoria. Kolmannessa alaluvussa käsitellään lyhyesti liikunnan merkitystä kansanterveydelle ja sen myötä terveydenhuollon kuluihin sekä vähäisen liikunnasta johtuvien muiden ongelmien aiheuttamiin menoihin. Neljännessä alaluvussa tarkastellaan liikunnan työllistävää vaikutusta. Viidennessä aiheena ovat liikunnan tuottamat verotulot julkiselle sektorille. Viimeisen alaluvun aiheena on sukupuolten tasa-arvo liikunnan taloudessa.

6.1 Urheilun televisiointiin liittyvät rahavirrat

Urheiluviihteellä tarkoitetaan tässä yhteydessä urheilun seuraamista jonkin kaupallisen median välityksellä. Kyse ei ole ihmisen omasta liikunnasta, vaan otteluiden ja kilpailujen seuraamiseen liittyvien elämysten tuottamisesta. Urheilua voi seurata paikan päällä sekä television, radion, internetin suoratoistopalvelujen ja lehtien urheilusivujen välityksellä. Eri mediat ovat vahvasti kietoutuneet yhteen: lehtien verkkosivuilla on liikkuvaa kuvaa ja myös tv-yhtiöillä on omia verkkosivustojaan ja suoratoistopalveluitaan.

Tässä luvussa keskitytään televisioinnin rahavirtoihin. Muista medioista ei ole vastaavia tilastoja tai tutkimuksia, ja niiden talouden volyymi on oletettavasti pienempi. Lisäksi valintaa puoltaa se, että televisioyhtiöt osaltaan rahoittavat urheilua maksaessaan lähetysoikeuksista. Samaan aikaan on muistettava, että televisioinnissa ei enää ole kyse vain elävän kuvan välittämisestä televisioon. Elävää kuvaa välittävät myös erilaiset internetin kautta toimivat suoratoistopalvelut, kuten Netflix. Televisiointia voi seurata, paitsi televisiosta, myös puhelimesta ja tietokoneelta.

Finnpanelin television katselua käsittelevän raportin mukaan urheilun osuus oli vuonna 2020 television katseluaajasta 7 prosenttia.¹ Tilastokeskuksen mukaan urheiluohjelmia paljon katsovien määrä on vähentynyt. Vuonna 1991 urheilua ilmoitti seuraavansa keskittyneesti 80 prosenttia, ja vuonna 2017 saman vastauksen antoi 47 prosenttia tutkimukseen osallistuneista. Urheilun seuraaminen on sukupuolittunutta, sillä viimeisimmässä kyselyssä miehistä 60 prosenttia ilmoitti seuraavansa urheilua keskittyneesti, naisista 35 prosenttia.² Eri vuosien tilannetta verratessa on hyvä muistaa, että käsitys siitä, mitä urheilun keskittynyt katsominen tarkoittaa, on vuosien kuluessa voinut muuttua. Urheiluviihteen tarjonta on uusien televisiokanavien myötä kasvanut, joten aktiiviseksi urheilun seuraajaksi tunnustautumisen kynnys on voinut nousta.

¹ Finnpanel tv-mittaritutkimus 2020. Siteerattu julkaisun ”Kaupallinen televisio Suomessa 2020” kautta.

² Tilastokeskus, televisio-ohjelmien katselu, 10 vuotta täyttäneet.

Maksullisten televisiopalveluiden kulutus on yli kahdeksankertaistunut vuosina 2006–2016. Kotitalouden kuluttivat vuonna 2006 tv-kanavamaksuihin yhteensä 41 miljoonaa euroa. Vuonna 2016 luku oli 387 miljoonaa euroa.³ Eniten liiketoiminnan volyymia ovat ilmeisesti kasvattaneet internetin suoratoistopalvelut, kuten Netflix. (Ketola 2020, 33.) Ketola arvioi opinnäytteessään tutkimuskirjallisuuden pohjalta, että kaapelitelevision kautta välitettävät maksutelevisiokanavat ovat profiloituneet urheiluviihteeseen, kun taas suoratoistopalveluilla on laajempi ohjelmaprofiili. (Ketola 2020, 32–34.) Tilanne saattaa olla muuttumassa. Esimerkiksi Nelonen lakautti vuonna 2018 maksukanavapalvelunsa ja keskitti urheilun jakamisen suoratoistopalveluunsa. Myös Eurosport ja MTV:n C More ovat tuoneet markkinoille omat suoratoistopalvelunsa.

Urheilun siirtyminen maksutelevisioon on johtanut siihen, että tv-kanavat kilpailevat suosituimpien liigojen ja suurten urheilutapahtumien televisiointioikeuksista, mikä korottaa hintoja ja voi sulkea ulos pieniä kansallisia toimijoita (hintakilpailusta ks. Riihentupa 2020). Samaan aikaan kun urheilun tv-jakelu on 1990-luvulta lähtien siirtynyt maksukanaville, eurooppalaiset valtiot ovat luoneet toimintatapoja, joilla turvataan se, että tärkeimmät urheilukisat näkyvät kaikille avoimissa verkoissa. Suomessa asiasta säädettiin ensimmäisen kerran televisio- ja radiotoimintaa ohjaavaan lakiin tehdyllä lisäyksellä vuonna 1998. Uudistuksen jälkeen valtioneuvosto saattoi asetuksella määrätä, että tiettyjä kansallisesti merkittävien tapahtumien televisiolähetyksiä ei saa näyttää pelkästään suljetuilla maksukanavilla⁴. (Laki televisio- ja radiotoiminnasta 9.10.1998/744, 20 §.) Vastaava säädös sisältyy myös voimassa olevaan Lakiin sähköisen viestinnän palveluista (2014/917, 212 § 3).

Keskeiset suurkilpailut näkyvät siis edelleen Ylellä tai muilla avoimilla kanavilla. Sen sijaan mestaruussarjojen, liigojen ja vastaavien kansainvälisesti suosittujen urheilutapahtumien seuraaminen on siirtynyt valtaosin maksukanaville. (Ketola 2020, 33.) Kansainvälisten suurkilpailujen televisiointiin sisältyy myös erilaisia yhteistyöjärjestelyjä: esimerkiksi osa kesä- ja talviolympialaisten lähetyksistä näkyy Ylen tarjoamassa valtakunnanverkossa. Loput ovat katsottavissa Discovery-kanavalta osin maksullisesti ja osin avoimesti.⁵ Jääkiekon miesten vuoden 2018 MM-kisoista MTV lähetti Suomen joukkueen otellut ilmaiskanavilla. Muut ottelut näkyivät MTV:n maksullisilla kanavilla.⁶

Urheilun suurkilpailut ovat edelleen katsojia yhdistäviä tapahtumia. Vuoden 2018 katsotuimpien ohjelmien joukkoon kuului talviolympialaisten hiihtoa, yleisurheilun EM-kisälähetyks ja jääkiekon MM-kisojen ottelu. (Finnpanel 2019.)

Televisiotoiminnan kokonaistulot koostuvat verotuloista (Yle-vero), mainostuloista ja maksu-tv:n keräämistä katsojamaksuista. Vuonna 2018 Yle-veron tuotto oli 461,8 M€ (Yleisradio 2019b.) Urheilun liittyvien ohjelmien tuottamiseen Yle käytti noin 50 M€. (Yleisradio 2019a.)⁷ Tämän verran voi ajatella veronmaksajien maksavan Ylen osalta urheilun televisioinnista ja välittämisestä, tosin osa kuluista on käytetty radiolähetyksiin ja verkkopalveluihin.

MTV3:n ja Nelosen osalta käytettävissä ei ole tietoja urheiluun liittyvistä maksuista tai mainostuloista kertyneiden maksujen osuudesta liikevaihdosta. Myöskään urheilun televisiointiin liittyvien kulujen määrä ei löydy tilinpäätöksistä. Tilinpäätöksen mukaan MTV3 maksoi vuonna 2018 ohjelmien esitysoikeuksista 89,1 M€. Urheilun osuutta televisiointikuluista ei kuitenkaan ole ilmoitettu.

3 Tieto kulutusmenoista: Tilastokeskus, Kotitalouksien kulutus. Kotitalouksien määrä: Kotitalouksien määrä, keskipakko, kotitalousväestön koko ja keskimääräiset kulutusyksiköt Suomessa vuosina 1966–2017. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto. https://www.stat.fi/til/tjt/2017/02/tjt_2017_02_2019-03-08_tau_001_fi.html. Indeks: Kuluttajahintaindeksi, 2005=100, kokonaisindeksi. (Kaapeli, ja maksu-tv:n tilausmaksuja kuvaava indeksi ei anna pistelukuja vuosille 2016 ja 2018. Televisio- ja radiomaksuja kuvaava indeksi kasvaa vuosina 2006 ja 2012 nopeammin kuin kaapeli- ja maksu-tv:n tilausmaksujen indeksi, joten laskelmissa on käytetty kokonaisindeksiä, joka vuosina 2006 ja 2012 on suurin piirtein samalla tasolla kaapeli- ja maksu-tv:n tilausmaksuindeksin kanssa.)

4 Lakien taustaa käsiteltiin edellisessä talousraportissa. Ks. Ala-Vähälä 2008.

5 "Discovery Finland ja Yle ovat solmineet uuden yhteistyösopimuksen olympialaisten esitysoikeuksista" Yle.fi, julkaistu 6.2.2020. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/02/06/discovery-finland-ja-yle-ovat-solmineet-uuden-yhteistyösopimuksen>. "Olympiajääkiekko 2018 yksinoikeudella Eurosportin ja Discoveryn ilmaiskanavalle". Eurosport.fi, julkaistu 21.4.2016. https://www.eurosport.fi/jaakiekk/olympiajaa-kiekk/2018-yksinoikeudella-eurosportin-ja-discoveryn-ilmaiskanavalle_sto5453434/story.shtml. "Talviolympialaiset ovat Ylelle valtava projekti – Ovatko selostajat Pasilassa vai Koreassa?" Kaleva, julkaistu 21.2.2018. <https://www.kaleva.fi/talviolympialaiset-ovat-ylelle-valtava-projekti-ov/1848450>.

6 "C More ja MTV valmiina jääkiekon MM-kisoihin – asiantuntijakaartissa pelkkiä maailmanmestareita". MTV-utiset -verkkosivu, julkaistu 11.04.2018. <https://www.mtvutiset.fi/artikkeli/c-more-ja-mtv-valmiina-jaakiekon-mm-kisoihin-asiantuntijakaartissa-pelkkia-maailmanmestareita/6858540#gs.vvlvg6>.

7 Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna (Yleisradio 2018, 26, 71.) Yle käytti näitä rahoja oletettavasti myös radiolähetyksiin, ja urheiluun liittyviin verkkosivuihin.

Kuluttajien maksu-tv-yhtiöille maksamista summista on kaksi eri tilastoa. Vuonna 2018 kansantalouden tilinpitoon liittyvän kotitalouksien kulutusmenot -tilaston perusteella televisio- ja radiolupamaksujen kokonaismäärä oli 319 M€ (Kotitalouksien kulutusmenot vuosittain, 1975–2019). Tilastokeskuksen laajemmassa kotitalouksien kulutusmenoja koskevassa tutkimuksessa arvioidaan television katselun menot kotitaloutta kohden. Viimeinen tutkimus on vuodelta 2016. Sen perusteella voi arvioida, että kotitaloudet käyttivät tv-maksuihin vuonna 2016 indeksikorjaus huomioiden noin 387 M€.⁸ Kotitalouksien kulututusta koskevien aikasarjojen perusteella katselumaksut ovat nousseet yli kahdeksankertaiseksi vuosien 2006–2016 välillä. Lukuun sisältyvät kaikki kanavamaksut, ei pelkästään urheilukanavien katselua.

Miten paljon televisioyhtiöt maksavat suomalaisille liigoille tai suurkilpailujen järjestäjille? Asia ei ole julkista, toimijoiden itsensä ilmoittamaa tietoa. Uutisaineiston mukaan Telia olisi vuosina 2018–2019 maksanut jääkiekkoliigan televisioinnista vuosittain 23 M€. Sitä ennen Sanoma Oy olisi ostanut televisiointioikeudet 14 M€ vuosikorvaukselle. Vuonna 2018 jääkiekkoliiga olisi saanut maksuja noin 18,5 M€.⁹

UEFA:n vuoden 2018 eurooppalaista liigatoimintaa käsittelevän raportin (UEFA 2020) mukaan Suomessa jalkapalloliigan joukkueiden rahoituksesta vain viisi prosenttia tuli televisioinneista. Liigajoukkueen kokonaistulot olivat saman raportin mukaan Suomessa keskimäärin 2,1 M€. Tästä voisi arvioida, että jalkapalloliigan 12 joukkuetta sai televisiointituloja yhteensä $(2,1\text{M€} \cdot 0,05 \cdot 12 =) 1,26\text{ M€}$. Näiden kahden suuren liigan televisiointitulot olisivat siis olleet yhteensä noin 20 M€. Pienempien mestaruussarjojen televisiointikorvauksista ei ole tietoa. Niiden televisiointitulot eivät oletettavasti ylitä Veikkausliigan saamia korvauksia. Voinee arvioida,

että televisiointikorvausten yhteissumma oli vuonna 2018 kokonaisuudessaan korkeintaan 25 M€.¹⁰

6.2 Urheiluveikkaus ja vedonlyönti

Nykyinen Veikkaus Oy on perustettu vuoden 2017 alussa yhdistyneiden Veikkauksen, Raha-automaattiyhdistyksen ja Fintoton rahapelitoimintojen pohjalta. Veikkaus arvioi vuonna 2018 osuudekseen Suomen pelimarkkinoista 86 prosenttia. (Veikkaus 2018a.) Seuraavassa käydään lävitse Veikkauksen rahapelitoiminnan volyyymi vuoden 2018 osalta. Lopuksi arvioidaan, miten urheiluveikkauksen ja -vedonlyönnin tuotot vastaavat valtion liikunnalle ja urheilulle jakamaa tukea.

Veikkauksen vuoden 2018 liikevaihto oli 3 154,7 miljoonaa euroa. Veikkauksen ja urheiluvedonlyönnin ja toto-pelien osuus tästä oli 755,7 M€¹¹ (Veikkaus 2019.) Tuotoistaan Veikkaus tuloutti valtiolle yhteensä 1 014,2 M€. Opetus- ja kulttuuriministeriön osuus veikkausvoittovaroista oli 537,5 M€, josta liikunnan laskennallinen osuus olisi ollut 134,4 M€¹². Vuotta 2018 koskevassa valtion tilinpäätöksessä OKM:n saamien veikkaustuottojen määrä ilmoitetaan hieman suuremmaksi (572,1 M€), jolloin liikunnan laskennallinen osuus oli 143 M€. OKM jakoi vuonna 2018 liikunnalle ja urheilulle tukea 173,4 M€, joten liikunnan tukea piti kattaa muista lähteistä noin 30 M€:n edestä.

Se, miten Veikkauksen tuotot jaetaan, on poliittinen valinta. Joka tapauksessa on mahdollista arvioida, missä määrin Veikkauksen urheiluun liittyvän rahapelaamisen tuotot kattavat liikunnalle ja urheilulle osoitetun tuen. Seuraava laskelma ei ole tarkoitettu tukemaan vaatimuksia siitä, että liikunnan tai hevosurheilun tukea pitäisi nostaa tai laskea vedonlyöntituottojen tasoa vastaaviksi. Tavoitteena on arvioida, mikä on vedonlyöntituottojen suuruus-

8 Kotitalouden kulutusmenot kotitaloustyyppin mukaan 1985–2016. A0942302 Maksullisten tv-kanavien katselumaksu (käyvin hinnoin). Kulutus on korjattu vastaamaan vuoden 2018 tasoa.

9 Arvio on laskettu olettamalla, että sekä Telia että Sanoma maksoivat vuonna 2018 liigalle puolet yllä mainitusta vuotuisesta sitoumuksesta. "HS: Näin arvokas on SM-liigan ja Telian välinen tv-sopimus". Savon Sanomat 30.5.2017. <https://www.savonsanomat.fi/urheilu/3006488>. HS-uutinen: <https://www.hs.fi/talous/art-2000005231988.html>.

10 Veikkaus Oy ilmoittaa vuoden 2018 tilinpäätöksessään että sen maksu-tv-toiminnan tuotot olivat 0,2 miljoonaa euroa, mutta ei kerro, miten paljon se maksoi ravikilpailujen järjestäjille televisiointioikeuksista.

11 Luku saatu vähentämällä harrastuspelien liikevaihdosta (799,4 M€) pöytäpelien osuus (43,7 M€). Jäljelle jäävät urheiluvedonlyöntipelit, eli pitkäveto, live-veto ja virtuaalivedot, muuttuvakertoimiset vedonlyöntipelit (moniveto, tulosveto, voittajaveto), vakio ja toto-pelit.

12 Veikkausvoittovarojen tuottojen jakamisesta säädetään arpajaislaissa (2001/1047). Voimassa olevien säädösten mukaan (arpajaislain muutos 2016/1826) Veikkaus Oy:n tuotosta käytetään 53 % urheilun ja liikuntakasvatuksen tukemiseen, tieteen, taiteen sekä nuorisotyön edistämiseen; 43 % terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen ja 4 % hevoskasvatuksen ja hevosurheilun edistämiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriölle kohdistettujen tuottojen sisäiset jako-osuudet ovat: liikunta 25 %, tiede 17,5 %, taide 38,5 %, nuorisotyö 9 % ja muut 10 %. Veikkausvoittovarojen jakoperiaatteet esittelee myös Soininvaara ym. (2021, 63).

luokka suhteessa valtion liikunnalle ja hevosurheilulle jakamaan tukeen.

Urheiluun liittyvien pelien palautusprosentti vaihtelee vakioveikkauksen ja toto-pelien 65 prosentista pitkävedon 95 prosenttiin.¹³ Jos pelien tuotot lasketaan matalimman palautusprosentin (65 %) mukaan, niin urheiluveikkaus ja vedonlyönti tuottivat Veikkaukselle vuonna 2018 noin 265 miljoonaa euroa. Jos keskimääräinen palautusprosentti olisi 70 prosenttia, urheiluveikkaus ja vedonlyönti olisi tuolloin tuottanut hieman alle 230 miljoonaa euroa. Kun tuotosta vähennetään arpajaisvero, joka urheiluveikkauksen osalle pisteytettynä on noin 50 M€¹⁴, toimintakulujen kattamiseen ja yleishyödylliseen toimintaan jäi jäljelle 180 M€–215 M€.

Vuonna 2018 OKM:n jakamien liikuntamäärärahojen kokonaismäärä oli 173,4 M€, josta veikkauvoittovarojen katettiin noin 140 M€:n osuus. Maa- ja metsätalousministeriö sai ja käytti veikkauvoittovaroja raviratojen, hevosurheilun ja hevos talouden tukemiseen noin 40 M€. (Valtion talousarvio 2018.).¹⁵

Liikunnan ja urheilun sekä hevos talouden veikkauvoittovaroista saama kokonaistuki oli yhteensä noin 180 miljoonan euron luokkaa, mikä vastaa edellä esitettyä karkeaa arviota urheiluveikkauksen, -vedonlyönnin ja totopelien tilitettävissä olevista tuotoista. Totopelien tuotot näyttäisivät kattavan hevos taloudelle jaettavan tuen, (tähän alaviite 27) mutta muun urheiluveikkauksen tuotot eivät vastaa urheilulle jaettavan tuen määrää, ja budjettivarojen osuus liikunnan tuen rahoituksesta on viime vuosina kasvanut, kuten luvussa 2.1 tuli esiin.

6.3 Liikunta ja kansanterveys, ja liikkumattomuuden kansantaloudelliset vaikutukset

Liikunta vaikuttaa talouteen epäsuorasti myös siten, että liikunnan harrastamisen on todettu vaikuttavan kansalaisten terveydentilaan, työkykyyn, ja sillä on yhteys myös koulumenestykseen ja työuraan. (Kari

2018; Kari 2015.) Liikunnan välillisiä vaikutuksia on tutkinut muun muassa Borodulin kumppaneineen tutkimuksessa, joka perustui vuosina 2001 ja 2002 kerättyihin Terveys 2000 -aineistoihin, vuonna 2002 kerättyihin FINRISKI-tutkimuksen aineistoihin sekä näiden seuranta-aineistoihin. (Borodulin ym. 2016.) Myös Vasankarin johdolla on tehty useisiin eri tutkimuksiin perustuvassa selvityksessä arvio liikkumattomuuden taloudellisista kustannuksista (Vasankari ym. 2019).

Borodulinin ja kumppanien tutkimuksessa ei havaittu yhteyttä toisaalta tutkimuksessa seurattujen henkilöiden liikunta- ja terveystottumusten ja toisaalta terveyspalvelujen kulutuksen välillä.¹⁶ Vasankarin ja kumppanien (Vasankari ym. 2018) julkaisemassa raportissa puolestaan raportissa selvitettiin, missä määrin vähäinen liikunta tai liikkumattomuus lisää pitkäaikaissairauksien riskejä, ennenaikaisia kuolemia ja altistaa huonolle työuralle tai syrjäytymiselle. Taloudellinen arvio tehtiin siten, että tutkijat määrittivät aiemman tutkimuksen pohjalta todennäköisyydet sille, että tietyt sairaudet ja sosiaaliset ongelmat johtuvat nimenomaan vähäisestä liikunnasta tai liikkumattomuudesta. Kun samalla tiedettiin näiden sairauksien ja sosiaalisten ongelmien yleisyys, oli mahdollista arvioida liikkumattomuuden kustannusvaikutuksia. Vasankari ja kumppanit arvioivat vähäisen tai olemattoman liikunnan kustannuksiksi vähintään 3,2 miljardia euroa ja enintään 7,5 miljardia euroa.

6.4 Liikunta työllistäjänä

Liikunnan merkitys työllistäjänä riippuu luonnollisesti siitä, miten liikuntaan liittyvä taloudellinen toiminta rajataan. Liikunnan palvelut pitävät yllä tai tukevat laajempaa liikuntaan liittyvää talouden ekosysteemiä tai klusteria, kuten majoitus ja matkailupalveluja. Tässä selvityksessä keskitytään liikunnan talouden ytimeen, eli varsinaisiin yksityisiin ja julkisiin liikuntapalveluihin sekä kolmannen sektorin toimintaan. Lisäksi käydään lävitse liikuntavälinei-

¹³ Veikkaus ilmoittaa palautusprosentit kunkin vedonlyöntipelin esittelyn yhteydessä. Toto-pelien osalta ks. <https://www.veikkaus.fi/fi/toto?-sort=TXDATE&date=2021-0316&track=T&pool=VOI&race=3#!/ohjeet/pelimuodot>.

¹⁴ Jos arpajaisvero jaetaan eri pelimuotojen kesken liikevaihdon mukaan, urheiluveikkauksen osuus on 211 M€/4 ≈ 52 M€.

¹⁵ Vuonna 2018 toto-pelien liikevaihto oli 221 M€, ja palautusprosentti tyypillisesti 65 %. Pelikate oli siis noin 77 M€. Luvusta on kuitenkin vähennettävät arpajaisveron osuus sekä toimintakulut ennen tarkempaa arviota.

¹⁶ Syynä saattaa olla se, että liikuntaa ja terveyskäyttäytymistä koskevat tiedot kerättiin seurantajakson alussa, mutta terveyttä ja terveyden huollon palvelujen käyttöä koskevat tiedot kerättiin eri rekisterejä seuraten lähtöhetkeä seuranneiden noin kymmenen vuoden ajalta. Tutkimuksen kohteena oleva henkilö voi muuttaa tapojaan, esimerkiksi lisätä tai vähentää liikunnan harrastamista, ja jos hän myöhemmin saa sairauden, johon liikunnan puute altistaa, tutkija ei voi tietää, vaikuttaako sairastumisen taustalla haastattelun jälkeinen muutos liikuntaharrastuksessa tai muussa terveyskäyttäytymisessä. (Borodulin ym. 2016.)

den ja -tarvikkeiden valmistuksen ja kaupan työllistävää vaikutus.

Liikuntavälineitä valmistavien, myyvien tai vuokraavien yritysten osalta laskelmaan otetaan mukaan yrityksissä työskentelevät henkilöt riippumatta siitä, liittyykö heidän työnsä suoranaisesti liikunnan harjoittamiseen. Siten laskelmiin tulevat mukaan esimerkiksi liikuntapaikkojen huollosta vastaavat ja yritysten tai organisaatioiden taloushallinnon henkilöstö.

Samaa laskutapaa sovelletaan julkisen sektorin ja järjestöjen toimintaan. Laskelmaan otetaan mukaan myös liikunnan palveluja tarjoavat yritykset, liikuntaseurat ja järjestöt sekä kuntien liikuntapalvelut. Laskelman ulkopuolelle jäävät urheiluun liittyvä tiedonvälitys ja vedonlyönti sekä matkailu- majoitus ja ravintolapalvelut siltäkin osin kuin niiden olemassaolo perustuu siihen, että asiakkaat käyttävät palveluja liikuntaharrastuksensa yhteydessä.

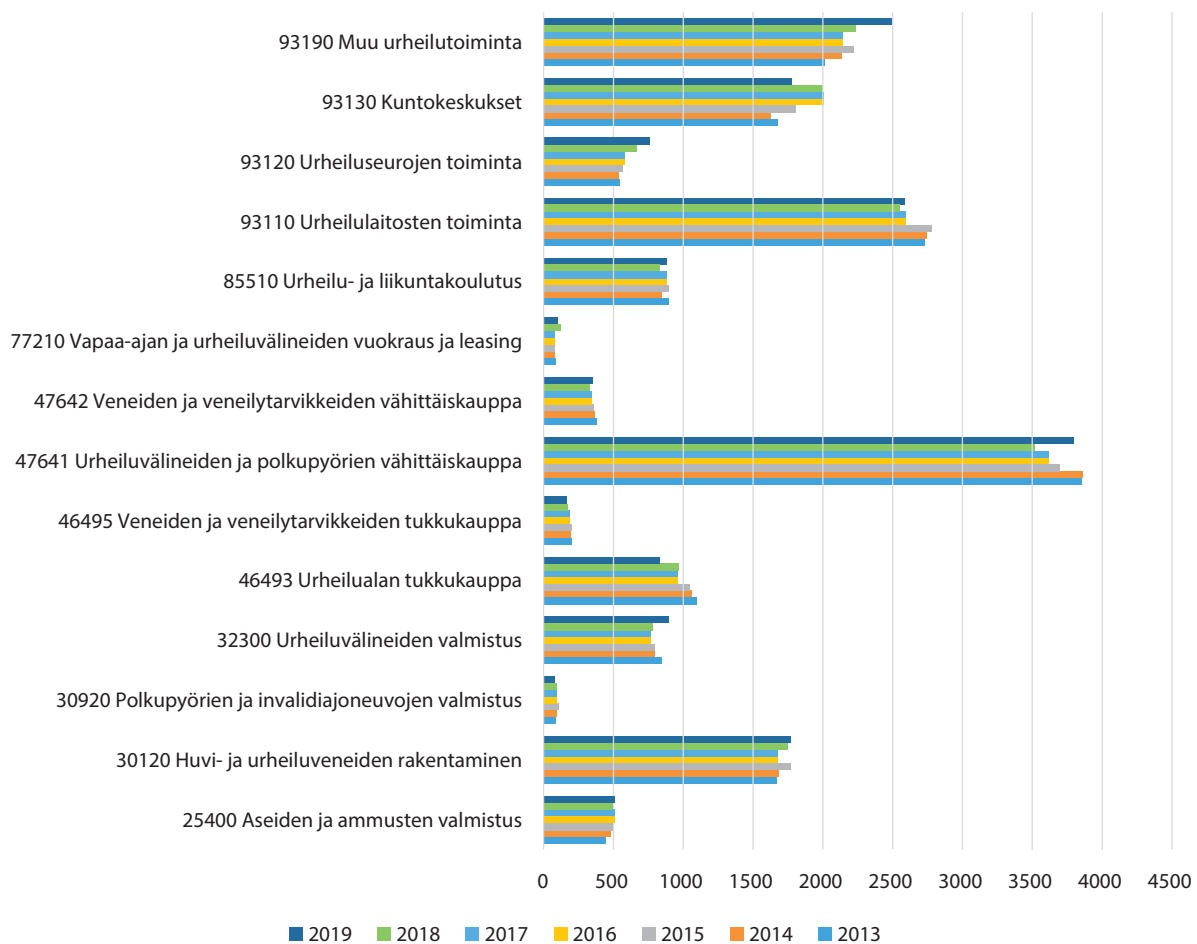
Raja-alueelle kuuluvat liikunnan koulutus ja koulujen liikunnanopetus, jotka voi näkökulmasta riippuen lukea joko liikunta- tai koulutussektorin piiriin. Näiden osalta hyödynnetään aiemmin luvussa 2.3 tehtyä arviota.

Kuten on tullut esiin (luku 4), kaikki liikuntavälineitä, tarvikkeita tai palveluita tarjoavat yritykset eivät löydy yritysrekisterin liikunnalle osoitetuista luokista, ja mukana voi olla myös yrityksiä, jotka tarjoavat muutakin kuin liikunta-alan tuotteita tai palveluita. Näiden varauksien jälkeen voidaan arvioida, että liikunnan palveluiden, liikuntavälineiden valmistuksen ja kaupan työllistävä vaikutus oli vuonna 2018 yhteensä noin 13 700 henkilötyövuotta. Liikuntavälineiden valmistus ja tukku- ja vähittäiskauppa työllistävä vaikutus oli 5 500 henkilötyövuotta ja palveluiden 8 228 henkilötyövuotta (taulukko 20).

Taulukko 20. Liikunta-alan yritysten henkilötyövuodet ja palkkasumma vuonna 2018.

	Yritysten lukumäärä, yritykset	Henkilöstön lukumäärä (htv), yritykset	Palkkasumma, yritykset (1000 euroa)
3092 Polkupyörien ja invalidiajoneuvojen valmistus	11	84	3 333
323 Urheiluvälineiden valmistus	147	822	33 775
46493 Urheilualan tukkukauppa	332	877	39 183
47641 Urheiluvälineiden ja polkupyörien vähittäiskauppa	788	3 717	111 342
7721 Vapaa-ajan ja urheiluvälineiden vuokraus ja leasing	75	80	1 961
93110 Urheilulaitosten toiminta	628	2506	78 390
9312 Urheiluseurojen toiminta	145	700	25 886
9313 Kuntokeskukset	533	1 811	54 316
9319 Muu urheilutoiminta	2 245	2 388	90 635
93291 Hiihto- ja laskettelukeskukset	56	743	24 281
Valmistus ja kauppa yhteensä	1 278	5500	187 633
Palvelut yhteensä	3 682	8 228	275 469
Liikunta yhteensä	4 960	13 728	463 102

Suomen virallinen tilasto (SVT): Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto.



Kuvio 14. Liikunnan alat työllistäjänä.

Liikuntavälineiden ja polkupyörien tuotannon ja kaupan työllistävä vaikutus on vuosina 2013–2019 hieman laskenut: vuonna 2013 henkilötyövuosien määrä oli 5 893, vuonna 2019 vastaava luku oli 5 610. Palvelujen työllistävä vaikutus on ollut kasvussa. Kun ala vuonna 2013 työllisti 7 064 henkilötyövuoden edestä, vuonna 2019 henkilötyövuosia oli 7 724, eli kuuden vuoden aikana henkilötyövuosien määrä oli kasvanut noin kymmenellä prosentilla.

Kasvavia aloja ovat etenkin luokka ”muut urheilutoiminta”, jossain määrin yhtiötetyt urheiluseurat sekä kuntokeskukset, joissa tosin työvuosien määrä näyttää pudonneen vuonna 2019 (kuvio 14).

Muutos on ilmeisesti ollut melko maltillinen edelliseen vuosikymmeneen verrattuna. Gholamzadeh Fasandozin mukaan vuosina 2002–2011 valmistavan teollisuuden työpaikat laskivat hieman

pyöristäen 1300:sta 1000:een. Samaan aikaan palvelualojen 4 300 työpaikkaa lähes kaksinkertaistuivat 8 200. (Gholamzadeh Fasandoz 2016, table 2.¹⁷) Gholamzadeh Fasandozin havaitsema muutoksen voimakkuus saattaa osin johtua siitä, että hän puhuu alan työpaikoista, kun tässä tutkimuksessa on selvitetty henkilötyövuosien määrää ja sen muutosta. Palvelualoilla, kuten personal trainer -alalla, on paljon osa-aikaisia ja muita epätyypillisiä työsuhteita (Ala-Vähälä 2020), mikä saattaa näyttäytyä myös työntekijämäärän voimakkaampana heilahteluna.

Urheiluseurat¹⁸ ja urheilujärjestöt työllistivät vuonna 2018 yhteensä noin 9 900 henkilövuoden edestä, ja niiden palkkasumma oli yhteensä noin 270 miljoonaa euroa. Tiedot on koottu useasta lähteestä. Urheilujärjestöjen osalta palkkasumma on henkilömäärän pohjalta tehty arvio ja kuntien osalta puoles-

17 Taullukosta on laskelmaan otettu valmistavan teollisuudenosalta luokat ”The sporting goods manufacturing” ja ”Manufacturing of bicycles”. Palvelujen osalta on mukaan otettu luokat ”Renting of sports equipment”, ”Ballroom and dance instructors”, Operation of sport arenas and stadiums” ja ”Other sport services”.

18 Tässä tarkoitetaan niitä urheiluseuroja, jotka eivät ole yhtiöittäneet toimintaansa, ja jotka eivät siis sisälly taulukon 11 tietoihin.

taan henkilömäärä on palkkakulujen pohjalta tehty arvio. Laskentaperusteet ja lähteet on selitetty alaviitteissä. Luvuista puuttuvat järjestöjen osa-aikaiset työntekijät (468 henkilöä, Oja ym. 2019), koska ei ole tiedossa, miten suurta henkilötyövuosimäärää osa-aikaisten työ vastaa.

Koski ja Mäenpää (2018) ovat urheiluseurojen osalta päätyneet korkeampaan arvioon. Seuroille lähetetyn kyselyn (otos) pohjalta he arvioivat, että vuonna 2016 urheiluseuroissa oli noin 5 100 palkattua kokopäivätoimista työntekijää, ja 28 500 osa-aikaista työntekijää, mikä kirjoittajien arvion mukaan vastasi karkeasti arvioiden yhteensä noin 10 000 henkilötyövuoden kokonaismäärää. Määrä on todennäköisesti liian suuri, koska Tilastokeskuksen ilmoittama palkkasumma (102 M€, Turunen ym. 2020) ei kata noin suuren henkilötyövuosien määrän vaatimia kuluja.

Taulukko 21. Arvio henkilötyövuosien määristä ja palkkasummista urheiluseuroissa, urheilujärjestöissä ja kuntien liikuntapalveluissa.

	Henkilöstön lukumäärä (htv), yritykset	Palkkasumma, yritykset (M€)
Urheiluseurat ¹⁹	3685	102
Urheilujärjestöt ²⁰	1220 ²¹	33
Kuntien liikuntatoimi ²²	5000	136
Yhteensä	9 905	271

Kun yrityksissä, järjestöissä ja kuntien liikuntatoimissa työskentelevien luvut lasketaan yhteen, henkilötyövuosien määrä on noin 23 600. Kun lukuun lisätään liikunnanopettajien määrä, luku nousee noin 25 000 henkilötyövuoden tasolle. Luku nousee vielä hieman korkeammaksi, jos otetaan mukaan järjestöjen osa-aikaiset työntekijät.

Näiden lisäksi liikuntaan läheisesti liittyvistä aloista urheiluopistot työllistivät vuonna 2019 arviolta 1 128 henkilötyövuoden edestä. Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisessä tiedekunnassa kertyi 185 henkilötyövuotta. Lisäksi neljän ammattikorkeakoulun liikunta-alan koulutus työllisti opettajia

ja muuta henkilökuntaa, mutta sen määrää ei tässä ole mahdollista arvioida. Yhteensä liikunta-alan koulutus työllisti siis vähintään noin 1 300 henkilötyövuoden edestä.

Liikunta-alan eri tehtävissä työskentelevien palkkasumma vuonna 2018 yhteensä noin 734 miljoonaa euroa. Laskelmaan ei sisälly alan koulutus ja koulujen liikunnanopetus, joiden palkkasummista ei ole tilastotietoa.

EuroStat-tilastojen²³ mukaan liikuntasektori työllisti vuonna 2018 Suomessa 32 000 ihmistä. Tilastoon laskettu henkilömäärä, ei henkilötyövuosia. Edellä esitetty arvio alalla tehtyjen henkilötyövuosien määrä on olennaisesti pienempi (noin 24 000). EuroStat-tilastojen perusteella voikin arvioida, että liikuntasektorilla on paljon osa-aikaisia, vähäisiä tuntimääriä tekeviä työntekijöitä. EuroStat-lukujen perusteella liikunnan piirissä työskentelevien määrä on voimakkaasti kasvanut: vuonna 2010 liikunta työllisti 23 500 ihmistä, vuonna 2018 yllä mainitut 32 000. Alalle kokonaan tai osittain työllistyneiden määrä on siis kasvanut yli kolmanneksella.

6.5 Liikuntaan liittyvän talouden tuottamat verotulot

Liikunnan talouden valtiolle ja kunnille tuomaa verokertymää ei voi käytössä olevilla lähteillä arvioida tarkkaan, joten seuraavat laskelmat ovat karkeita arvioita. Kuten veikkaustuottoja käsiteltäessä, tämänkään luvun tarkoituksena ei ole vaatia, että valtion ja kuntien pitäisi tukea liikuntaa samalla rahamäärällä kuin mitä liikuntaan liittyvä toiminta tuo niille verotuloja. Tavoitteena on pelkästään osoittaa liikuntaan liittyvän taloudellisen toiminnan merkitys julkiselle taloudelle.

Liikunnan talouden edellisessä alaluvussa esitelty palkkasumma on yhteensä noin 740 M€. Jos oletetaan, että liikunnan alalla työskentelevien vuotuiset palkkakustannukset ovat henkilöä kohden noin 28 000 euroa²⁴, voidaan karkeasti arvioida, että maksetuista palkoista kertyy valtiolle, kunnille ja

¹⁹ Turunen ym. 2020.

²⁰ Henkilöstön lukumäärä: Oja ym. 2019. Palkkasumma laskettu olettamalla, että järjestöjen palkkakustannukset ovat henkeä kohden samat kuin urheiluseuroilla. Järjestöjen osalta laskelmassa ei ole mukana osa-aikaisia työntekijöitä.

²¹ Muista poiketen tässä ilmoitetaan päätoimisten työntekijöiden määrää.

²² Palkkamenojen lähde: Tilastokeskus, kuntien tilinpäätöstiedot. Henkilöstön lukumäärä (htv) arvioitu olettaen, että kuntien palkkamenot ovat työntekijää kohden samat kuin urheiluseuroilla.

²³ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sport/data/database>.

²⁴ Luku on saatu jakamalla palkkasumma liikunta-alan arvioidulla henkilövuosimäärällä.

valtiokirkkoille yhteensä noin 65–70 M€ verotulot. Luvussa ei ole mukana opettajien ansioita.²⁵ Todellinen luku on luonnollisesti toinen, koska palkat ovat eri suuruisia, joten veroaste vaihtelee, eikä laskelmaa varten ole käytössä tietoa liikunta-alalla työskentelevien palkkojen jakautumisesta. Luku on siis karkea arvio verotuksen suuruusluokasta.

Liikuntavälineiden vähittäiskaupan arvo oli vuonna 2018 arvonlisävero mukaan lukien noin 1 130,8 M€ (ks. luku 4.1) josta arvonlisäverotulot olivat noin 220 M€ (24 % alv). Liikunnan palvelujen osalta arvonlisävero on osin 10 prosenttia, osin 24 prosenttia, joten arvonlisäverotuotot olisivat alan liikevaihdosta²⁶ (1 182,2 M€) vähintään noin 120 M€ ja enintään 280 M€.

Veikkaus tuloutti valtiolle arpajaisveroa 211 M€. Urheiluveikkauksen ja -vedonlyönnin laskennallinen osuus oli noin 50 M€, jos veron määrän oletetaan vastaavan näiden pelien osuutta Veikkauksen liikevaihdosta.

Liikuntaan liittyvä taloudellinen toiminta toi valtiolle ja kunnille siten vähintään 400–500 miljoonan euron verotulot. Suurin osa kertyi valtion keräämästä arvonlisäverosta, vähintään noin 330 euroa. Valtion liikunnasta saamat verotulot ovat huomattavasti OKM:n kautta jaettavan liikunnan ja urheilun tukea suuremmat.

Kunnat ovat ilmeisesti liikunnan talouden nettomaksajia, sillä kunnallisveron tuotot eivät kata liikunnan käyttötalouden kuluja (noin 550 M€). Laskelmista puuttuvat tosin pienemmät verotuotot, kuten yhteisövero ja kiinteistövero. Samaan aikaan liikunnan puutteesta aiheutuvat julkiset kustannukset, kuten terveydenhuollon menot, rasittivat eniten kuntia. Vuonna 2018 kuntien maksuosuus terveydenhuollon kuluista oli 39,4 prosenttia, kun laskelmassa oli mukana myös yksityiseltä taholta tuleva rahoitus. Valtion osuus oli 23,6 prosenttia.²⁷

Liikunnan kulujen ja tuottojen nettovaikutusta pohditaan tarkemmin yhteenvedossa. Tällöin laskelmiin otetaan mukaan myös muiden kuin opetus- ja kulttuuriministeriön tuki liikunnalle, alan koulutuk-

sen, tutkimuksen ja koulujen liikunnanopetuksen kulut sekä veikkausvoittovarot.

6.6 Sukupuolen suhde liikunnan ja urheilun talouteen

Miesten ja naisten liikuntaharrastukset eroavat luonteeltaan, samoin liikuntaan liittyvä kulutus. Liikunnan kansalaistoimintaa käsittelevässä luvussa tuli esiin, että suurissa lajeissa miesten mestaruussarjojen ja liigojen talous on moninkertainen naisten vastaaviin sarjoihin verrattuna. Onkin luontevaa kysyä, kohdistuvatko liikunnan resurssit tasapuolisesti miehille ja naisille? Eriarvoisuus on luonnollisesti laajempi kuin miesten ja naisten tasa-arvoon tai eri-arvoisuuteen liittyvä kysymys. Se kattaa sukupuolen lisäksi toimintarajoitteiden, sukupuolen, etnisyyden, taloudellisten edellytysten ja esimerkiksi alueellisten erojen vaikutuksen liikuntaan ja urheilu-uraan.²⁸

Sukupuolten välisestä tasa-arvosta on säädetty tasa-arvolaille. Sen tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. (Tasa-arvolaki 1986/609, 1 §.). Laissa säädetään ensisijaisesti miesten ja naisten tasa-arvosta työelämässä. Lakiin vuonna 2005 tehdyn lisäysten mukaan ”*viranomais-
tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista.*”

Lisäyksessä säädetään erikseen, että tasa-arvon edistäminen tulee ottaa huomioon palvelujen saatavuudessa ja tarjonnassa. (Tasa-arvolaki 15.4.2005/232, 4 §.) Vuonna 2008 hyväksytyssä lisäyksessä todetaan, että ”*tavaroiden tai palvelujen tarjoajan menettelyä on pidettävä tässä laissa kiel-*

25 Laskelma on tehty seuraavilla olettamilla: Tiedossa olevia henkilötyövuosia vastaavat vuosiansiot ovat noin 23 000€/vuosi henkilötyövuotta kohden, kun palkkamenoista vähennetään työnantajan sivukulut. Tällä tulotasolla veroprosentti on 11,25. Henkilötyövuosia on luvussa 6.3 mainitut 23 633, kun opettajia ei lasketa mukaan. Lähde: Veronmaksajat, palkansaajan tuloverolaskuri 2018. Veroprosenttiin ei sisälly palkansaajan työeläkevakuutusmaksua (6,35 %) eikä työttömyysvakuutusmaksua (1,9 %). Työeläkevakuutusmaksu ja työttömyysvakuutusmaksu on jätetty laskelmasta pois, koska tarkoituksena on arvioida se verokertymä, jotka ei ole korvamerkitty eläkkeisiin tai työttömyysturvaan. (<https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Laskurit/palkansaajan-tuloverolaskuri-2018/#403db92a>).

26 Tilastokeskuksen liikevaihtoa koskeviin tilastoihin ei sisälly arvonlisäveron määrää.

27 Valtio 24 %, kunnat 39 %, Kela 13 %, yksityinen sektori (yksityiset vakuutusjärjestelmät, kotitaloudet, työnantajat ym.) 24 %.

28 Eriarvoisuudesta liikunnassa ks. Kokkonen & Kauravaara (toim.) 2020.

lettynä syrjintänä, jos henkilö asetetaan julkisella tai yksityisellä sektorilla yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen tarjonnassa sukupuolen perusteella muita epäedullisempaan asemaan”. (Tasa-arvolaki 19.12.2008/1023, 8e §). Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena on edistää sukupuolten välisen tasa-arvon rinnalla laajemmin yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä parantaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 3 §).

Liikuntapolitiikassa lakien vaikutus näkyy esimerkiksi siten, että OKM edellyttää, että yleisavustuksen saajan tulee toiminnassaan edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, sekä noudattaa tasa-arvolaisissa (609/1986) ja yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) säädettyjä työnantajavelvoitteita (OKM 2020). Liikuntalakiin (390/2015) mukaan urheilun piirissä toimivien organisaatioiden on huomioitava yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Vuodesta 2016 lähtien yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma on ollut yksi liikuntajärjestöjen valtionavustuksen määrään vaikuttavista kriteereistä (Saari & Sipilä 2018).

Seuraavassa keskitytään tasa-arvolain hengessä siihen, miten liikunnan rahoitus- ja muut tukijärjestelmät kohtelevat miesten tai naisten liikuntaa. Tavoitteena ei ole selvittää mahdollisia rikkomuksia, vaan tarkastella lyhyesti, miten tasa-arvotilannetta on seurattu, ja millaista tietoa eri selvitykset antavat.

Kysymyksenasettelussa oletuksena on, että ihmiset voidaan jakaa yksiselitteisesti mies- ja naissukupuoleen kuuluviksi. Liikkujien ja urheilijoiden joukossa on kuitenkin myös transsukupuolisia, muunsukupuolisia ja muita, jotka eivät sovi perinteiseen syntymän yhteydessä määriteltyyn binääriseen sukupuolijaotteluun. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintää on tarkasteltu Valtion liikuntaneuvoston vuonna 2012 julkaisemassa raportissa (Kokkonen 2012). Sukupuolensa suhteen perinteisen järjestelmän ”ulkopuoliset” kokivat syrjintää tai hankaluuksia esimerkiksi vessojen, saunojen ja pukuhuonetilojen käytössä. Asian korjaaminen vaatii uudenlaista suunnittelua, ja ongelman huomioonottamista liikuntainvestointeja rahoitettaessa. Syrjinnän aiheuttama pahoinvointi voi vaikuttaa ihmisen terveyteen ja toimintakykyyn. Tällä puolestaan on oma talouteen liittyvä vaikutuksensa.

Liikunnan taloutta miesten ja naisten tasa-arvon näkökulmasta on tarkasteltu Aikion (2016) opinnäytteessä, joka perustuu Aallon (2001) vuoden 1998 tilannetta käsitelleen tutkimuksen seuran-

taan. Suomi ym. (2012) ovat arvioineet liikunnan tasa-arvoa liikuntapaikkatarjonnan näkökulmasta. OKM on julkaissut useampia selvityksiä sukupuolten tasa-arvosta liikunnassa ja urheilussa. Näistä viimeisimpiä ovat liikunta ja tasa-arvo -selvitykset vuosilta 2011 ja 2018. (Turpeinen ym. 2018 ja Turpeinen ym. (toim.) 2018). Myös Aikion tutkimus on OKM:n rahoittama. Liikunnan tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä on käsitelty aiemman tutkimuksen pohjalta myös esimerkiksi Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2014 -asiakirjassa (Valtion liikuntaneuvosto 2014).

Suomi ym. (2012) arvioivat liikunnan tasa-arvoa siitä näkökulmasta, tarjoaako liikuntapaikkarakentaminen ihmisille tasavertaiset mahdollisuudet liikunnan harrastamiseen. Tutkijoiden mukaan liikuntapaikkarakentaminen oli 2000-luvulla tukenut naisten liikuntaharrastuksen kasvua. Vaikeampi ongelma liittyi alueelliseen tasa-arvoon. Osalla alueita taloudelliset resurssit eivät riittäneet liikuntapaikkaverkoston ylläpitoon tai puutteiden korjaamiseen.

Aikion (2016) mukaan kaksi kolmannesta urheiluseurojen ja lajiliittojen toiminnan volyymin palvelee miesten urheiluharrastusta. Naiset puolestaan käyttävät enemmän kaupallisia liikuntapalveluja. Aikio arvioi työpaikkaliikunnan ja kuntien tarjoamien palvelujen kohdistuvan melko tasapuolisesti miehille ja naisille. Naisten osuus liikunnan kokonaiskuluista Suomessa oli hieman alle viidenkymmenen prosentin ja miesten vastaavasti hieman päälle. Aikion mukaan naisten osuus liikunnan ja urheilun rahoituksesta oli kasvanut kaikilla tutkimuksen osa-alueilla verrattuna vuoden 1998 tilanteeseen, ja suurinta kasvu oli ollut kuntien liikuntapalveluissa.

Vuosien 2011 ja 2018 tasa-arvoselvityksissä tarkastellaan liikunnan taloutta vain suppeasti. Vuoden 2011 selvitys käsittelee järjestöjen taloutta sekä miesten ja naisten liikunnan kulutusta, mitä on esitelty jo edellisissä luvuissa. Keskeinen havainto tämän selvityksen kannalta on, että naisten osuus huippu-urheiluapurahojen saajista on jonkin verran miehiä pienempi. Vuoden 2011 selvityksen mukaan naiset saivat huippu-urheilun suurista apurahoista 43 prosenttia ja pienistä apurahoista 15 prosenttia. Vuosina 2006–2017 naisten osuus apurahan saajista on vaihdellut 36–45 prosentin välillä ollen korkeimmillaan vuonna 2006. (Turpeinen ym. 2018; Turpeinen ym. 2011.)

Osa suuremmista kaupungeista on teettänyt liikuntapalvelujen tasa-arvoselvityksiä, jotka sivuavat

osin liikunnan talouden tasa-arvokysymyksiä. Arvioita on tehty ainakin Helsingissä (Kurki 2018), Vantaalla (Vantaan kaupunki 2018), Jyväskylässä (Jyväskylän kaupunki 2019) ja Oulussa (Oulu 2019). Helsingissä (Kurki 2018) liikunnan vakiovuorot kohdentuivat miehille ja naisille lähes tasan. Koska tyttöjä oli seuraharrastajissa poikia vähemmän, harrastajamäärään verrattuna tytöille kohdentui liikuntavuoroja enemmän kuin pojille. Myös toiminta-avustukset jakautuivat sukupuolittain tasaisesti, jos huomioon otetaan harrastajamäärät.

Eri urheilulajit olivat tilojen suhteen jossain määrin eriarvoisessa asemassa, koska tiloja koskevat vaatimukset vaihtelevat lajeittain. Sekä mies- ja naisennemistöisten että sukupuolijakaumaltaan tasaisten seurojen edustajat suhtautuivat kriittisesti tilatarjontaan. Arvion mukaan kriittinen asenne oli yhtä suuri niin nais- kuin miesvaltaisissa seuroissa, joten tilojen tarjonnassa ei ole sukupuoleen perustuvaa vinoumaa.

Vantaalla seuroille jaettu tuki vastasi pääpiirteittäin naisten ja miesten osuutta seuratoiminnassa. Uimahallien ja kuntosalien käyttäjäkunta oli miesvaltaista, mutta arviointiin liittyneet selvitykset eivät viitanneet naisten olevan palveluihin tyytymättömiä. Miehet ja pojat käyttivät sisäliikuntapaikkoja hieman naisia enemmän (54 % vs. 46 %). Luvut vaihtelivat hieman liikuntapaikan mukaan, koska eri paikat palvelivat erityyppisiä urheilulajeja. Jäähallien käyttäjäkunta oli huomattavan miesvaltainen²⁹ (64 % vs. 36 %). Raportin mukaan jääurheilu ylipäätään on miesvaltaista: lisenssiurheilijoista 78 prosenttia on miehiä ja 22 prosenttia naisia.

Oulussa toteutettu arviointi kattoi palvelujen hinnoittelun, vuorojaon periaatteet sekä avustukset (Leinonen 2018). Hinnoittelulla on Oulussa pyritty suosimaan ikääntyneiden ja nuorten liikun-

taa. Tilastojen perusteella ikääntyneistä naiset käyttivät enemmän liikuntapalveluja, joten eläkeläiskortti on tukenut naisten liikuntaa. Koska käyttäjätiedoissa ei muuten rekisteröidä sukupuolta, hinnoittelun vaikutusta miesten ja naisten palvelujen käyttöön ei ole muuten mahdollista arvioida.

Jaettaessa liikuntavuoroja nuorille yhtenä ohjausperiaatteena on Oulussa sukupuolten tasa-arvo. Muuten vuorojaon periaatteet eivät ota kantaa miesten ja naisten tasa-arvoon. Vuorojen käytöstä ei myöskään ole tehty erillistä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustarkastelua. Toisaalta tavoitteena on, että vuoroja on tarjolla mahdollisimman monenlaisille käyttäjäryhmille. Käytettävissä olevien tilastojen perusteella ei voida arvioida sitä, miten liikunta-avustukset ovat tukeneet Oulussa miesten liikuntaa ja naisten liikuntaa.

Jyväskylässä tuli esiin, että liikuntaseurojen avustusjaosta ei voi tehdä johtopäätöksiä tilastoinnin puutteiden vuoksi. Liikuntavuorot on kaupungissa jaettu pääpiirteittäin tasapuolisesti arvioitaessa asiaa eri urheilulajien sukupuolijakaumista käytössä olevan tiedon pohjalta.

Sukupuolivaikutusten arvioinnit kertovat, että asian seuraaminen edellyttää kunnilta tarkempaa tilastointia. Tuloksia varovasti tulkiten voi sanoa, että kuntien palvelujen arvioinnit eivät tuoneet esiin selvää eriarvoisuutta miesten ja naisten välillä. Vastavaan tulokseen viittaa myös Suomen ja kumppanien tutkimus (Suomi ym. 2012.)

Kilpa- ja huippu-urheilun tilanne näyttää olevan toinen. Naiset ja tytöt harrastavat seuroissa urheilua ja kilpaurheilua miehiä ja poikia vähemmän. Miesten mestaruussarjojen ja liigojen talouden volyymi on suurten lajien osalta huomattavasti naisten vastaavia sarjoja suurempi. Naiset saavat myös hieman harvemmin urheilija-apurahoja kuin miehet.

29 Jääaikaa käytetään jääkiekon lisäksi muihinkin lajeihin, kuten taitoluisteluun, joka ei ole joukkuelaji, ja jota todennäköisesti harrastetaan joukkuelajeja pienemmissä ryhmissä. Tämän tyyppiset lajikohtaiset erot voivat vaikuttaa käyttäjien sukupuolijakaumaan.

7. Yhteenveto

7.1 Liikunnan talouden volyymi

Selvitys luo käytettävissä olevan tiedon pohjalta kokonaiskuvan liikunnan talouden volyymista sekä rahoituksen että tavaroiden ja palvelujen tarjonnan näkökulmasta. Taulukkoihin 22 ja 23 on koottu tulokset molemmista näkökulmista kerätyistä tiedoista. Luvut on saatu useista erityyppisistä lähteistä ja perustuvat osin laskelmiin. Tämän vuoksi tulosta kannattaa ajatella karkeana suuruusluokka-arviona, ei tarkkana ”kirjanpidollisena” lukuna.

Liikunnan talouden ydinalueen volyymi oli selvityksen perusteella vuonna 2018 noin 3 miljardia

euroa, kun asiaa tarkastellaan rahoituksen näkökulmasta (taulukko 22). Kun laskelma tehdään tavaroiden ja palvelujen tarjonnan näkökulmasta, arvio on suurempi, 4,5–4,6 miljardin euron luokkaa (taulukko 23). Periaatteessa tulosten pitäisi olla samat, eli kaupan arvon olisi oltava sama kysyt- tiinpä sitä ostajalta tai myyjältä. Erot johtuvat osin lähdetietojen epätarkkuudesta; osin siitä, että las- kettaessa talouden volyymia palvelujen ja tavaroi- den tarjoajien näkökulmasta osa liiketoiminnasta tulee laskelmiin mukaan kahteen tai useampaan kertaan. Luvuissa on siis päällekkäisyyttä, mihin palataan tuonnempana.

Taulukko 22. Liikunnan rahavirrat: rahoituksen näkökulma (M€, luvut pyöristetty lähimpään kymmeneen miljoonaan euroon).

Rahoittaja	Rahoitus M€
OKM, tuki liikunnan kansalaistoimintaan, huippu-urheiluun, liikunnallisen elämäntavan edistämiseen sekä liikunnan ja urheilun suurtahtumiin	70
OKM, liikunnan valtionosuudet kunnille	20
Kunnat, oman toiminnan nettorahoitus (550,6 M€), josta vähennetty seura-avustukset (53,9 M€)	500
Kuntien liikunta-avustukset seuroille ja muille toimijoille	50
Valtio, koulujen liikunnanopetus	30
Kunnat, koulujen liikunnanopetus	60
Kotitalouksien kulutus: liikuntavaatteet ja -välineet, palvelut	1 240
Yritykset, työpaikkaliikunnan tuki	440
Yritykset, urheilun sponsorointi	160
TV-yhtiöt; kansallisten liigojen ja sarjojen televisiointioikeudet	20
Liikunnan investointien rahoitus (sisältää valtion investointituen)	300
Liikuntavälineiden ja tarvikkeiden vienti	160
Yhteensä	3 050

Taulukko 23. Liikunnan rahavirrat: liikuntavälineiden, -tarvikkeiden ja palvelujen tuotannon näkökulma.

Käyttäjä	Palvelujen ja tavaroiden tuotanto, M€
Kunnat, palvelujen volyymi ¹ , josta tulorahoituksella n. 160M€	670
Kunnat, koulujen liikunnanopetuksen järjestäminen	90
Yritykset, vähittäiskaupan arvo, vaatteet, jalkineet ²	710
Yritykset, vähittäiskaupan arvo, liikuntavälineet	420
Liikunnan lajiliitot, menot	160
Seurat, arvio menoista	800
Liigat ja sarjat, liikevaihto, tulojen perusteella tehty arvio	200
Yritykset, liikunnan palvelujen liikevaihto	1 180
Liikunnan investointien toteutus ³	300
Yhteensä	4 530

1 Palvelujen volyymista vähennetty liikunta-avustukset järjestöille.

2 Vähittäiskaupaan sisältyy urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden maahantuonti.

3 Investointien rahoitukseen perustuva arvio.

Urheilu- ja liikuntaseurojen talouden volyymi on arvioilta 800 miljoonaa euroa. Suurin osa (70 %) seuroista on alle 150 jäsenen seuroja, joiden toiminta perustuu lähinnä vapaaehtoistyöhön, eikä tuota suuria näkyviä rahavirtoja. Jäsenmäärältään suuremmilla seuroilla toimintaan tulee vapaaehtoisten lisäksi mukaan palkattuja työntekijöitä. Toiminta on ammattimaisempaa, mikä näkyy myös talouden volyymissa.

Liikunnan ja urheilun lajiliitot ovat taloutensa ja toimintansa puolesta hyvin heterogeeninen ryhmä. Kuten seurakentälläkin, talouden volyymista suurimman osan muodostaa muutaman ison järjestön toiminta.

Liikunnan piirin rajaukseen sisältyy kahdentyyppisiä laskelman tulokseen vaikuttavia ongelmia. Ensinnäkin osa yrityksistä jää alan taloudesta näkymättömiin, koska ne eivät ole rekisteröityneet liikunta-alan yritysten toimialaluokkiin. Tämä koskee sekä liikuntavälineitä että alan palveluja tuottavia yrityksiä. Toiseksi osa toimialoista on jouduttu rajaamaan liikunnan ydinalueen ulkopuolelle, koska ne kuuluvat vain rajatuilta osin liikunnan tai urheilun harastuksen piiriin: tällaisia talouden muotoja ovat esimerkiksi veneily, metsästys ja kalastus.

Keskeisin osittain pimentoon jäävä alue lienee hevosalous, jonka liikuntaan ja urheiluun liittyvä toiminta näkyy laskelmassa vain osittain. Luvussa 4.1 arvioitiin aiempien selvitysten pohjalta, että hevosaloussektorin liittyvistä liikunnan palveluista on voinut jäädä noteeraamatta liiketoimintaa noin 300 miljoonan euron edestä.

Edellisessä vuotta 2005 koskevassa arviossa liikunnan talouden volyymiksi saatiin sekä kulutuksen ja rahoituksen että tuotannon näkökulmasta laskien 3,2–3,4 miljardia euroa⁴. Lukuun sisältyvät kulutuksen ja tuotannon osalla veneily, metsästys ja kalastus sekä urheiluveikkaus, mikä nostaa arvion suuruutta suhteessa nykytasoon.

Jos tahdotaan verrata liikunnan taloutta vuonna 2018 yhteismitallisemmin vuotta 2005 koskevaan selvitykseen, kannattaa huomioon ottaa seuraavat luvut:

Liikunta-alan ammatillinen koulutuksen (eritasoilla) ja tutkimuksen kustannukset olivat noin 110 miljoonaa euroa. Muista liikunnalle läheisistä aloista urheiluun liittyvä veikkauksen ja vedonlyönnin volyymi oli totopelit mukaan lukien noin 760

miljoonaa euroa. Kotitaloudet käyttivät metsästyseen, kalastukseen, melontaan ja pieniin veneisiin yhteensä noin 300 miljoonaa euroa.

Edellisessä laskelmassa liikunnan kulutukseen laskettiin mukaan myös urheiluviihde. Television ja internetin kautta välitettävän urheiluviihteen seuraamisen kuluja ei voi erottaa muista kanavamaksuista, mutta todennäköisesti niiden osuus on kymmenien miljoonien eurojen luokkaa. Yle käytti urheiluun liittyviin radio- ja tv-tuotantoihinsa vuonna 2018 noin 50 miljoonaa euroa, minkä kuluttajat maksoivat osana Yle-veroaa.

Liikunnan talouden volyymia voidaan karkeasti verrata kulttuurin talouteen, jota tilastokeskus on seurannut satelliittikirjanpidon avulla. Vuotta 2018 koskevan laskelman mukaan kulttuurin talouden volyymi oli tuolloin noin 6,7 miljardia euroa (Tilastokeskus, Kulttuurin satelliittitilinpito). Liikunnan talouden volyymi on siis vähintään liki puolet kulttuuriin liittyvän talouden volyymista. Ero riippuu luonnollisesti siitä, mitä asioita luetaan liikunnan talouden piiriin, ja osin myös nyt tehtyihin laskelmiin liittyvistä epätarkkuuksista.

7.2 Mikä selittää laskelmien erilaiset tulokset?

Tarkasteltaessa liikunnan talouden volyymia toisaalta rahoituksen, toisaalta tavaroiden ja palvelujen tuotannon näkökulmasta, luvuissa oli pienimmilläänkin hieman yli miljardin euron ero. Ero liittyy etenkin palvelujen rahoitusta ja toisaalta tuotantoa koskeviin lukuihin. Selvityksen perusteella valtio avusti liikunnan kansalaistoimintaa ja kuntien toimintaa yhteensä 90 miljoonalla eurolla. Yritykset tukivat työntekijöidensä liikuntaa ja sponsorivat urheilua yhteensä noin 600 miljoonalla eurolla. Kotitaloudet puolestaan kuluttivat liikunnan palveluihin noin 360 miljoonaa euroa. Televisioyhtiöt maksoivat tv-oikeuksista vähintään noin 20 miljoonaa euroa.

Eri tahot rahoittivat liikunnan kansalaistoimintaa, kilpaurheilua ja yritysten henkilöstölleen tarjoamia liikunnan palveluja yhteensä siten vähintään noin 1,1 miljardin euron edestä. Samaan aikaan liikunnan järjestöjen, liigojen ja seurojen, ja toisaalta liikunnan palveluja tarjoavien yritysten toiminnan volyymi lisättynä kuntien tulorahoituksella oli

⁴ Vuoden 2018 rahan arvon mukaan. Kuluttajahintaindeksi 2005=100.

yhteensä noin 2,5 miljardia euroa. Mistä yritykset, seurat, järjestöt, liigat ja mestaruussarjat saivat puuttuvat noin 1,4 miljardia?

Palvelujen rahoituksen ja toisaalta yritysten ja järjestöjen toiminnan volyymin keskeisin selittäjä lieinee johdannossa mainittu liikuntasektorin sisäinen liiketoiminta. Sisäistä liiketoimintaa on esimerkiksi se, kun seurat tilittävät osan tuloistaan lajiliitoille sekä maksavat hallien käyttövuoroista ja muista palveluista. Samalla tavoin liikunta-alan yrityksillä voi olla erilaisia alihankinta- ja yhteistyösuhteita, joihin liittyy rahaliikennettä. Siksi liikuntasektorin sisällä tuleva raha näkyy useamman yrityksen tilinpäätöksessä.

Toinen 1,4 miljardin euron eron selittäjä voi olla se, että liikunnan palvelujen rahoitus on arvioitu liian pieneksi. On mahdollista, että kotitaloustutkimuksen vuotta 2016 luvut eivät kata kaikkea liikunnan kulutusta. Kotitaloustutkimukseen perustuva arvio ei välttämättä myöskään tuo esille vuosien 2017–2018 kasvua. Laskelma yritysten tuesta työpaikkaliikuntaan on tehty hieman alaspäin pyöristäen, ja myös televisioyhtiöiden maksut televisiointioikeuksista on arvioitu varovaisesti.

7.3 Liikunnan työllistävä vaikutus ja verotulot julkiselle sektorille

Liikunta ja urheilu työllistivät vuonna 2018 noin 25 000 henkilötyövuoden edestä. Lukuun on laskettu mukaan seuroissa ja järjestöissä toimivat, liikunta-alan yritysten työntekijät, kuntien liikuntatoimissa työskentelevät sekä koulujen liikunnanopettajat. Luku on vähimmäisarvio, sillä siitä puuttuu liikunnan järjestöjen osa-aikaisten työntekijöiden työpanos. Eurostat-tilastojen mukaan liikunta-alalla oli tuohon aikaan yli 30 000 työntekijää. Luku on huomattavasti henkilötyövuosia suurempi, mikä viittaa siihen, että ala työllistää paljon osa-aikaisia työntekijöitä.

Valtio tuki vuonna 2018 liikuntaa opetus- ja kulttuuriministeriön kautta noin 170 miljoonalla eurolla, ja muiden ministeriöiden kautta noin 160 miljoonalla eurolla (vähimmäisarvio). Lisäksi valtio käytti liikunnan alan tutkimukseen, ammatilliseen koulutukseen ja koulujen liikunnanopetukseen noin 80 miljoonaa euroa, eli valtion panos liikuntaan oli laajasti rajaten yhteensä vähintään noin 410 miljoonaa euroa.

Samaan aikaan valtio tuloutti urheiluun ja hevosurheilun veikkaustuottoja yhteensä noin 170 miljoonan euron edestä, arpajaisveroa urheiluveikkauksen ja toton osalta noin 50 miljoonaa euroa, sekä liikunnan palvelujen ja välineiden myynnistä kertynyttä arvonlisäveroa vähintään noin 330 miljoonaa euroa – yhteensä noin 500 miljoonaa euroa. Lisäksi valtio ja kunnat keräsivät tulo- ja kunnallisveroina hyvin karkeasti arvioiden noin 65–75 miljoonaa euroa, josta suurin osa meni todennäköisesti kunnille. Liikuntatoiminnasta kunnille aiheutuneet kulut olivat noin 550 miljoonaa euroa.

Luvut ovat osin karkaita arvioita, mutta vaikuttaa siltä, että valtio on liikunnan taloudessa nettohyödynsaaja, kun taas kuntasektori on maksaja. Kuntien osalta laskelmista puuttuvat pienemmät verotuotot, kuten yhteisö- ja kiinteistövero, mutta ne tuskin muuttaisivat laskelman lopputulosta.

Kuntien tilannetta arvioitaessa on otettava huomioon myös, että liikunnan puutteesta aiheutuvat julkiset kustannukset, kuten terveydenhuollon menot, rasittivat eniten kuntia. Luvussa 6.5 tuli esiin, että vuonna 2018 kuntien maksuosuus osuus terveydenhuollon kuluista oli 39 prosenttia ja valtion 24 prosenttia. Terveydenhuollon kustannusten kulku muuttunee sote-uudistuksen myötä, mutta tätä kirjoitettaessa tilanne on avoin.

7.4 Tutkimustarpeita ja kehittämisehdotuksia

Tämä raportti on toivon mukaan askel kohti tilastointijärjestelmää, jossa liikunnan talous määrääjain arvioidaan sekä rahoituksen että tavara- ja palvelutuotannon näkökulmasta. Selvitystä varten tehty työ paljasti useita tiedon tarpeita. Urheiluseurojen toiminnan talous on edelleen melko tuntematon alue, samoin niiden piirissä toimivien yksittäisen joukkueiden talous. Työnantajien rooli työntekijöiden liikunnan tukemisessa vaatii myös tarkempaa seuranta.

Tavaroiden ja palvelujen toiminnan volyymi on tässä selvityksessä arvioitu lähinnä markkinoille tulevien lopputuotteiden arvon perusteella, mikä johtaa rahavirtojen laskemiseen osin kahteen kertaan. Jos käytettävissä oleva tilastodata sen sallii, uusissa selvityksissä tai tilastojulkaisuissa on parempi analysoida erikseen kunkin toimijan tuottamaa lisäarvoa.

Kirjallisuus

- Aalto, P. 2001.** Naisten liikuntatalous Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Liikunta-suunnittelun ja hallinnon pro gradu tutkielma. 2001.
- Aarresola O. 2021.** Esitelmä Seuratietokannan julkaisun yhteydessä.
- Aarresola O., Itonen H., Salmikangas A-K., Mäkinen J. 2019.** Liikunnan ja urheilun vapaaehtoistyö.
- Aarresola, O. & Mäkinen, J. 2012.** Liikuntajärjestöjen tuloso-
hjaus. Teoksessa J. Mäkinen (toim.) Liikuntajärjestöjen
toimialaselvitys. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja
2012:6, 38–51.
- Aikio, J. 2016.** Suomalainen liikuntatalous sukupuolinäkö-
kulmasta ja resurssien jakautuminen. Opinnäytetyö.
Liikunnan ylempi ammattikorkeakoulututkinto.
Liikunta-alan kehittämisen ja johtamisen koulutusoh-
jelma, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.
- Ala-Vähälä, T. 2008.** Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005.
Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä
2008:19.
- Ala-Vähälä, T. 2018.** Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa
2017. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja, 2018:3.
- Ala-Vähälä, T. 2020.** Mikä ihmeen PT? Selvitys personal
trainer -alasta Suomessa. Liikuntatieteellisen Seuran
tutkimuksia ja selvityksiä 17. [https://www.lts.fi/media/
lts_julkaisut/lts_selvityksiä/mikä-ihmeen-pt-selvitys-per-
sonal-trainer-alasta-suomessa.pdf](https://www.lts.fi/media/lts_julkaisut/lts_selvityksiä/mikä-ihmeen-pt-selvitys-personal-trainer-alasta-suomessa.pdf)
- Andreff, W. 2019a.** An Economic Roadmap to the Dark
Side of Sport. Volume I: Sport Manipulations. Palgarve
Pivots in Sports Economics. Palgarve Macmillan.
- Andreff, W. 2019b.** An Economic Roadmap to the Dark
Side of Sport. Volume II: Corruption in Sport. Palgarve
Pivots in Sports Economics. Palgarve Macmillan.
- Andrews, D.L. 2004.** Sport in the Late Capitalist Moment.
in T. Slack (ed.) The Commercialisation of Sport. New
York: Routledge, pp. 3–29.
- Blomqvist, M., Mononen, K., Koski, P., Kokko, S. 2019.**
Urheilu ja seuraharrastaminen. Teoksessa Kokko, S. ja
Martin, L. (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäyty-
minen Suomessa. Liitu-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion
liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.
- Bourg, J-F & Gougnet, J-J. 2010.** The Political Economy of
Professional Sport. New Horizons in the Economics of
Sport. Cheltenham; Edward Elgar Publishing Limited.
- European Commission. 2018.** Study on National Sport
Satellite Accounts (SSAs) in the EU – Technical Support
at National Level. Final Report. European Commission,
Sport.
- European Commission. 2016.** Study on national Sport
Satellite Accounts (SSAs) in the EU. European
Commission, Sport.
- EY 2019a.** Katsaus SM-liigaseurojen taloudelliseen tilanteeseen. Kaudet 2017/2018 ja 2018/2019. [https://assets.ey.
com/content/dam/ey-sites/ey-com/fi_fi/pdf/katsaus-lii-
ga-seurojen-taloudelliseen-tilanteeseen.pdf](https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/fi_fi/pdf/katsaus-liiga-seurojen-taloudelliseen-tilanteeseen.pdf). Luettu
23.3.2021
- EY 2019b.** Hur mår svensk elithockey? En analys av den
finansiella ställningen i SHL 2018/2019. [https://assets.
ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/sv_se/news/2019/9/
b19016se-hockeysrapporten_final.pdf](https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/sv_se/news/2019/9/b19016se-hockeysrapporten_final.pdf). Luettu 2.4.2021.
- EY 2020a.** Katsaus SM-liigaseurojen taloudelliseen tilanteeseen. Kaudet 2018/2019 ja 2019/2020. [https://www.ey.
com/fi_fi/assurance/liigaraportti-2020](https://www.ey.com/fi_fi/assurance/liigaraportti-2020). Luettu 23.3.2021.
- EY 2020b.** Hur mår svensk elitfotboll? En analys av den
finansiella ställningen i Allsvenskan 2019. [https://assets.
ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/sv_se/](https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/sv_se/)
[news/2020/04/ey-b20006se-fotboll-2019-final.pdf](https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/sv_se/news/2020/04/ey-b20006se-fotboll-2019-final.pdf).
Luettu 3.4.2021.
- Gholamzadeh Fasandoz, H. 2016.** Sport as an Industry in
Finland. Exploring the Economic Significance,
Contributions, and Development of the Sport Sector as
an Industry. Studies in sport, physical education and
Health 240. University of Jyväskylä.
- Huikari, S., Juntila, H., Ala-Mursula, L., Jämsä, T.,
Korpelainen, R., Miettunen, J., Svento, R., Korhonen,
M. 2021.** Leisure-time physical activity is associated with
socio-economic status beyond income – Cross-sectional
survey of the Northern Finland Birth Cohort 1966 study.
Economics and Human Biology 41 (2021).
- Isoniemi, H., Isoniemi, T. 2019.** Suomen kuntien ja
kuntayhtymien rakennusten reaaliarvojen, korjausvelan ja
perusparannustarpeen määrittäminen ja laskenta v. 2019.
Opetus- ja kulttuuriministeriö, lipas-aineisto, toukokuu
2020.
- Itonen, H., Laine, A. (toim.). 2015.** Liikunta yhteiskunnal-
lisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto, Liikuntakasvatuksen
laitos, tutkimuksia 1/2015.
- Jyväskylä (s.a.) Valtuustoaloite.** Liikunta- ja urheiluseurojen
tukimuotojen sukupuolivaikutusten arviointi. Ei
päiväystä. Todennäköinen julkaisu vuosi 2019.
- Kajava O., Saarinen A. & Räsänen P. 2017.** Liikuntakulut
eri koulutusryhmissä vuosina 1985–2012. Liikunta &
Tiede 54 (1), 68–74.
- Kantomaa, M., Jaako, J., Tammelin, T. 2014.** Sosioekon-
omisen aseman yhteys nuorten liikunnan harrastamiseen
– tuloksia suomalaisista seuranta tutkimuksista. Teoksessa
”Mikä maksaa”. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja
2014:2.
- Kari, J. 2015.** Mitä tiedämme liikunnan ja työurien välisistä
yhteyksistä? Liikunta ja tiede 52 (6).
- Kari, J. 2018.** Liikunta elämäntulossa ja työurat. Liikunta ja
tiede 55, 1/2018.
- Ketola, A. 2020.** Maksullisten urheilukanavien kuluttajien
profiili, motiivit ja arvostukset Suomessa – Tapauskohtai-
sessa tarkastelussa Ruutu+ -palvelun tilaajat. Liikunnan
yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma. Liikuntatieteiden
tiedekunta, Jyväskylän yliopisto.
- Kokkonen, J., Kauravaara, K. (toim.). 2020.** Eriarvoisuuden
kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu
nro 175. [https://www.lts.fi/media/lts_julkaisut/julkaisut/
eriarvoisuuden-kasvot-liikunnassa/eriarvoisuuden-kas-
vot-liikunnassa-artikkelikokoelma.pdf](https://www.lts.fi/media/lts_julkaisut/julkaisut/eriarvoisuuden-kasvot-liikunnassa/eriarvoisuuden-kasvot-liikunnassa-artikkelikokoelma.pdf)
- Kokkonen, M. 2012.** Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen
syryntä liikunnan ja urheilun parissa. Valtion liikuntaneu-
voston julkaisuja 2012:5.
- Koponen, P., Borodulin, K., Lundqvist, A., Sääksjärvi, K.,
Koskinen, S. (toim.). 2018.** Terveys, toimintakyky ja
hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017-tutkimus.
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti, 4/2018.
- Koski, P. & Mäenpää P. 2016.** Suomalaiset liikunta- ja
urheiluseurat muutoksessa 1986–2016. Opetus- ja
kulttuuriministeriön julkaisuja 25.
- KPMG 2015.** Jääkiekon vaikutus Suomen talouteen ja
työllisyyteen. Selvitys. KPMG.
- Kurki, K. 2018.** Liikunnan seuratuksen sukupuolivaikutusten
arviointi. Helsingin kaupunki, kulttuurin ja vapaa-ajan
toimiala, liikunnan palvelukokonaisuus. 2018.
- Laine, A. 2015.** Liikunta- ja urheilualan yritys kenttä.
Teoksessa Itonen, H., Laine, A. (toim.) (Liikunta
yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto,
Liikuntakasvatuksen laitos, tutkimuksia 1/2015.

- Laine, A. 2017. Finland: The Importance of the Private Sport Sector Has Increased in the 2000s. Teoksessa Laine, A. ja Vehmas, H. (toim.) *The Private Sport Sector in Europe: A Cross-National Comparative Perspective*, Springer.
- Laine, A., Vehmas, H. 2020. Fitness in Finland: Departments Stores of Healthy Life Styles. Teoksessa Schreeder, J., Vehmas, H., Helsen, K., *The Rise and Size of the Fitness Industry in Europe. Fit for Future?* Palgrave Macmillan, 2020.
- Laine, A., Vehmas, H. 2021. Kuntosalitreenei – maailmanluokan trendi. *Liikunta ja tiede* 58 (2).
- Laki sähköisen viestinnän palveluista 2014/917.
- Laki televisio- ja radiotoiminnasta 1998/744.
- Lehtonen, K. 2017. Muuttuvat rakenteet – staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteelliset muutokset 2008–2015. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 331. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus. <https://www.likes.fi/wpcontent/uploads/2020/03/2619-Lehtonen-vaitoskirja-web.pdf>
- Leinonen, E. 2018. Sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi, Oulun Kaupunki, Liikuntapalvelut. Koulutusvain Oy, Raportti 11/2018.
- Liikanen, E., Hyssälä, L., Kivistö, K., Soininvaara, O., Wideroos, U.-M., Pekkarinen, T. (siht.) 2021. Suomalaisen rahapelijärjestelmä muutoksessa. Tulevaisuuden vaihtoehtoja. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:12.
- Liikuntalaki 2015. 390/2015. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>
- Lith, P. 2013. Urheilu- ja liikuntaklusteri. Raportti liikuntapalvelujen kysynnästä ja tarjonnasta, yritystoiminnasta ja yritysten taloudellisesta asemasta. Verohallitus. Harmaan talouden selvitysyksikkö. Ilmiöselvitys 5/2013.
- Martin, L., Suomi, K., Kokko, S. 2019. Liikuntatilaisuudet. Teoksessa Kokko, S. ja Martin, L. (toim.) *Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. Liitu-tutkimuksen tuloksia 2018*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.
- Mononen, K., Blonqvist, M., Hakamäki, M., Laine, K., Mäkinen, J. 2019. Liikunnan ja urheilun harrastaminen. Teoksessa Mäkinen, J. (toim.) *Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018*. Kihun julkaisusarja nr 67. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2019_jar_aikuisvest_sel71_85829.pdf.
- Mäkinen J. (toim). 2012. Liikuntajärjestöjen toimialaselvitys. Valtion liikuntaneuvoston julkaisusarja nr 6.
- Mäkinen J. (toim.) 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. Kihun julkaisusarja nr 67.
- Mäkinen, J. 2019. Resurssit ja kulkeminen. Teoksessa Mäkinen, J. (toim.) *Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018*. Kihun julkaisusarja nr 67.
- Mäkinen, J. 2012. Järjestöjen talous. Teoksessa Mäkinen J. (toim.) *Liikuntajärjestöjen toimialaselvitys*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:6, 52–85.
- Oja, S., Lämsä, J., Vihinen, T., Lehtonen, K. 2019. Tasa-arvo valtakunnallisissa ja alueellisissa liikuntajärjestöissä. Tiivistelmä. Jyväskylä: Likes-tutkimuskeskus ja Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU, yhteisjulkaisu.
- OKM 2018. Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020–2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:42.
- OKM 2020a. Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:5.
- OKM 2020b. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Yleisavustuksen ehdot ja rajoitukset. <https://minedu.fi/documents/1410845/4121355/YA+ehdot+syksy+2020.pdf>
- Olympiakomitea. 2017. Henkilöstöliikuntabarometri 2017. Olympiakomitean julkaisusarja 9/2017.
- OPH 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus 2014.
- OPH 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet, Opetushallitus 2015.
- OPH 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet, Opetushallitus 2019. (Voimassa 1.8.2021 alkaen.)
- Oulu 2019. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo Oulun kaupungin toiminnassa. https://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=340e68ae-23d3-41a6-89a8-15148a4c-c045&groupId=52058.
- Pohjois-Suomen aluehallintovirasto. 2020. Peruspalvelujen arviointi 2019. <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen>.
- Puronaho, K. 2014. DROP-OUT vai THROW-OUT? Tutkimus lasten ja Nuorten liikuntaharastusten kustannuksista. Teoksessa "Mikä maksaa". Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014:2
- Saari, A., Ala-Vähälä, T. 2021. Liikkujakyselyn tulokset. Teoksessa : Saari, A. (toim.). *Liikuttaako? Toimintarajoitteille suunnatun liikkujakyselyn ja seurantakyselyn raportti*. Suomen Paralympiakomitea, raportti 1/2021. Verkkojulkaisu: https://www.paralympia.fi/images/tiedostot/liikuttaako_raportti.pdf.
- Saari, A., Sipilä, V. 2018. Vammaisuus, terveydentila ja toimintakyky liikuntajärjestöjen yhdenvertaisuussuunnitelmissa. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry, 2018. <https://www.paralympia.fi/images/tiedostot/Raportit/yhdenvertaisuusraportti-1.pdf>.
- Seuratietokanta 2021. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus, www.seuratietokanta.fi
- Sponsor insight. 2016. Sponsorimarkkina. https://www.sponsorinsight.fi/uploads/1/1/1/0/11102604/sponsorointimarkkina_2015___sponsor_insight_finland_1.pdf.
- Sponsor insight. 2017. Markkinaraportti 2016. https://www.sponsorinsight.fi/uploads/1/1/1/0/11102604/sponsorointimarkkina_2017.pdf.
- Sponsor insight. 2018. Sponsorointibarometri 2017. https://www.sponsorinsight.fi/uploads/1/1/1/0/11102604/sponsorointibarometri_2017_master_002_1.pdf.
- Sponsor Insight. 2019. Sponsorointibarometri 2018. <https://spot.fi/sponsorointibarometri-2018-juhlavuoden-jalkeen-odotettu-notkahdus-orgaaninen-kasvu-erittain-vahvaa/>
- Sponsor insight (2020) Sponsorointibarometri 2019. <https://www.sponsorinsight.fi/ajankohtaista.html>.
- Stenbacka W., Mäkinen J., Lämsä J. & Nieminen M. 2018. Liikunnan ja urheilun julkinen tuki ja rakenteet Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Kihun julkaisusarja nr 62.
- Storm, R. & Nielsen, K. 2012. Soft budget constraints in professional football. *European Sport Management Quarterly*. Volume 12 (2), 2012, p. 183–201.
- Suomi, K., Sjöholm, K., Matilainen, P., Glan, V., Nuutinen, L., Myllylä, S., Pavelka, B., Vettenranta, J., Vehkakoski, K., Lee, A. 2012. Liikuntapaikkapalvelut ja väestön tasa-arvo. Seurantatutkimus Liikuntapaikkapalveluiden muutoksista 1998–2009.
- Tasa-arvolaki 1986/609. (Myöhemmin lisättyjen kohtien säädösvoimi ja numero ilmoitetaan viitteissä.)

- TEM 2014.** Liikuntaliiketoiminnan ekosysteemin muutokset. TEM raportteja 20/2014.
- Tiihonen, A. 2014.** Liikuntakulttuurin käsitteet muuttuvat ja muuttavat. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja, 2014:6. Verkkojulkaisu https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/Liikuntakulttuurin_kasitteet_muuttuvat_ja_muuttavat_vln_2014_6.pdf.
- Tuomala, M. 2009.** Julkistalous. Helsinki: Gaudeamus.
- Turpeinen S., Hakamäki M., (toim.) 2018.** Liikunta ja tasa-arvo 2017. Katsaus sukupuolten tasa-arvon nykytilaan liikunta-alalla. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:6.
- Turpeinen, S., Jaako, J., Kankaanpää, A., Hakamäki, M. 2011.** Liikunta ja tasa-arvo 2011. Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:33.
- Turunen M., Turpeinen S., Inkinen V. & Lehtonen K. 2020.** Palkkatyö urheiluseuroissa. Urheiluseurat työnantajina 2013–2020. Likes, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 385.
- UEFA 2020.** The European Club Footballing Landscape. Club Licencing Benchmarking Report, Financial Year 2018. https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/OfficialDocument/uefaorg/Clublicensing/02/64/06/95/2640695_DOWNLOAD.pdf. (Luettu 9.2.2021)
- Valtion liikuntaneuvosto 2014.** Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014:4.
- Valtion liikuntaneuvosto 2019.** Ministeriöiden tulokortit liikunnasta ja liikkumisesta. VLN 2019:6.
- Valtion tulo- ja menoarvio 2021.**
- Vantaan kaupunki 2018.** Liikuntapalvelujen sukupuolivaikutusten arviointi 2018. https://www.vantaa.fi/instance-data/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaa/wwwstructure/144115_Liikuntapalveluiden_suvaus_2018.pdf.
- Veikkaus 2019a.** Vastuullisuusraportti 2018. Veikkaus Oy. https://cms.veikkaus.fi/site/binaries/content/assets/dokumentit/vuosikertomus/2018/veikkaus_vastuullisuusraportti_2018_lr.pdf.
- Veikkaus 2019b.** Veikkaus Oy, Tilinpäätös 2018.
- Visit Finland 2020.** Matkailukirjanpito. Matkailun talous- ja työllisyysvaikutukset 2017 – 2018. Visit Finland tutkimuksia, 2020.
- Yleisradio 2019a.** Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna 2018.
- Yleisradio 2019b.** Yleisradio, toimintakertomus ja tilinpäätös 2018.
- Muut lähteet**
- Pantsari, Sofia, Muoti- ja urheilukauppa ry. Sähköpostiviesti 9.12.2020.
- Soinne, Katri. Tilastokeskus. Sähköpostiviesti 7.4.2021
- Virta, Sari. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sähköpostiviesti 11.11.2020.
- Väisänen-Haapanen, Päivi. Kuntaliitto, 20.11.2020.

Liikunnan talous Suomessa vuonna 2018

Liikunnassa ja urheilussa liikkuvat yli kolmen miljardin euron rahavirrat.

Timo Ala-Vähälän, Jari Lämsän, Jarmo Mäkisen ja Sanna Pusan selvitys *Liikunnan talous Suomessa vuonna 2018* antaa yleiskuvan niin liikunnan talouden rahoittajista kuin palveluiden ja hyödykkeiden tuottajista.

Raportti on poikkileikkaus vuoden 2018 tilanteesta. Vertailupohjaa tuo tulosten suhteuttaminen aikasarjoihin ja osin vuoteen 2005, jota edellinen aihepiirin perusselvitys käsittelee.

*Liikuntatieteellisen Seuran
tutkimuksia ja selvityksiä nro 19
Helsinki 2021*

ISBN: 978-952-5762-18-1
ISSN: 1798-2464



*Liikuntatieteellinen Seura
Finnish Society of Sport Sciences*